

TEORIJA IN PRAKSA

REVIJA ZA DRUŽBENA VPRAŠANJA

LET. XV, UDK 3, YU ISSN 0040-3598

IZ VEBINE

- Boš: Vajeri: Vizija, ki postaja resničnost
- Boš: Korčič: Borja Kidrič in politična ekonomija samoupravnega sistema
- Boš: Černa: Izročilo in sporočilo Kidričeve družbene ekonomije
- Boš: Korčič: Delovanje občinskih skupščin v SR Sloveniji (neodločeno)
- Boš: Petrič: Terorizem
- Boš: Košmrlj: Zgodovinske korenine terorizma v Italiji
- Boš: Stanič: Mladina in socializem
- Boš: Trček: Kitajska — v luči kongresa njene komunistične
- Boš: Dharja: Nova mednarodna ekonomska ureditev

TEORIJA IN PRAKSA

1978

3

revija za družbena vprašanja, let. 15, št. 3, str. 201—336, Ljubljana, marec 1978
UDK 3, YU ISSN 0040-3598

IZDAJA:

Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo Univerze v Ljubljani; revija izhaja ob podpori Kulturne skupnosti Slovenije in Raziskovalne skupnosti Slovenije

UREDNIŠKI SVET:

Vlado Benko, Vladimir Bračič, Zvone Dragan, Nace Golob, Silva Jereb, Polde Kejžar, Andrej Kirn, Peter Klinar, Martin Košir, Stane Kranjc, Marjan Lah, Albin Mahkovec, Zdravko Mlinar, Breda Pavlič, Emil Rojc, Janko Rupnik, Nada Sfiligoj, Majda Strobl, Vanek Štifter, Ivo Tavčar, Niko Toš, Peter Toš, Lojze Vezočnik, France Vreg

PREDSEDNIK UREDNIŠKEGA SVETA:

Stane Kranjc

UREDNIŠKI ODBOR:

Adolf Bibič, Savin Jogan, Stane Južnič, Bogdan Kavčič, Marko Kerševan, Boris Majer, Boštjan Markič, Tomo Martelanc, Mojca Murko-Drčar, Oto Norčič, Ciril Ribičič, Vlado Vodopivec

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK:

Adolf Bibič

OBLIKOVALEC:

Drago Hrvacki

LEKTORJA:

Mojca Močnik, Zoja Močnik

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:

Ljubljana, Titova cesta 102, tel. 341-589 in 341-461 int. 232

NAROČNINA:

Letna naročnina za študente 60 din, za druge individualne naročnike 120 din, za delovne organizacije 200 din, za tujino 300 din; *prosti prodaji* je cena enojne številke 20 din in dvojne številke 40 din

TEKOČI RAČUN:

50102-603-48090 — Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Ljubljana, za revijo Teorija in praksa; devizni račun FSPN: 50100-620-107-72140-000-646 — za revijo Teorija in praksa

ROKOPISI:

Rokopise sprejema uredništvo do 20. v mesecu. Maksimalni obseg uvodniških člankov je do 10 novinarskih strani, za članke in razprave do 20 strani, za poglede, glose, komentarje do 10 strani, za prikaze, recenzije do 5 strani. Nenaročenih rokopisov ne vračamo

TISK:

ČGP »Delo«, Ljubljana, Titova c. 35

UVODNIK:	Iz domačih revij	326
BORIS MAJER: Vizija, ki postaja resničnost (Ob 8. kongresu Zveze komunistov Slovenije)	Bibliografija knjig in člankov	329
203	Avtorski sinopsisi	335
OTO NORČIČ: Boris Kidrič in politična ekonomija samoupravnega socializma		209
ČLANKI, RAZPRAVE:		
FRANCE ČERNE: Izročilo in sporočilo Kidričeve družbenoekonomske misli		215
CIRIL RIBIČIČ: Delovanje občinskih skupščin v SR Sloveniji (nekateri vidiki)		233
SODOBNI SVET:		
ERNEST PETRIČ: Terorizem		241
DRAGO KOŠMRLJ: Zgodovinske korenine terorizma v Italiji		252
DRUŽBA IN MLADINA:		
GOJKO STANIČ: Mladina in socializem		264
ZNANOST IN DRUŽBA:		
BOGDAN KAVČIČ: O vodenju v samoupravnih organizacijah združenega dela (II)		274
SOCIALISTIČNE DEŽELE:		
VINKO TRČEK: Kitajska — v luči kongresne komunistične partije		284
MEDNARODNI EKONOMSKI ODNOSI:		
STANE PAVLIČ: Zunanja zadolženost držav v razvoju		296
MOHAN DHARIA: Nova mednarodna ekonomska ureditev		312
PRIKAZI, RECENZIJE:		
DJURA KNEŽEVIČ: Slavomir Milosavljevič: Politična akcija		320
PAVLE GANTAR: Raumplanungsgespräch Südkärnten		324
TEORIJA IN PRAKSA revija za družbena vprašanja, let. 15, št. 3, str. 201—336, Ljubljana, marec 1978		

CONTENTS

EDITORIAL:

BORIS MAJER: Vision Turning into Reality 203

OTO NORČIČ: Boris Kidrič and the Political Economy of Self-Management Socialism 209

ARTICLES, DISCUSSIONS:

FRANCE ČERNE: The Tradition and Message of Boris Kidrič's Socio-Economic Thought 215

CIRIL RIBIČIČ: Some Aspects of the Work of the Slovene Communal Assemblies 233

THE WORLD OF THE TO-DAY:

ERNEST PETRIČ: Terrorism 241

DRAGO KOŠMRLJ: The Historical Roots of Terrorism in Italy 252

SOCIETY AND YOUTH:

GOJKO STANIČ: Youth and Socialism 264

SCIENCE AND SOCIETY:

BOGDAN KAVČIČ: On Leadership in Self-Management Organizations of Associated Labour (II) 274

SOCIALIST COUNTRIES:

VINKO TRČEK: China — in the Light of Its Communist Party Congress 284

INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS:

STANE PAVLIČ: Foreign Indebtedness of the Developing Countries 296

MOHAN DHARIA: The New International Economic System 312

REVIEWS, NOTES:

DJURA KNEŽEVIČ: Slavomir Milosavljevič: Political Action 320

PAVLE GANTAR: Raumplanungsgesprech Suedkaernten 324

FROM DOMESTIC REVIEWS 326

BIBLIOGRAPHY OF BOOKS AND ARTICLES 329

AUTHORS' SYNOPSES 335

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕРЕДОВАЯ СТАТЬЯ:

БОРИС МАЈЕР: Видение, становящееся действительностью (по поводу 8-ого съезда СКС) 203

ОТО НОРЧИЧ: Борис Кидрич и политэкономия самоуправляемого социализма 209

СТАТЬИ, ОБСУЖДЕНИЯ:

ФРАНЦЕ ЧЕРНЕ: Завет и сообщение обществено-экономической мысли Кидрича 215

КИРИЛЛ РИБИЧИЧ: Некоторые аспекты работы общинных скупщин в СР Словении 233

СОВРЕМЕННЫЙ МИР:

ЭРНСТ ПЕТРИЧ: Терроризм 241

ДРАГО КОШМРЛЪ: Исторические корни терроризма в Италии 252

ОБЩЕСТВО И МОЛОДЕЖЬ:

ГОЙКО СТАНИЧ: Молодёжь и социализм 264

НАУКА И ОБЩЕСТВО:

БОГДАН КАВЧИЧ: О руководстве в самоуправляемых организациях объединенного труда (2 ч.) 274

ПО СТРАНАМ СОЦИАЛИЗМА:

БИНКО ТРЧЕК: Китай в свете съезда его компартии 284

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ:

СТАНЕ ПАВЛИЧ: Внешняя задолженность развивающихся стран 296

МОХАН ДХАРИА: Новый международный экономический порядок 312

ОБОЗРЕНИЯ, РЕЦЕНЗИИ:

ДЖУРА КНЕЖЕВИЧ: Славомир Милосавлевич: Политическое действие 320

ПАВЛЕ ГАНТАР: Raumplanungsgesprech Suedkaernten 324

По страницам отечественных журналов 326

Библиография книг и статей 329

Авторские синопсисы 335

Vizija, ki postaja resničnost

(Ob 8. kongresu Zveze komunistov Slovenije)

Ko se je neko viharo noč pred štiridesetimi leti zbrala na Čebinah v globoki ilegali peščica revolucionarjev na ustanovni kongres Komunistične partije Slovenije, da začrta slovenskemu delavskemu razredu pot za osvoboditev in oblast dela, se je zdelo to v tem trenutku sen, vizija, ki se bo morda uresničila šele v daljni prihodnosti, za katero pa je treba neomajno in odločno stopiti v boj danes in tukaj.

Brez trdne vere v uresničitev te vizije, ki je izhajala iz globoke marksistične analize objektivnih protislovij družbenega razvoja, njegovih teženj, možnosti, a tudi dilem in usodnih razpotij, brez vere v revolucionarno osvobodilno poslanstvo delavskega razreda si ni mogoče niti zamisliti veličastne, dramatične, nemalokrat strašne poti, polne žrtev in trpljenja, a tudi junaštva in velikih zmag, ki so jo prehodili slovenski in jugoslovanski komunisti pod Titovim vodstvom v teh štiridesetih — morda največjih letih svoje zgodovine — od slovenskega ustanovnega kongresa na Čebinah, od Titovega prihoda v vodstvo jugoslovanske Komunistične partije pa do letošnjega 8. slovenskega in 11. jugoslovanskega kongresa Zveze komunistov.

Boj za osvoboditev in oblast dela, ustvarjalca, delavca, telesnega in duševnega — ta veliki sèn najnaprednejših duhov človeštva in hkrati najgloblja prvinska težnja izkoriščanih in zaslužjenih množic, ponosna zaveza, utemeljena znanstveno v klasičnih delih marksistične teorije, da je delavski razred tista družbena sila, ki edina lahko osvobodi človeštvo vseh oblik zatiranja in izkoriščanja, ki edina lahko povede človeštvo iz kraljestva nujnosti v kraljestvo svobode — to je bilo spoznanje in cilj, ki so se mu slovenski komunisti zavezali tisto viharo noč na Čebinah, ki so mu ostali zvesti v vseh bojih in preizkušnjah od svojega prvega do letošnjega 8. kongresa, ki odpira nove, še realnejše in konkretnije družbene možnosti za njegovo zgodovinsko uresničitev.

Vsi dosedanji kongresi, od ustanovnega do letošnjega (in prav tako niz bodočih kongresov) so posamezne etape na poti k temu cilju. Vsak izmed njih je izraz konkretnih zgodovinskih okoliščin, konkretnega razmerja razrednih sil v določenem obdobju, poskus, odgovoriti na vpraša-

nje, do kam smo prišli, v čem smo uspeli, kje pa nam je spodletelo, kje teče glavna frontna linija, kje so bistvene strateške točke v razrednem boju in kako naprej. Vsak izmed dosedanjih kongresov ima svoje posebno obeležje, svojo posebno usmerjenost, problematiko in značaj.

Če so prvi povojni kongresi — še v obdobju revolucionarnega etatizma — potekali pretežno v znamenju boja za gospodarsko obnovo dežele, za zgraditev močne socialistične gospodarske infrastrukture, v znamenju boja za uresničitev prvih petletk, pa je spopad z Informbirojem in stalinizmom, ki je zahteval nove velike materialne žrtve, že usmerjal našo teoretično misel h kritičnemu pretresu gospodarske in politične prakse revolucionarnega etatizma, k še hitrejšemu in pogumnejšemu razvijanju tistih izvirnih demokratičnih in ljudskih elementov naše revolucionarne poti, ki so — konec koncev — tudi sprožili napad Stalina in Informbiroja na naša Partijo in deželo, da bi zaustavila te procese ter preusmerila naš razvoj v strugo stalinistične koncepcije socializma, odnosov med partijami in novo nastalimi socialističnimi deželami sploh. Obračunu s temi koncepcijami — tako v našem notranjem gospodarskem in političnem razvoju kot v mednarodnih odnosih — je bila namenjena glavna pozornost nadaljnje vrste kongresov, ki so hkrati že prilagajali splošne tokove našega družbenega razvoja posebnim okoliščinam in možnostim socialistične republike Slovenije.

Sledi obdobje spopada z birokratizmom in etatizmom, uvedbe in prvih korakov delavskega samoupravljanja do vse večje uveljavitve Jugoslavije v mednarodnem merilu kot ene izmed ustanoviteljic gibanja neuvršenih. Neuvrčenost postane — hkrati s samoupravljanjem — temeljna stalnica jugoslovanske notranje in zunanje politike. To je bilo obdobje, ko se je morala Zveza komunistov boriti za koncepcijo samoupravnega socializma, ki se je šele postopoma oblikovala — saj zanjo ni bilo nobenega družbenega modela, na katerega bi se bilo mogoče opreti — hkrati na dveh frontah: tako proti tistim, ki so — kot Djilas — skušali izkoristiti spopad z Informbirojem in stalinizmom za obnovitev meščanskega političnega pluralizma, v katerem bi Zveza komunistov izgubila svojo vodilno vlogo, kar bi vodilo v obnovo kapitalizma in izgubo vseh revolucionarnih pridobitev — na drugi strani pa proti tistim, ki so skušali vse težave in protislovja reševati po starem, z utrjevanjem države, birokratskega aparata, policije itd., kar bi nas konec koncev vrnilo na pozicije državnoadministrativnega modela socializma, tj. prav k tistemu, kar je skušal 1948. leta doseči Stalin s pomočjo Informbiroja.

To so bila leta hudih konfliktov in spopadov, ki jih ni bilo mogoče razreševati zgolj idejno, ker niso imeli korenin samo v zaostajajoči zavesti, temveč predvsem v družbenoekonomski bazi, v kateri so tičali še močni ostanki centralističnih državnoadministrativnih odnosov, ki so se le počasi in s hudimi odpori umikali novim samoupravnim odnosom in procesom. Vendar pa so prav v tem obdobju samoupravni odnosi že nezadržno prodirali tudi v samo družbenoekonomsko bazo ter izvajali čedalje

močnejši pritisk na državnoadministrativne, birokratske strukture, ki so izkoriščale nedograjenost političnega sistema, da bi ohranile svoje monopolne pozicije, moč in oblast.

Hkrati pa se je še sredi boja, ki ga je bila Zveza komunistov z birokratskimi državnoadministrativnimi strukturami, da bi jim iztrgala oblast nad razpolaganjem s presežno vrednostjo ter jo izročila neposrednim proizvajalcem, delavcem, da bi sami v celoti odločali o rezultatih svojega dela, pojavil nov kandidat za monopolistično prisvajanje ustvarjene vrednosti — tehnokratizem. Kar si je birokracija lastila v imenu države — monopol na razpolaganje z ustvarjeno vrednostjo — to si je lastila tehnokracija v imenu proizvodnje, tehnološkega napredka, znanja in poslovnih sposobnosti. Hkrati pa se je tehnokracija vse nevarneje povezovala z nacionalističnimi tendencami znotraj posameznih jugoslovanskih narodov, kar je na široko odpiralo vrata meščanskemu liberalizmu, nacionalizmu, spravaštvu, vplivom meščanske ideologije na znanost, vzgojo, izobraževanje in kulturo. Vse močnejši so postajali glasovi, da je tudi sam marksizem, na katerem je slonela naša samoupravno socialistična strategija, zastarela neznanstvena ideologija, ki se mora umakniti sodobnim nemarksističnim znanstvenim teorijam in metodam — od znanosti prek vzgoje in izobraževanja do politike in gospodarstva. To so bile nevarne tendence, ki bi privedle, če bi se jim odločno in uspešno ne postavili po robu, do težkih notranjih konfliktov, ki bi ogrozili ves dosedanji razvoj samoupravne socialistične demokracije bodisi v korist meščanskega tehnomenažerskega družbenega sistema ali pa — kot reakcija nanj — v smeri obnove vladavine »trde roke«.

Vendar je Zveza komunistov tudi iz tega boja izšla kot zmagovalka. Prav razdobje med šestim in sedmim kongresom je bilo eno izmed najbolj dramatičnih preskušenj moči socialističnega samoupravljanja, ki je moralo tokrat že na svoji lastni podlagi, s političnimi sredstvi samoupravne socialistične demokracije, brez uporabe državne prisile izbojevati bitko s tehnokratsko-nacionalistično ofenzivo frakcije znotraj same Zveze komunistov, ki se je skušala uveljaviti proti Zvezi komunistov, proti socialističnemu samoupravljanju, proti vodilni vlogi delavskega razreda kot novo politično gibanje, ki je spretno manipuliralo s politično demagogijo, ki pa je ostalo brez odziva prav v najgloblji bazi naše družbe, v delavskem razredu in zato tudi ni moglo zmagati.

Kakor je liberalistična tehnokratsko-nacionalistična evforija pomenila brez dvoma krizno stanje v razvoju naše družbe, tako je na drugi strani odločna in prepričljiva zmaga Zveze komunistov in predvsem samega delavskega razreda s sredstvi samoupravne socialistične demokracije silovito pospešila razvoj ter nadaljnjo stabilizacijo samoupravnih socialističnih odnosov, ugled in moč samoupravne socialistične demokracije v celotni strukturi naše družbe. Čeprav to zagotovo ni zadnja bitka samoupravne socialistične demokracije z njenimi nasprotniki, ki se bodo tudi še v bodoče skušali ponovno uveljaviti, kjerkoli bo za to najmanjša priložnost,

pa je bila to prav gotovo bitka, v kateri so protisamoupravne in protisocialistične sile doživele poraz na najobčutljivejšem političnem področju, na tleh samoupravne socialistične demokracije in si zato od tega poraza zlepa ne bodo opomogle. Hkrati pa je bil to poraz tudi za birokratske sile, ki so škodoželjno opazovale krizno obdobje v preteklih letih ter prišepetavale delavskemu razredu, da je edina rešitev v politiki »trde roke«.

Tako je sedmi kongres Zveze komunistov Slovenije pred štirimi leti že lahko zaključil svoje delo z ugotovitvijo, da so bile uspešno razbite vse sile, tako birokratske kot liberalistično-nacionalistične, ki so skušale zaustaviti razvoj samoupravnih socialističnih odnosov, postaviti pod vprašaj celotno jugoslovansko notranjo in zunanjo politiko ter iztrgati delavskemu razredu pridobitve, ki jih je izbojeval v svojem dosedanjem boju. Bitke, izbojevale med šestim in sedmim kongresom, so omogočile prehod v novo, višjo etapo v razvoju samoupravnih socialističnih odnosov, ki jo obeležujejo trije veliki mejniki: nova Ustava SFRJ in nove republiške ustave, zakon o združenem delu in delegatski politični sistem socialistične samoupravne demokracije. Vse troje je usmerjeno k enemu samemu cilju: odstraniti vse ovire, ki še preprečujejo, da bi delavec, proizvajalec, ustvarjalec samoupravno odločal o rezultatih svojega dela, da bi usmerjal in obvladoval neposredno vse tokove družbene reprodukcije, da bi dejansko na osnovi samoupravnega dogovarjanja in sporazumevanja razpolagal z ustvarjeno presežno vrednostjo.

Seveda pa niti ustava niti zakon o združenem delu niti novi politični sistem sami po sebi ne zagotavljajo reprodukcije samoupravnih družbenih odnosov, niti ne pomenijo, da smo v praksi že premagali vse oblike odtujevanja dela, da ne obstoje več ali da se ne morejo znova pojaviti novi centri odtujene družbene moči, da se ne pojavljajo ali da se ne bodo pojavljali v bodoče novi poskusi, izhajajoči tako iz nedograjenosti samega sistema kot iz zaostajanja samoupravne zavesti, da bi delavcu znova iztrgali iz rok kontrolo nad rezultati njegovega dela ali da bi mu jo vsaj otežkočili, zmanjšali, spremenili v formalno pravico ter ga tako oropali za njegovo največjo pridobitev.

Odločilni korak, ki smo ga napravili med sedmim in osmim kongresom, je v tem, da smo strli frontalne odpore, ki so skušali obrniti kolo zgodovine nazaj, bodisi v smeri birokratskega etatizma, bodisi v smeri meščanskega liberalizma, tehnokratizma in nacionalizma, ki bi lahko globalno in strateško ogrozili delavskemu razredu pravico, da razpolaga z rezultati svojega dela in da smo hkrati ustvarili družbene instrumente (ustavo, zakon o združenem delu, politični sistem), ki odpirajo delavskemu razredu najširše možnosti — kakršnih doslej v svoji zgodovini še ni imel — da neposredno in v celoti postane gospodar svojega dela, da se iz nekdanjega mezdne delavca spremeni v samoupravnega gospodarja, ki svobodno programira, usmerja, nadzira gibanje celotne družbene reprodukcije — kar je temeljni pogoj za osvoboditev in oblast dela.

Vendar pa iz tega, tako nas opozarjajo kongresni dokumenti, ne smemo delati pre nagljenih zaključkov: možnost še ni dejanskost, kar je v nekem trenutku mogoče, ni še nujno tudi dejansko. Toda že ustvaritev takih možnosti je zgodovinsko dejanje, ki mu ni primere v zgodovini delavskega razreda za njegovo osvoboditev, ker tu ne gre več za golo abstraktno, teoretično možnost, temveč za objektivne družbene in politične pogoje, ki delujejo kot materialna sila, ki niso več zgolj in samo vizija. Teorija postane materialna sila — je nekoč zapisal Marx — ko jo osvojijo množice; vizija osvobojenega dela se začne spreminjati v dejanskost, ko jo začno v svoji vsakodnevni praksi živeti množice, ko začne postajati del njihovega vsakdanjega življenja, njihovih vsakdanjih bojov, način njihovega bivanja. In kakor se delavski razred lahko le sam osvobodi, kakor mu nihče ne more prinesiti ne svobode ne sreče, če si je ne izbojuje sam, tako je tudi uresničevanje te velike zgodovinske možnosti, ki postaja v naši samoupravni družbi materialna sila, ki ni več samo daljna vizija kot v preteklosti, stvar delavskega razreda samega, stvar vsakega samoupravnosocialistično mislečega in delujočega človeka v naši družbi, njegovega konkretnega vsakodnevnega dela, boja, odločanja in načrtovanja. Z drugimi besedami: odstranjene so pglavltne prepreke, utrta je pot na goro, toda zdaj bo treba navzgor, v strmine, v boj za uresničevanje te velike zgodovinske možnosti, ki smo si jo izbojevali v težkih štiridesetih letih revolucionarnega dela delavskega razreda in vseh naprednih družbenih sil pod vodstvom Komunistične partije, Zveze komunistov, tovariša Tita.

Zato dokumenti osmega kongresa tudi nenehno opozarjajo: nič nam ne bo podarjeno, za vse se bo treba še boriti, še so na delu sovražne sile, še so objektivne in subjektivne ovire, nismo še odpravili v praksi vseh oblik odtujevanja sredstev družbene reprodukcije od delavcev, vseh usedlin raznih oblik upravljskega monopola, ki vznikajo vedno na novo, še zmeraj nam manjka teoretičnega in praktičnega znanja, kako samoupravno združevati in usklajevati pisano množico samoupravnih interesov, osebne in družbene, kratkoročne in dolgoročne, občinske in republiške, republiške in zvezne itd. itd.

Vse to bo zahtevalo od vsakega komunista, od vsakega samoupravnosocialistično mislečega človeka še več ustvarjalnosti, še več izvirnega, samostojnega iskanja rešitev, še več novatorstva, iniciative in ne nazadnje tudi osebnega poguma, posebej pa še mnogo večjo vlogo znanja, znanoosti, marksistične teorije na vseh področjih družbenega življenja — od gospodarstva do kulture. Vendar: to je nova situacija, to so nove naloge, često močno drugačne od tistih, s kakršnimi smo se spopadali v preteklosti, na drugačni stopnji samoupravnih odnosov in na drugačni ravni razmerja razrednih sil, v pogojih notranje stabilnosti in enotnosti, v pogojih velikega mednarodnega ugleda Jugoslavije v svetu, ki si ga je pridobila naša država s svojo načelno, svobodoljubno neuvrščeno politiko, k čemur je toliko prispeval tovariš Tito s svojimi potovanji v Sovjetsko zvezo, na

Kitajsko, na Korejo in prav pred našim osmim kongresom v ZDA in Anglijo.

Zato lahko s ponosom gledamo na prehojeno pot in z velikim zaupanjem v prihodnost, čeprav z zavestjo, da nas čakajo še velike in težke naloge, trdi boji in tudi velike preskušnje. Na mnogih področjih smo na pol poti, marsikje še nismo dobojevali bitke, kakor bi bilo treba, povsod bodo še potrebni novi nadaljnji napor. O vsem tem govorijo dokumenti osmega kongresa, ko podrobno in natančno od področja do področja, od enega sklopa problemov do drugega, analizirajo obstoječe stanje, nakazujejo smeri boja in načrtujejo naloge. Vse zato, da bi delavec, delovni človek, ustvarjalec še neposredneje, še celoviteje razpolagal z rezultati svojega dela, da bi postal njihov resnični gospodar, ki svobodno, samoupravno združuje svoje delo z delom drugih svobodnih proizvajalcev v vse celovitejši proces združenega dela, osvobojenega vseh oblik razrednega odtujenja kot sile, ki je v razredni družbi vladala nad njim: vizija, ki postaja resničnost.

Boris Kidrič in politična ekonomija samoupravnega socializma*

Borisa Kidriča se spominjamo kot velikega stratega revolucije, misleca in teoretika, državnika in sooblikovalca novega samoupravnega družbenoekonomskega sistema. Spominjamo se ga kot človeka, ki je, zavedajoč se pomena znanosti in tehnike, deloval ne samo kot organizator na tem področju, temveč je tudi sam prispeval svoj velik delež v zakladnico človeškega znanja. In prav v tem znanju je videl revolucionarno moč, ki človeka spreminja v svobodnega ustvarjalca materialnih in duhovnih dobrin in vrednot.

Ni potrebno posebej naglašati, da je Boris Kidrič zgodaj doumel, da je taka osvoboditev možna samo v spremenjenih družbenoekonomskih odnosih, do katerih se je mogoče dokopati z revolucionarnim bojem, razvijanjem samoupravnih odnosov in materialne podlage, ki bodo delavskemu razredu in vsem delovnim ljudem omogočili, da uresničijo svoje stoletja zatirane in omejevalne pravice.

Čeprav so ga morda njegove intimne želje in osebna nagnjenja usmerjala v druga področja človeškega delovanja, se je kot marksistični mislec, ki je spoznal pomen procesov v družbeni reprodukciji, v zadnjih letih svojega plodnega življenja silovito spopadel z zamotanimi procesi na tem področju.

V kratkem času je uspel zgraditi ne samo svoj lastni pogled na te procese v obliki svojih ekonomskih idej, temveč je uspel tudi v praksi izoblikovati ekonomski sistem, ki nas še danes navdušuje s svojo logiko, doslednostjo izpeljav in uglašenostjo z ostalimi deli družbenega sistema, ki se je kot samoupravni sistem začel uveljavljati v tem času.

Zavedajoč se, da ožimo celovito podobo velikega sina slovenskega naroda, se ga ob tej slovesnosti na Ekonomski fakulteti, ki nosi njegovo ime, spominjamo kot teoretika in misleca ter praktičnega uresničevalca

* Besede dekana Ekonomske fakultete Borisa Kidriča na svečani seji fakultetnega sveta ob 25-letnici smrti Borisa Kidriča.

socialističnih idej na ekonomskem področju. K temu nas posebej nava-
jajo tudi družbenoekonomski procesi, ki smo jim priča v današnjem času,
kajti v teh procesih se nedvomno potrjujejo tudi mnoge ideje, ki jih je
razvil in utemeljil Boris Kidrič.

Ko danes iščemo odgovor na vprašanje, od kod Borisu Kidriču taka
prodornost, moč analize in vizionarskega predvidevanja, lahko rečemo,
da je to posledica tega, ker je videl družbenoekonomske procese v nji-
hovi celoviti vzročni povezanosti in ker je znal na podlagi marksistične
analize, ki jo je dosledno uporabljal, izluščiti tiste probleme in ključne
točke, ki so bili najpomembnejši za nadaljnji razvoj.

Pri reševanju ekonomskih problemov ga je zanesljivo vodila njegova
široka družbena izobrazba, ki mu je omogočala, da se je izogibal eno-
stranskim in pristranskim sklepom in nerealističnim abstrakcijam, ki jih
ne bi bilo mogoče smiselno uporabiti v praksi. Danes bi rekli, da je v
obravnavanju velike in zamotane problematike na ekonomskem področju
uporabljal interdisciplinarni pristop, v katerem je dominirala marksistična
znanstvena metoda analize in sklepanja.

Celota teh procesov, ki jih je videl in spoznaval, ga je čedalje bolj
usmerjala v sistematično in kritično analizo družbenoekonomskih proce-
sov v pogojih socialistične državne lastnine in centralnega planiranja.

V nerazvitih produktivnih silah je razpoznaval probleme in proti-
slovja, ki so se izražala v državni lastnini, tej od delavskega razreda odu-
jeni obliki lastnine.

Kmalu je spoznal, da v takih pogojih ni mogoče zanikati zgodovinske
nujnosti blagovne produkcije in delovanja zakona vrednosti z vsemi nje-
govimi protislovji, ki jih prinaša, čeprav je vedel, da nekontrolirano delo-
vanje tega zakona vnaša v družbene procese negativne posledice. Toda
proti tem posledicam je imel že pripravljeno orožje v obliki planskega
mehanizma, ki naj v pogojih družbene lastnine nad produkcijskimi sred-
stvi obvladuje zakon vrednosti do te mere, da bodo prišle do veljave
predvsem samo njegove pozitivne posledice.

Spoznal je, da je državna lastnina nad proizvajalnimi sredstvi samo
etapa v razvoju in ne končna oblika lastnine, da je to oblika lastnine,
ki se pojavi po zmagoviti socialistični revoluciji in ki se mora preobliko-
vati v družbeno lastnino, da se tako prepreči degeneracija sistema v smeri
razvoja etatizma in birokratizma.

S spoznanjem o nujnosti preobrazbe državne lastnine v družbeno se je
odprla pot za nove produkcijske odnose, ki so jih predvidevali klasiki
marksizma za čas, ko se bodo produkcijska sredstva ponovno združevala
z neposrednimi producenti.

Toda to vizijo je bilo mogoče, za razliko od klasikov, postopoma
uresničevati ob ohranjeni blagovni produkciji, s težkim bojem na idejnem
in praktičnem področju. Boris Kidrič je ta boj sprejel in v tem boju izbo-
jeval pomembne zmage tako na teoretskem kot na aplikativnem področju.

Dokazal je, da zanikanje blagovne produkcije, ki da jo odpravlja državna lastnina s centralnim planiranjem, utrjuje državnolastninske odnose in pogojuje birokratizacijo. Spoznal je, da sega blagovna produkcija tudi izven privatnega sektorja in izven odnosov socialistične države s kapitalističnimi državami, kakor hitro gledamo na produkcijski proces z gledišča družbene delitve dela, presežkov dobrin, ki jih ustvarja, in z gledišča vseh zvez, ki se oblikujejo med decentraliziranimi produkcijskimi enotami, v katerih odločajo neposredni producenti. To so pa razmere, v katerih se na dani stopnji razvoja edino lahko uresničuje družbena lastnina nad produkcijskimi sredstvi.

Boris Kidrič si je upravičeno obetal, da bo v takih razmerah prišla do izraza ustvarjalna sila množic, ki bo obvladala procese in ki bo v bolj demokratičnih oblikah ekonomskega odločanja in ob delovanju zakona vrednosti dvigala produktivnost in kvaliteto proizvodnje, s planskim mehanizmom pa bo ustrezneje razmeščala produkcijske faktorje in s tem vsklajevala odnose v tekoči produkciji in razvoju.

Iz teh temeljnih kategorij in zakonitosti ter mehanizmov je Boris Kidrič izhajal, ko je oblikoval gospodarski sistem, za katerega je bila značilna plansko-tržna oblika razreševanja ekonomskih problemov.

Zgodovinski poudarek v sklopu tega je bil na novem mehanizmu planiranja, ki naj v razmerah decentraliziranega odločanja zagotavlja izbrane strateške proporce planiranja, le-ti naj obvladujejo izrabo gospodarskih zmogljivosti, opredelijo ključne objekte kapitalne izgradnje, poprečno stopnjo akumulacije in skladov ter s tem delitev dohodka na investicije in potrošnjo. V stabilnih tokovih blagovnih in kupnih fondov je videl poroštvo, da se bodo akumulacija in skladi, te za nadaljnji razvoj izredno pomembne sestavine v delitvi, oblikovali v predvidenem obsegu, ki je potreben za realizacijo planskih ciljev v pospešenem razvoju našega gospodarstva.

V demokratičnem procesu odločanja in vsklajevanja na ravni panožnih povezanosti in dogovarjanja o obveznem oblikovanju akumulacije in skladov v najvišjih predstavniških telesih bi obvladovali stihijo trga, obenem pa omogočili iniciativo in ustvarjalnost producentov, ki jih tržni mehanizem nagrajuje za večjo produktivnost, boljše izkoriščanje zmogljivosti, boljše kvaliteto produktov itd.

Kidričev sistem je tako obetal večjo ekonomsko učinkovitost, hitrejšo rast produktivnih sil ob istočasni demokratizaciji odločanja s pritegovanjem neposrednih producentov k odločanju na vseh ravneh in s tem začetek spajanja in povezovanja neposrednih proizvajalcev s produkcijskimi sredstvi in prevzemanje vseh funkcij, ki izhajajo iz temeljnega socialističnega produkcijskega odnosa in se od tod razlivajo v vse faze družbene reprodukcije in prek njih v druge dele družbenega življenja.

Objektivne in subjektivne okoliščine so preprečile, da bi se Kidričev ekonomski sistem in njegov poglavitni del — družbeno planiranje — v praksi uresničil. V kasnejšem razdobju se je ponovno začel uveljavljati

tržni sistem, ki smo ga s težavo obvladovali s sredstvi ekonomske politike, ki niso bila vselej našega izvora.

V zadnjih letih se ponovno uveljavlja družbeno planiranje, ki ustreza sedanji stopnji razvoja produktivnih sil in produkcijskih odnosov, s čimer se na višji ravni vzpostavlja nepretrganost v pojmovanju temeljnih izhodišč in načel oblikovanja in vodenja ekonomskega sistema in ekonomske politike:

V velikih spremembah, pogojenih z ustavno preobrazbo, za katere je predvsem značilno uveljavljanje neposrednega proizvajalca, ki v pogojih družbene lastnine obvladuje in odloča o vseh zadevah svojega materialnega in duhovnega življenja, se uresničuje tudi del tistega, za kar se je boril in goreče ustvarjal Boris Kidrič. Ta nepretrganost se kaže še na drugem področju.

Analiza Kidričevih ekonomskih del nam pokaže, da je za takratni čas uspel v konsistenten sistem povezati vse bistvene kategorije s področja ekonomskega sistema, bodisi da jih je identificiral z marksistično analizo tedanje prakse bodisi da jih je vanjo logično vgradil z njemu lastno teoretsko intuicijo in s poznavanjem dolgoročnih ciljev in zakonitosti razvoja.

Tako je dobil vse poglavitne elemente, ki so temelj za oblikovanje politične ekonomije socializma. Kidričevi elementi in kategorije ter mehanizmi kot so npr. samoupravni odnosi v odločanju, družbena lastnina, zakonitosti blagovne produkcije v socializmu, planski in tržni mehanizem, razvojne kategorije delitve, reprodukcijski odnosi in njihovo usklajevanje so še danes aktualni in ponovno v ospredju zanimanja teoretikov in praktikov.

Kot se je takrat Kidriču naravnost ponujala nadaljnja etapa v znanstveni obdelavi problemov, ki je bila v tem, da se naj konsistentno ogrodi ekonomskega sistema izpolnjuje z manjkajočimi teoretskimi deli in s tem izoblikuje v politično ekonomijo samoupravnega socializma, kakršen se je takrat razvil, tako se tudi danes postavlja pred ekonomske teoretike zahteva po oblikovanju politične ekonomije samoupravnega socializma v sedanjem razdobju.

Poleg kategorij, ki jih poznamo iz Kidričevega obdobja, se danes srečujemo s kategorijami, ki so se pojavile v kasnejšem družbenem razvoju in ki so v mnogih ozirih tudi spremenile vsebino starega. V doseganju novih ciljev na poti osvobajanja človeka, v nenehni rasti naše družbene zavesti, v širokem gibanju samoupravne socialistične družbe, se oblikujejo nove ustavne norme in načela družbenega obnašanja, kot so svobodno združevanje sredstev in dela, svobodna menjava dela in dohodkovni odnosi. To so norme in kategorije, ki v zgodovinski nepretrganosti širše in še bogatejše opredeljujejo demokratično odločanje neposrednih proizvajalcev iz Kidričevega razdobja.

Družbeno planiranje se je kvalitativno dopolnilo z družbenim dogovarjanjem in samoupravnim sporazumevanjem in postalo sestavina plan-

skega mehanizma, s katerim na sedanji stopnji razvoja obvladujemo ekonomske procese. V tem smislu se dograjujejo tudi mehanizmi delitve, ki naj uresničujejo načelo delitve po delu in zagotavljajo sredstva za ostale oblike potrošnje in za razširjeno reprodukcijo.

Na teh mehanizmih in silah trga se oblikuje specifično nov način obvladovanja družbene reprodukcije, v katerem klasične podjetniške metode in načini odločanja niso več primerni. Čedalje bolj se uveljavlja neposredno povezovanje, ki premaguje sile trga, obenem pa v ekonomski proces vnaša nove dimenzije, ki izhajajo iz vzajemnosti in solidarnosti združenega dela. Vse to pa vedno bolj zahteva tisti teoretski napor, ki bi že obstoječe ogrodje napolnil s teoretskimi posplošitvami do take mere, da bi se lahko izoblikovala politična ekonomija samoupravnega socializma kot pedagoška disciplina.

Fakulteta, ki nosi ime Borisa Kidriča, se vključuje v ta prizadevanja in išče odgovore na vprašanja, ki izhajajo iz te drugačne vloge in mesta organizacij združenega dela v ekonomskem sistemu, novih odnosov v panogi in med panogami, drugače povezanih mehanizmov trga in plana in podobno.

V zvezi s takim delom je Boris Kidrič od ekonomistov zahteval, da naj ostane Marxov nauk njihova last, kot pravi: »ne zato, da bi v njem iskali recepte, ampak Marxovega duha, Marxovo revolucionarno metodo in jo uporabili za obravnavanje novih objektivnih dejstev, tako v našem gospodarstvu in družbenem življenju, kakor tudi v ekonomskem razvoju vsega sveta.« (Kidrič, Zbrano delo, CZ, 1976, knjiga IV. str. 451).

To Kidričevo napotilo zavezuje delavce na Ekonomski fakulteti, ki se ukvarjajo s problemi politične ekonomije socializma, kot tudi z drugimi problemi, da se z enakim žarom kot Kidrič, lotevamo naporenega, toda ustvarjalnega dela v iskanju teoretskih posplošitev, ki ustrezajo danim razmeram. To pomeni, da moramo proučevati bogastvo novih oblik in vsebine samoupravne prakse in spoznavati razvojne tendence s tisto »Marxovo revolucionarno metodo«, o kateri govori Kidrič. Pri tem so lahko posplošitve, do katerih je prišel Kidrič v svojem teoretskem delu, kakor tudi njegova logika v oblikovanju teoretskega sistema, podlaga za nadaljnje delo.

Kidrič je dokazoval, da je naš sistem nekaj novega, v njem nastaja nov produkcijski odnos, o katerem pravi: »Prvikrat v zgodovini človeštva je proletarijat zares nehal biti proletarijat, produkcijska sredstva se spet vračajo k neposrednemu proizvajalcu, seveda ne več na bazi lastninskih pravic, ki iz njih neizbežno raste razredna struktura družbe, marveč na temelju socialističnih demokratičnih pravic upravljanja družbene lastnine«. (Kidrič, Zbrano delo, CZ, 1976, knj. IV. str. 467).

S svojim delom je tako Kidrič dal teoretski prispevek pri utemeljevanju samoupravnega gospodarskega sistema. Opozoril je na zgodovinsko nujnost njegovega nastanka, njegovo upravičenost in ekonomsko moč ter

dokazal, da se v procesu oblikovanja novih odnosov razrešujejo nasprotja starega produkcijskega odnosa.

Petindvajsetletna samoupravna družbena praksa po Kidriču je potrdila pravilnost njegovih temeljnih teoretskih posplošitev in odprla nove procese, ki kličejo po novi teoretski obdelavi.

Če so obletnice velikih mož naše zgodovine, ki so nam vzorniki, tudi trenutek, da vrednotimo tudi lastne dosežke, potem bi na današnji slovesnosti kazalo ugotoviti, da je potrebno vložiti neprimerno več naporov v področje politične ekonomije socializma, vnesti ustvarjalni nemir med ekonomiste-teoretike in tako slediti Borisu Kidriču.

To bi bila za ekonomsko fakulteto najlepša oddolžitev spominu Borisa Kidriča in obenem njen prispevek k nadaljnjemu razvoju teoretske misli.

Izročilo in sporočilo Kidričeve družbenoekonomske misli

V življenju in mišljenju ima *vračanje* dvojno naravo in dvojni pomen: 1. vračamo se k nečemu, ker je tisto še vedno živo in nam lahko mnogo-kaj pove; 2. vračamo se zato, da bi na temelju tistega, kar je bilo, dalje razvijali prav tisto že v novih razmerah.

Menimo, da ima takšno *vračanje k Borisu Kidriču* prav ta pomen. Ne bi se zmotili, če bi dejali, da mnoge Kidričeve ideje »spet« postajajo aktualnejše glede na to, da razvijamo sistem, ki ga je Kidrič že tedaj vizionarsko predvidel.

Toda kot je vsak večji mislec otrok dobe, tako je *Boris Kidrič* z ene strani pripadal tisti generaciji, ki je videla v razrednem boju svetovni boj za socialistično preobrazbo sveta, z druge strani pa je kot praktični voditelj naše gospodarsko politične uprave spoznal, da je zgodovinska praksa sinteza, ki ne pozna le ene premočrtne — tudi vizionarske — zgodovinske linije.

1. O potrebi in pomenu razvijanja marksistične ekonomske misli

B. Kidrič je bil eden naših redkih voditeljev, ki se je v srečevanju s praktičnimi vprašanji vedno *vračal h klasikom marksizma* ter tako »preverjal« svoja stališča. Vrh tega je Kidrič spoznal, kako velik *pomen ima za delavski razred marksistična ekonomska misel*, če ta hoče upravljati gospodarstvo. »Tretja bistvena značilnost novega sistema in tudi celotnega procesa, katerega sestavni del je sedanje uvajanje novega sistema, je v tem, da se teoretično vedno znova potrjuje genialna Marxova misel in njen pogled naprej. Mislim, da prav naš sistem in njegova praksa tako rekoč spravljata iz pozabe tisto najgloblje v Marxu, kar je marksistična misel v zadnjem desetletju izgubljala izpred oči. Marksisti smo daleč od tega, da bi v Marxovih delih iskali recept. Vemo, da sta po Marxovi smrti tudi sam kapitalistični razvoj kakor stvar socializma krenila z orjaškimi koraki naprej in da se danes gibata v novih razmerah. Ne gre torej za recept, ampak za Marxovo metodo, s katero je potrebno

proučevati novo stvarnost. Danes, ko praksa naše dežele potrjuje Marxove najgloblje napovedi o ekonomsko družbenem razvoju in socialistični demokraciji, lahko jugoslovanski ekonomisti rečemo: vse več in več jemljimo v roke Marxova dela, ne zato, da bi v njih iskali recept, ampak Marxovega duha, Marxovo revolucionarno metodo in jo uporabili za obravnavanje novih objektivnih dejstev, tako v našem gospodarskem in družbenem življenju kakor tudi v ekonomskem razvoju vsega sveta.«¹

Kidrič je bil prepričan, da je dal novi gospodarski sistem »tudi vse objektivne možnosti za ustvarjalno pobudo ekonomske znanstvene misli« v gornjem marksističnem pomenu, »zelo ugoden teren za ustvarjalno delo naših ekonomistov«². Kidrič celo meni, da »brez razvijanja ekonomske misli ne more niti delavski razred uveljaviti vseh svojih demokratičnih socialističnih pravic«³.

Toda ustvarjalni bodo ekonomisti, bo njihova organizacija le, »če se po eni strani opira na revolucionarni marksizem, po drugi strani pa, če se v resnici in konkretno poveže s potrebami socialistične graditve naše dežele«⁴.

Kidrič je že v tistem času videl *dvojno nevarnost za razvoj naše ekonomske misli*: 1. birokratski dogmatizem z »naslovom marksizma«⁵ in 2. stari buržoazni dogmatizem ter metafizika v politični ekonomiji.⁶

Za ekonomiste novega profila so tudi naloge jasne: »Tu ne gre za to, da bi vaše društvo ekonomistov interpretiralo državne ukrepe, marveč gre za samostojno analizo na temelju splošne linije naše partije, gre za signaliziranje takšnih pojavov, ki se medsebojno prepletajo, gre za predvidevanje z vaše strani, za opozarjanje in tako dalje.«⁷

Ceprav poteka 25 let od časa, ko so bile povedane te misli, lahko ugotovimo, da so danes prav tako žive kot tedaj.

2. O razvoju nove družbene in gospodarske ureditve

B. Kidrič je bil *eden od pionirjev (resda le kratek čas) nove gospodarsko-politične ureditve kot razvitejše — socialistične*. »Naša sedanja osnovna linija je«, piše Kidrič l. 1949, »zgraditi socializem, in to ne kakšen kasarniški, sivi socializem, ki uničuje človeško individualnost, ampak socializem, ki je najvišje dvignil prav svobodo in človeški razvoj. Ni socializma brez skrbi za človeka. Najmoralnejši smisel socializma je

¹ Boris Kidrič, *Zbrano delo, govori, članki in razprave (1949—1952)*, IV. knjiga, CZ, Ljubljana 1976, str. 450, 451.

² nav. delo, str. 451.

³ nav. delo, str. 455; tudi str. 246.

⁴ nav. delo, str. 455.

⁵ »Prvič, v naši ekonomski teoriji moramo do kraja podreti vse lažne teoretične podmene sovjetske birokracije, ki so še ostale v naših glavah. Ti ostanki so za nas najnevarnejši« (nav. delo, str. 452).

⁶ nav. delo, str. 452.

⁷ nav. delo, str. 248.

ravno ukinjanje vsakega nasprotja med kolektivom in posameznikom. Če kolektiv uničuje posameznika, je to absurdno nasprotje socializma. To bi bilo nečloveško in to bi lahko ogrožalo tudi sam socializem.«⁸

Od vsega začetka se je Kidrič zavedal, da ta naloga ne bo lahka, da je graditev novega sistema specifično nadaljevanje revolucije ne le doma, ampak v svetovnih razmerah.⁹

Večkrat je Kidrič poudaril, da ni točno, če kdo meni, da gre pri graditvi nove ureditve le za »novo tehniko gospodarskih odnosov«¹⁰ ali samo za »bolj naraven in socialen način gospodarjenja«¹¹.

Z novo gospodarsko ureditvijo gre dejansko za *preobrazbo samega socializma* — do zdaj pojmovanega kot »državni socializem« — v praksi in v teoriji, za »proces oblikovanja svobodne asociacije neposrednih proizvajalcev«¹², kot so jo vizionarsko orisali klasiki marksizma.

Bistvo tega procesa spreminjanja stare v novo družbeno gospodarsko ureditev je Kidrič videl: 1. v spreminjanju državne lastnine kot nižje, primitivne oblike socialistične lastnine pri nas v splošno ljudsko premoženje,¹³ 2. v odmiranju državnih funkcij na področju družbenega gospodarstva ter v prenašanju pravic upravljanja s proizvodnimi sredstvi ter z *družbenim* presežkom dela na neposredne proizvajalce,¹⁴ 3. v ohranjanju enotnega, osrednjega, osnovnega plana (temeljnih proporcev) kot socialističnega in znanstvenega načina obvladovanja *zakona vrednosti*¹⁵.

Kidrič je bil tako mnenja, da bomo postopoma zgradili *mehanizem, ki bo objektivno* (brez vpletanja državne administracije) *usmerjal gospodarske procese ter tako krepil učinkovito ekonomsko vlogo združenega dela*.¹⁶

Kidrič je dobro vedel, da takšnega sistema ni mogoče *kar čez noč razviti*. Opozarjal je, da *bijemo boj na dveh frontah z dvema nevarnostima*:

1. z državnim administrativnim (tudi birokratskim) ali na kratko z *državnim socializmom*, ki je takoj po revoluciji nujen, revolucionaren, demokratičen (oblika diktature proletariata), sčasoma pa lahko preraste v birokratski, od delavskega razreda odtujen sistem¹⁷; ter

2. z *liberalistično* — *skupinsko lastninsko težnjo* (če zanemarimo čisto klasične restavratorske težnje kapitalističnih ostankov).

⁸ nav. delo, str. 72.

⁹ »... za zdaj so ti naši dosežki edinstveni v svetovni zgodovini« (nav. delo, str. 456); glej tudi str. 242.

¹⁰ nav. delo, str. 462.

¹¹ nav. delo, str. 494.

¹² nav. delo, str. 246.

¹³ nav. delo, str. 242, 244.

¹⁴ nav. delo, str. 242, 243.

¹⁵ To bi bil zanj sistem »svobodnejšega delovanja objektivnih ekonomskih zakonov na temelju socialistične lastnine osnovnih produkcijskih sredstev in v mejah splošnih planskih proporcev« (nav. delo, str. 166).

¹⁶ Čeprav je zagovarjal v tem času poseben položaj zunanje trgovine, je vendar tudi na tem področju zahteval kar največjo iniciativo neposrednih proizvajalcev.

¹⁷ glej str. 140, 184, 247, 280, 282.

Mnogo teoretičnih razprav in praktičnih ukrepov je Kidrič usmeril *proti birokratski deformaciji socializma*. Neprestano je ponavljal, da je že Marx opozarjal na birokratizem kot veliko nevarnost za socializem.¹⁸ Dokazoval je, da samovolja državnega aparata oziroma da birokratski boj z objektivnimi ekonomskimi zakonitostmi nujno vodi k *birokratizaciji državnega aparata in sistema*¹⁹, pa od tod poziv subjektivnim silam, da se mobilizirajo v boju proti tej veliki zgodovinski nevarnosti.

Kljub temu, da se je Kidrič zavzemal za *odmiranje državne operative na področju gospodarstva*,²⁰ da se je zavedal velike nevarnosti birokratizma za vse ekonomike socialističnega tipa, da je opozarjal na napake, ki jih dela državni aparat, je pa vendar menil, da bo *država* (državni aparat) *ostala še neke vrste organizirana družbena uprava*, ki bo vse bolj pod nadzorom neposrednih proizvajalcev, tudi še s samostojno vlogo. Država naj bi po njegovem mnenju sprejemala enotni, osnovni plan, pripravljala računske elemente za gospodarsko politiko ter kontrolirala oziroma izvajala zakonske predpise.

Kidrič je bil v tem času *še za državo*, ki »sodeluje v gospodarstvu«;²¹ govori o »odnosih med neposrednimi proizvajalci in socialistično državo, ki predstavlja družbo«²², o državi kot o socialistični oblasti delovnega ljudstva, ki pa se postopoma spreminja v osrednjo družbeno upravo v obliki raznih svetov itn., v katerih pa so vse bolj zastopani neposredni proizvajalci.²³

Država je zanj po revoluciji neke vrste »kolektivni upravnik«²⁴, »socialistični regulator narodnega gospodarstva in dosledni varuh pridobitev socialistične revolucije«²⁵. Kidrič je torej *proti neki slepi decentralizaciji, proti uveljavljanju tržne stihije*, kar bi lahko celo vodilo nazaj v kapitalizem. Zato je ostro zavračal konservativne kapitalistične in liberalistične kritike države kot splošno državno kapitalistične institucije ter poudarjal povojno revolucionarno vlogo naše države.²⁶ Ni dopuščal, da bi imenovali to povojno obdobje »državno kapitalistično«²⁷ (kot je to storil kasneje M. Popović). Zanj je »državni socializem« v začetku porevolucionarnega obdobja podoben neki vrsti »državnega komunizma«²⁸, kot prvi najkrajši korak socialistične revolucije. Šele *če državni socializem utrdi oblast birokracije, gre za svojevrstno restavracijo*: državni socializem dobi naravo državnega kapitalizma.²⁹ Ne glede na to, da so v vsaki obliki

¹⁸ nav. delo, str. 139.

¹⁹ nav. delo, str. 495.

²⁰ nav. delo, str. 479.

²¹ nav. delo, str. 187.

²² nav. delo, str. 466.

²³ nav. delo, str. 141, 142, 243, 468.

²⁴ nav. delo, str. 184.

²⁵ nav. delo, str. 300, 301.

²⁶ nav. delo, str. 456.

²⁷ nav. delo, str. 453.

²⁸ nav. delo, str. 184.

²⁹ nav. delo, str. 185.

državnega socializma tudi »elementi državno kapitalističnega prisvajanja presežnega dela.³⁰

Kidrič se je ob hkratni decentralizaciji in demokratizaciji gospodarskega upravljanja zavzemal za novi sistem vodoravnega in navpičnega povezovanja oziroma združevanja gospodarskih enot. Predlagal je, da se osnujejo delavski sveti celo v posameznih panogah za vso Jugoslavijo³¹, kar bi po njegovem mnenju edino zagotavljalo uspešno spreminjanje države v splošno ljudsko lastnino. »Decentralizacija operative po državni liniji brez sočasnega centralističnega združevanja delovnih kolektivov, tj. neposrednih proizvajalcev, ne vodi naprej, ampak nujno nazaj v državni kapitalizem...«³²

Ko se je zavzemal za t. i. »deetatizacijo AOV«³³, je menil, da bo takšna nova uprava nebirokratska ter zelo poceni (na primer predsednik ter dva do pet oseb).

Kasnejši razvoj je dokazal, da takšna ali drugačna državna uprava ni niti nebirokratska niti poceni. Kidrič je preveč verjel, da Parkinsonovi zakoni birokratizacije ne delujejo več pri nas.

3. O novi gospodarski in politični demokraciji

Kidričeva teza je bila, da *razvijamo novo gospodarsko in politično ureditev* zaradi nadaljnjega osvobajanja in uveljavljanja neposrednega proizvajalca — delavca, kar zahteva poglobljanje gospodarske in politične demokracije. To dilemo je Kidrič zapisal takole: »Borba za visoko stopnjo socialistične demokracije in proti birokratizmu je torej proces, ne pa akt, ki naenkrat odpravlja birokracijo in birokratizem. Gre torej za to, ali poteka ta borba dosledno ali ne, ali se krepe pozicije resnične ljudske demokracije v upravljanju državnega gospodarstva ter krčijo pozicije birokratizma ali se nasprotno krepe in množe pozicije birokratizma. V prvem primeru gremo po pravilni poti socialistične graditve, v drugem primeru pa se socialistična graditev počasi izrodi v birokratično državo, nasprotno načelom demokracije, humanizma in socializma.«³⁴

»Prvikrat v zgodovini človeštva« piše Kidrič leta 1952, »je proletariat zares nehal biti proletariat, produkcijska sredstva se spet vračajo k neposrednemu proizvajalcu, seveda ne več na bazi lastninskih pravic, ki iz njih neogibno raste razredna struktura družbe, marveč na temelju socialistično demokratičnih pravic upravljanja družbene lastnine. Te pravice pa postajajo izhodišče in poroštvo za bodočo brezrazredno družbo.«³⁵

Kidrič vidi *razvitost gospodarske pa tudi politične demokracije* v tem, da družba določa osnovni odnos med potrebnim in presežnim delom, da

³⁰ nav. delo, str. 406.

³¹ nav. delo, str. 188.

³² nav. delo, str. 188, 189.

³³ nav. delo, str. 188.

³⁴ nav. delo, str. 140.

³⁵ nav. delo, str. 467.

pa ta družba ni država, ampak vse bolj združba neposrednih proizvajalcev.

Izgradnjo te nove družbe je videl v t.i. »dvosvetnih« skupščinah teritorialnih družbenopolitičnih skupnosti, to je z ene strani v obliki svetov proizvajalcev, z druge strani pa v obliki političnih svetov. Kidrič torej ni gradil družbe združenega dela od OZD — kot danes — ampak od sveta proizvajalcev in političnih svetov oziroma od komune dalje. Demokracija v socialističnih podjetjih mu je bila del demokratične organiziranosti delovnih ljudi od komune naprej.

O tem piše takole: »Pri takšni socialistični demokraciji in decentralizaciji gre torej predvsem za to, kako individuum in neposredni proizvajalci ter drugi posamezni sestavni deli družbe kar najbolj neposredno čutijo pa tudi kontrolirajo družbeno določanje ekonomskih in upravnih stvari, s tem pa hkrati kar najneposrednejše povežejo svojo individualno korist s splošnimi družbenimi koristmi. V tem — in samo v tem smislu so naše samoupravne enote nedvomno družbena osnova. Toda pojem družbe z njimi nikakor še ni izčrpan. Samoupravne enote niso nobena zaključena 'družba', niso nobene ograjene družbene enote, ki se medsebojno šele 'sporazumevajo'. Samoupravne enote so samo najneposrednejši predstavnik družbenih koristi (treba je znova poudariti, da takšna njihova vloga tako rekoč z vsakim dnevom narašča), sama družba pa je celostna in njeni odnosi se ne zaustavljajo na mejah ljudskih odborov niti bodočih komun, marveč nastajajo in se povsem prepletajo ne glede na takšne 'meje'.³⁶

V tako zasnovani gospodarski in politični demokraciji pa naj bi bil delegatski sistem vse bolj odločilen mehanizem »delegiranja« interesov in idej delovnih množic.³⁷

4. O splošni ljudski lastnini kot socialistični (družbeni) lastnini

B. Kidrič je razvil tezo o dveh zvrsteh lastnine v socializmu:

a) o socialistični državni lastnini ali o »lastnini države delovnega ljudstva« — kot nižji obliki socialistične lastnine³⁸ in

b) o socialistični lastnini višje oblike kot splošnem ljudskem imetju (premoženju, lastnini), pod upravo svobodnih združenj neposrednih proizvajalcev³⁹ (ena verzija) ali pod upravo neposrednih proizvajalcev in pod splošnim nadzorstvom države⁴⁰ (druga verzija), ki ponekje dobiva tudi že naziv »družbena lastnina«. ⁴¹ Čeprav še ta ni neposredno družbena lastnina, ampak »državna oblika v razmerah socialistične demokracije in delavskega upravljanja z gospodarskimi podjetji«. ⁴²

³⁶ nav. delo, str. 477, 478.

³⁷ nav. delo, str. 476, 477, 478.

³⁸ nav. delo, str. 303.

³⁹ nav. delo, str. 188, 242, 300.

⁴⁰ nav. delo, str. 303, 180.

⁴¹ nav. delo, str. 405.

To *Kidričevo omahovanje* med državnim in nedržavnim »nadzorstvom«, med državno in nedržavno naravo socialistične (družbene) lastnine pa je treba pravilno razumeti, saj gre za leta 1950—52, ko objektivne razmere še niso bile dozorele za popolni »izgon« države iz lastninskih odnosov.

Odločilni moment, kdaj je lastnina državna, kdaj pa družbena (splošno ljudska), je zanj v prvi vrsti *upravljanje s presežkom dela* (presežkom produkta). Če z njim upravlja država, gre za državno lastnino, če ga upravljajo neposredni proizvajalci, gre za splošno ljudsko premoženje.⁴³

To pa je zanj hkrati proces porajanja, širjenja in utrjevanja »svobodne asociacije neposrednih proizvajalcev, ki jo je Marx napovedal«⁴⁴.

Vprašanje lastnine ima seveda velik pomen tako za ureditev blagovne oblike produciranja kot za oblikovanje ustreznega planiranja. Kidrič se *zavzema hkrati za transformacijo državne lastnine v splošno ljudsko premoženje in za spreminjanje distributivnega planiranja v osnovno planiranje s proporci* (o tem več kasneje).⁴⁵

S tem je Kidrič definitivno *skopal grob staremu centralističnemu, administrativnemu planiranju* ter zasnovo teorijo usmerjevalnega — razvojnega družbenega planiranja na temelju planskih poročev. Hkrati pa je tudi *poudaril*, 1., da socialistično planiranje ne more biti indikativno planiranje, planiranje le na papirju, in 2., da se morajo osnovni plani trdno-disciplinirano izvajati, še posebej prek planskih normativov v socialističnih podjetjih⁴⁶, kar naj bi odsevalo prav novi odnos do dela in družbenega imetja.

5. O naravi in vlogi blagovno-denarnih odnosov

Kidrič se je razen z vprašanjem deetatizacije največ ukvarjal z *ohranjanjem ali odpravljanjem blagovno-denarnih odnosov*. Temu pa se ne smemo čuditi, saj zavzema to vprašanje eno osrednjih mest v razpravah ekonomistov o socialističnem gospodarstvu v tem stoletju.

⁴³ nav. delo, str. 405.

⁴⁴ nav. delo, str. 242. Kako Kidrič plastično razloži to razliko si oglejmo tale odstavek: »V sovjetski praksi si prisvoja celotno presežno delo (razen enega dela kolhoznega) država. Konkretno: sovjetska birokratska kasta odtuja neposrednim proizvajalcem celotno presežno delo, odloča o njegovi nadaljnji uporabi in zadovoljuje na njegovi osnovi svoj pohlep po luksuzu. V tem pogledu je njena ekonomsko-družbena vloga popolnoma podobna vlogi kapitalističnega razreda«. (nav. delo, str. 499.). Moramo vedeti, da je ta zapis nastal še v dobi, ko je bil živ stalinizem.

⁴⁵ nav. delo, str. 244.

⁴⁶ Kidrič ostro kritizira mišljenje, da so distributivni plani alfa in omega, tako rekoč »vrhunec socialistične planske spretnosti« (nav. delo, str. 35). »Tovariši, ki mislijo, da se lahko rešuje z distributivnimi plani, pozabljajo, da je vir narodnega dohodka, vir družbenega bogastva, njegovega vsestranskega asortimenta — produkcija, ne pa distribucija«. (nav. delo, str. 36).

⁴⁷ »Borba za normative je namreč sestavni del borbe za socialistični odnos do dela in družbene imovine, borbe za takšno organizacijo delovnega procesa, ki bo zares ustrezala socialističnim odnosom proizvodnje« (nav. delo, str. 32).

Nas zanimajo tale vprašanja:

1. kakšno je bilo Kidričevo načelno stališče do blagovne produkcije v socializmu,
2. zakaj naj bi bilo jugoslovansko gospodarstvo še blagovne oblike,
3. kakšno mesto ima blagovno gospodarstvo v novi gospodarski ureditvi,
4. kako naj obvladujemo blagovno menjavo in
5. na kakšne posledice moramo računati, če obranimo blagovno produkcijo (zakon vrednosti).

ad 1. B. Kidrič se je kot dober poznavalec del klasikov marksizma dobro zavedal, da sta *Marx in Engels* za socializem »zanikala zakon vrednosti in blagovno produkcijo«⁴⁷. Tako se »čisti« socializem, ki je potreben za neposredni prehod v komunizem, . . . in »blagovna menjava pravzaprav medsebojno absolutno, ne le dialektično izključujeta . . .«⁴⁸. Zakaj? »Ker sta blagovna menjava in blagovna produkcija sama na sebi po svojem zgodovinskem nastanku, vlogi in razvoju — klica in temelj, a po začetku socialistične revolucije ostanek kapitalizma.«⁴⁹ Toda zakaj ju potem ohranjati?

ad 2. Kidrič *povezuje nastanek blaga* na posredno naravo družbenega dela.⁵⁰ A zakaj posredno družbeno delo? Zato, ker obstoji družbena delitev dela na podlagi privatne razdelitve produkcijskih sredstev ter presežka produktov — to je uporabnih vrednosti, ki se morajo zamenjati na podlagi posrednega (to je menjalnega) povezovanja producentov med seboj ter producentov in potrošnikov.

Pri nas še obstoji: a) družbena delitev dela, čeprav v planskih okvirih; in b) zasebni sektor, čeprav nad manjšim delom produkcijskih sredstev.

Toda ali je vse to dovolj, da bi blagovna oblika zajemala vse gospodarske odnose in tako ohranjala dvojno naravo dela in z njo stihijo, možnost kriz itn.?

Kidrič meni, da je *zasebna lastninska samostojnost* (ki določa blagovno obliko produkcije, kot smo videli) v državnem sektorju odpravljena, da pa na sedanji ravni razvitosti produktivnih sil vendar nista v državnem sektorju »odpravljena individualni gospodarski karakter in gospodarska samostojnost državnih socialističnih podjetij, ki upravljajo splošno ljudsko premoženje«⁵¹.

To pa so »objektivni pogoji, ki zahtevajo, da *sprejmejo proizvodi najsplošnejšo lastnost blaga: da se menjujejo na temelju družbene delitve dela*«⁵².

Mi bi le *dodali k tej trditvi tole*: da individualna gospodarska narava, gospodarska samostojnost podjetij, denarno-vrednostni obračun nadalje

⁴⁷ nav. delo, str. 291.

⁴⁸ nav. delo, str. 182.

⁴⁹ prav tam.

⁵⁰ nav. delo, str. 7.

⁵¹ nav. delo, str. 12.

⁵² prav tam.

zahtevajo: a) samostojno zainteresiranost in gospodarsko racionalno odgovornost delovnih kolektivov kot pogoj b) za samostojno iniciativo v produciranju blaga ustreznega asortimenta in kvalitete v skladu z željami (povpraševanjem) potrošnikov.

S tem menimo, da je Kidrič zasnoval širšo teorijo razlage obstoja blagovne produkcije za daljše obdobje socialističnega družbenega ekonomskega razvoja, čeprav, kot bomo kmalu videli, Kidrič izraža neko »neučakanost«⁵³ glede odprave blagovnih oblik.

ad 3. Kidrič spoznava, da blagovne oblike produkcije ni mogoče odpraviti z dekretom, vendar meni, da v razvitem socialističnem gospodarstvu velja neblagovna oblika in ima dve stališči glede narave blagovne oblike produkcije pri nas.

Prvo stališče (in teza) je, da je blago, da je blagovna menjava element — ostanek (kapitalistične) preteklosti.⁵³

Drugo stališče (in teza) je, da gre pri nas za »socialistično blagovno menjavo«, za »socialistično blagovno produkcijo«.⁵⁴

Kidrič pa bi po našem mnenju lahko odpravil ti nasprotujoči si tezi, če bi dejal, da so same nove izkušnje graditve socialistične družbe dokazale, da gre v prvi socialistični fazi še za blagovno (čeprav transformirano) obliko socialističnega gospodarstva.

Kidrič *utemeljuje socialističnost naše blagovne produkcije* s tem, da sta kategoriji: blago in denar »temeljito menjali svoj karakter«.⁵⁵

Po njegovem mnenju že sama socialistična revolucija »odpravlja protislovje med družbeno produkcijo in privatnim prilaščanjem, protislovje med družbeno organizacijo produkcije v tovarni in družbeno anarhijo v celotni produkciji. Potemtakem odpravlja istočasno nasprotje med konkretnim in abstraktnim delom, s tem pa tudi notranje nasprotje blagovne oblike, nasprotje med uporabno vrednostjo in vrednostjo.

*Socialistična revolucija torej odpravlja prav tista protislovja in nasprotja, ki so v nastanku in razvoju blagovne produkcije neločljivo povezana z najsplošnejšo lastnostjo blaga — z dejstvom, da je blago uporabni proizvod, ki je namenjen menjavi, ki pa so motor stihijskega, od človekove volje neodvisnega zgodovinskega gibanja blaga*⁵⁶; da je zakon vrednosti »prenehal biti osnovni zakon družbeno-ekonomskega razvoja, kakršen je bil v predsocijalističnih družbenih formacijah, ki so temeljile na blagovni produkciji«⁵⁷; da so neposredni cilj socialističnega . . . planiranja prav uporabne vrednosti, medtem ko je vrednostna oblika predvsem sredstvo sintetičnega planiranja proporcev«⁵⁸.

⁵³ nav. delo, str. 182, 247, 291 itd. Na strani 461 govori celo o perspektivah »ukinjanja sledov splošne kapitalistične drobovine (blagovne produkcije) . . .«

⁵⁴ nav. delo, str. 179, 182, itd.

⁵⁵ nav. delo, str. 5.

⁵⁶ nav. delo, str. 11, 12.

⁵⁷ nav. delo, str. 21.

⁵⁸ prav tam.

Nadaljnji razvoj naše gospodarske ureditve (če izvajamo kratkotrajno liberalistično deviacijo) je pokazal, da je teorija, ki jo je razvil Kidrič glede blagovne produkcije, preuranjena. Uporabna vrednost še ni postala temeljni cilj produciranja (glej razvoj vrednostno-dohodkovnih odnosov).

Takšna *Kidričeva teorija* pa je verjetno nastala še vedno pod vplivom dogmatičnega stališča, da bi bilo v nasprotju s klasiki marksizma, če bi se strinjali s tezo, da je (na sedanji stopnji razvoja), učinkovit ekonomski sistem le tisti, ki kombinira (povezuje) oba cilja: menjalno vrednost (dohodek) in uporabno vrednost (družbeno koristnost produkta).

Razen tega je bil Kidrič še vedno *pod vplivom t. i. teorije lastninske obrazložitve obstoja blagovne produkcije*. To vidimo v trditvi, 1. da blagovno denarni odnosi pri nas niso homogene narave zaradi dvolastniškega sektorja gospodarstva⁵⁹ in 2. da znotraj socialističnega državnega sektorja ni več prave blagovne menjave, da uporabna vrednost in vrednost nista več v medsebojnem konfliktu, kajti tu nastopa »zgolj delovno ljudstvo, ki dela v družbeni produkciji neposredno za družbo, tj. zase, ne pa za privatnega prilaščevalca. Posredno družbeno povezanost proizvajalcev je nadomestila neposredna družbena povezanost, ki temelji na socialističnem premoženju in na načrtnem upravljanju tega premoženja.«⁶⁰

Zato tudi meni, da se je »blago v socialističnem sektorju našega gospodarstva spremenilo v obliko načrtne razdelitve vnaprej planiranih uporabnih vrednosti. Istočasno se je menjava iz cilja gospodarskega dogajanja spremenila v socialističnem sektorju našega gospodarstva v sredstvo planske razdelitve.«⁶¹

V skladu s takšno razlago blagovne produkcije Kidrič tudi meni, da je »zakon vrednosti doživel revolucionarno preobrazbo svoje vsebine in svojega delovanja.«⁶²

Te teze o revolucionarno-vsebinski preobrazbi zakona vrednosti Kidrič ni konkretnje razvil. Zdi se nam, da je celo nevarna, ker lahko opravičuje samovoljne teoretične in praktične konstrukcije. Ekonomski zakon »obstoji« po svoji vsebini ali pa ga ni; ekonomski zakon lahko spoznamo, se po njem ravnamo in vanj do neke določene meje vključujemo smernike, da bi preprečili negativne posledice njegovega delovanja, ne moremo pa ga vsebinsko preobraziti, ne da bi ga odpravili.

Kidričeva napaka nastaja v tem, še zgodnjem obdobju zaradi tega, ker je še preveč »veroval« v planiranje, ki postaja zanj »osnovna družbeno-ekonomska zakonitost našega razvoja«⁶³; »kar pomeni — med drugim — zavestno in smotrno uporabo objektivnega zakona vrednosti, ki ga

⁵⁹ nav. delo, str. 3.

⁶⁰ nav. delo, str. 13. To misel je Kidrič zapisal zelo zgodaj, to je leta 1949, ko se je šele pričelo »svitati«, da administrativna razvojna pot in teorija socializma nista prihodnost niti za nas niti za preostali svet.

⁶¹ nav. delo, str. 14.

⁶² nav. delo, str. 19.

⁶³ nav. delo, str. 21.

poznamo in obvladamo;«⁶⁴ s tem je postal zakon vrednosti le »močno orodje planiranja«⁶⁵, »močno sredstvo socialistične graditve . . .«⁶⁶

Zanimivo pa je — v nasprotju z nekimi današnjimi teorijami — da Kidrič praviloma zelo tesno povezuje *obstoj* (socialističnega) *podjetja* s (socialistično) blagovno produkcijo. »Brez blagovne produkcije ni menjave in, podjetja«,⁶⁷ in seveda obratno.

Zato je pojav podjetja »prav tako dediščina preteklosti kakor, blago«.«⁶⁸

Če *danes* govorimo pri nas o obstoju »socialistične blagovne produkcije« (glej ustavo in zakon o združenem delu), bi bilo po Kidriču neložljivo trditi, da OZD niso blagovni producenti, to je »podjetje«.

ad 5. Čeprav Kidrič imenuje blagovno produkcijo ostanek (kapitalistične) preteklosti, pa ji vendar daje *progresivno vlogo*, celo nalogo motorja, ki nadalje razvija produktivne sile.

Zanj je »dialektična protislovna blagovna menjava« — »osnovno notranje protislovje socialističnega sektorja gospodarstva oziroma celotne družbene ekonomike«⁶⁹.

Protislovja pa porajajo *nasprotja*. Kakor so nasprotja tudi zlo, ovira za razvoj, so pa z druge strani »celo pogoj za nadaljnji napredek (vloga stimulacije v podjetjih na podlagi socialistične blagovne produkcije in menjave) in izpopolnjevanje osnovnega planiranja«⁷⁰.

Čeprav Kidrič zaupa planiranju v tolikšni meri, da ne dopušča trajnosti teh nasprotij.

Tako vidimo, da je Kidrič — še posebej ob začetku revolucionarnega spreminjanja naše gospodarske ureditve, to je leta 1949 — nihal *med dvema tezama* (teorijama):

— da je blagovna menjava (produkcija) ostanek (kapitalistične) preteklosti, ki ga je treba čimprej odpraviti; in pa

— da je blagovna produkcija pri nas socialistične narave kot »sredstvo socialističnega porazdeljevanja«⁷¹.

6. O planiranju

Že v prejšnjem poglavju smo spoznali, da Kidrič pojmuje (socialistično) planiranje *kot temeljno družbeno ekonomsko zakonitost* našega družbenega razvoja.⁷² Čeprav je njegovo nadaljnje poglobljeno obravnavanje planiranja dalo slutiti, da Kidrič postopoma odstopa od svojega

⁶⁴ nav. delo, str. 21.

⁶⁵ prav tam.

⁶⁶ nav. delo, str. 22.

⁶⁷ nav. delo, str. 179.

⁶⁸ prav tam.

⁶⁹ nav. delo, str. 183.

⁷⁰ prav tam.

⁷¹ cit. delo, str. 184.

⁷² nav. delo, str. 21, 25.

⁷³ nav. delo, str. 292.

prejšnjega popolnega zaupanja »v vseobsežno planiranje«, ki naj bi že odpravilo nasprotje med uporabno vrednostjo in vrednostjo.

To našo trditev lahko dokažemo s Kidričevo mislijo, da moramo ločiti osnovno planiranje s temeljnimi proporci od operativnega planiranja.

1. Za Kidriča vsekakor pomeni, da ne obvladujemo zakona vrednosti, »da socialističnih družbenih odnosov ni, kolikor v kakšni deželi prevladuje zakon vrednosti«⁷³.

Obvladovanje zakona vrednosti oziroma »objektivnih zakonov«⁷⁴ pa naj bi urejali »prav po temeljnih proporcih« družbenega plana. Torej je planiranje pororcev isto kot *osnovno planiranje*.⁷⁵ Planski proporci pa so »tiste direktivno določene naturalne in denarne *ključne* kvote materialnih dobrin, ki glede na trenutno strukturo dane ekonomike — izražajo in v celoti zagotavljajo generalno linijo plana za vsa področja gospodarstva in družbenega življenja«⁷⁶.

Kidrič med drugim navaja te *proporce kot najpomembnejše* za osnovno planiranje pri nas: 1. obvezna minimalna stopnja izkoriščanja zmogljivosti, ki naj bi zagotovila proporcionalni gospodarski razvoj; 2. osnovna (ključna) investicijska graditev, ki naj bi zagotovila smer nadaljnjega razvoja; 3. poprečna stopnja akumulacije in skladov glede na potrošni sklad delovnih ljudi v produkciji, transportu in trgovini, ki naj bi zagotovila temeljno razdelitev narodnega dohodka; ter 4. še nekateri manj pomembni proporci, kot so na primer: a) plačni sklad v celoti, po gospodarskih panogah in ljudskih republikah; ter b) proporcionalni prispevek oziroma davek, ki ga vplačuje gospodarstvo v proračun.

Kidrič je prepričan, da bodo *ti proporci onemogočili »anarhijo* družbene produkcije in razdeljevanja, ki je prirojena kapitalizmu«⁷⁷. Ali pa bi prešli na neko vrsto »združenega kapitalizma«⁷⁸.

Kot je znano, so bili ti proporci v nadaljnjem družbenem razvoju tako ali drugače odpravljeni, pa se naša družba zaradi tega vendarle ni vrnila v kapitalizem. To je zgodovinski dokaz, da konkretne zgodovinske oblike planiranja niso bistvenega pomena za obstoj nekega družbenega gospodarskega reda.

2. *Operativno planiranje* je drugačne narave. To je »poslovno« planiranje podjetij in gospodarskih združenj kot rezultat a) družbenih planskih pororcev (o katerih smo že govorili) in pa b) delovanja zakona ponudbe in povpraševanja.

Po Kidričevem prepričanju je osnovno planiranje »izrazito socialistični element«⁷⁹ in kot tak obstoji tudi v operativnem planiranju. Kolikor pa *kalkuliranje v operativnem planiranju temelji na zakonu ponudbe*

⁷⁴ nav. delo, str. 293.

⁷⁵ nav. delo, str. 189.

⁷⁶ nav. delo, str. 189.

⁷⁷ nav. delo, str. 281.

⁷⁸ nav. delo, str. 273.

⁷⁹ nav. delo, str. 190.

in povpraševanja, s pomočjo denarja kot menjalno-plačilnega sredstva, pa je to »element preteklosti, to je element blagovne produkcije«⁸⁰.

Plan proporcev je enoten in centralističen plan. »Brez teh dveh lastnosti bi plan nehal obstajati, vsekakor pa bi nehal obstajati kot socialistični plan«.⁸¹

Ker pa operativni plan temelji na tem enotnem in centralističnem planu na eni strani in na zakonu ponudbe in povpraševanja na drugi strani, je seveda vprašanje, kdo naj bi imel prednost. Kidrič je verjel v moč osnovnih planskih proporcev; življenje (razvoj) pa je dalo prednost zakonu ponudbe in povpraševanja. Zato smo prešli v obdobje, ko smo imeli t. i. proporcionalno planiranje le še bolj ali manj na papirju. Šele po novi ustavi smo aktualnost t. i. proporcionalnih usmerjevalnih in razvojnih družbenih planov ponovno postavili na dnevni red.

Vsekakor lahko ugotovimo, da je bilo Kidričevo planiranje (vsaj v teoriji) »logično«. Druga je ugotovitev, da je imelo prizvok tedaj še deloma upravičene bolj centralistične gospodarsko politične ureditve kot pa je današnja.

Zato tudi ni vračanja k isti vsebini proporcev, kot jih je predvidel Kidrič.

Tega se je do neke mere zavedal tudi sam Kidrič, ko je govoril o potrebi po razvijanju znanstvene metode kompleksnega planiranja.⁸²

7. O denarno-cenovnem mehanizmu

Samo druga stran blaga je denar, vrednosti pa cena. Očitno je torej, da se je moral Kidrič v svojih politično ekonomskih tezah dotakniti tudi teh kategorij.

1. Glede *denarja* zavzema B. Kidrič zelo ostro, kritično politično ekonomsko stališče.

Dva razloga vidimo za takšno razmerje do denarja:

1. O denarju je Kidrič pisal leta 1950 v razpravi »Teza o ekonomiki prehodne dobe v naši državi«, to je še zelo zgodaj, ko je bila stara doktrina o planiranju, o neblagovnosti socialističnega gospodarstva še dokaj močna.

⁸⁰ prav tam.

⁸¹ nav. delo, str. 191, 1972.

⁸² »Na eni strani je treba urediti, izpolniti in dvigniti na visoko stopnjo eksaktne znanosti, metodiko družbenega planiranja, ki še vedno trpi od birokratskih ostankov kakor tudi od »obrotnih«, neznanstvenih, oziroma znanstveno nerazvitih metod dela, na drugi strani je treba pripravljati zamenjavo sedanjega že nepreglednega obilja uredb, naredb in predpisov s področja gospodarstva, ki tako neposrednim proizvajalcem kakor tudi regulativnim organom otežkočajo pregled njihovih pravic in dolžnosti, s štiri do pet urejenimi zakoni s področja gospodarstva, ki lahko zadostno regulirajo nove produkcijske odnose, regulirajo gospodarsko življenje in omejijo potrebo po raznih »naknadnih« in »dopolnilnih« predpisih na neogibni minimum« (nav. delo, str. 467, 468). Bilo bi zelo zanimivo slišati, kaj misli danes delegatska baza o tej poslednji Kidričevi misli.

2. Pojmovanje denarja je logična posledica njegovega pojmovanja (socialistične) blagovne menjave.

Po Kidričevi tezi »v prehodnem obdobju . . . ni v socialistični državi več nikake *notranje* potrebe, da se denar pojavlja kot merilo vrednosti in denarno blago«⁸³. Če Kidrič pojmuje z denarjem — zlato (blago), potem je takšna trditev točna. Toda iz drugih njegovih misli sklepamo, da je *razlog za zanikanje te funkcije denarja* drugje, to je v drugi tezi, da je pri nas z »direktivno danimi načrtnimi proporci že odpravljeno nasprotje med uporabno vrednostjo in vrednostjo«.⁸⁴

Po Kidričevem mnenju se z denarnim znakom (kot merilom cen in kot obračunskim sredstvom) vse bolj neposredno vzporejajo utelešene količine človeškega dela v uporabni vrednosti. Tako je tudi odstopanje cen od vrednosti — vsaj v socialističnem sektorju — predvideno s planom in ni predmet stihijskega delovanja.

Kidrič pa priznava denarju drugo funkcijo, to je funkcijo *menjalnega sredstva*. Toda ker je socializem spravil v blagovno menjavo »trojanskega konja« v obliki načrtno urejenih zaslužkov in plač (ki niso več mezde), se denar vse bolj spreminja »v pobotnico za potrošeni delovni čas«⁸⁵ oziroma v gotovinsko obračunsko plačilno sredstvo, »s katerim se dokazuje planska upravičenost posameznih sestavin socialistične družbe do uporabne vrednosti. Tu je denar dejansko v največji meri izvršil svojo socialistično metamorfozo«.⁸⁶

Povrh tega ustavno — zakonsko onemogočanje zasebnega nakupa produkcijskih sredstev za denar onemogoča *spreminjanje denarja v blago — kapital*⁸⁷, razen v špekulantskem sektorju, katerega pa mora imeti država vse bolj pod nadzorstvom.

Tako je Kidrič posredno razvil podobno tezo o denarju kot sovjetska politična ekonomija, namreč da je denar le *pasiven pripomoček*, ki pomaga uresničevati planske naloge oziroma cilje.⁸⁸

S poglobljanjem samoupravnih narave naše ekonomike se je tudi izdatno poglobila in razširila njena monetarizacija, zato je očitno, da je takšna politično ekonomska teza o denarju neustrezna za današnji sistem.

2. Cirkulacija denarja, denarni promet z ustrezno samostojnostjo producentov in potrošnikov v produkcijski oziroma v potrošniški izbiri pa zahtevata tudi ustrezen *cenovni mehanizem*.

Kidrič je pri oblikovanju tez o cenah tako kot pri stališčih o denarju še pod močnim vplivom tedanje gospodarske situacije in tedaj prevladujočih idej o naravi in vlogi blagovne menjave (glej prejšnjo razpravo). Njegovo izhodišče je ponovno teza, da je z osnovnim planiranjem s pro-

⁸³ nav. delo, str. 198.

⁸⁴ nav. delo, str. 198.

⁸⁵ nav. delo, str. 200.

⁸⁶ nav. delo, str. 201.

⁸⁷ nav. delo, str. 23, 201.

⁸⁸ nav. delo, str. 23.

porci odpravljeno nasprotje med uporabno vrednostjo in vrednostjo, s čimer dobivajo cene pasivno, planu prilagojeno naravo.

Vendar pa se Kidrič že dobro zaveda pomembnosti upoštevanja objektivnih tržnih zakonitosti⁸⁹ oziroma zakona ponudbe in povpraševanja, ki ga ni mogoče »dušiti«⁹⁰.

»Če bi bilo podjetje«, piše B. Kidrič, »zaradi lastnih interesov prisiljeno skrbeti za sortiment, potem bi proizvajalo blago, ki ga zahteva trg«.⁹¹

Toda medtem ko Kidrič na eni strani poudarja pomen vloge trga, cen, rentabilnosti, itn., pa na drugi strani še dokaj »duši« vlogo tržnega mehanizma. Kidrič piše, resda dve leti prej: »V socialističnem sektorju našega gospodarstva in na področju njegovih odnosov s privatnim sektorjem je planiranje cen nadomestilo njihovo stihijsko oblikovanje. *Planiranje cen* hkrati izraža višjo stopnjo družbenega karakterja dela. To omogoča, da s planiranimi stopnjami davka na promet proizvodov dosegamo plansko odstopanje cen od vrednosti pri posameznih proizvodih in da s tem na novo ustvarjeno vrednost iz ene stroke oziroma področja produkcije uresničujemo s pomočjo celotnega procesa cirkulacije v drugi stroki oziroma na drugem področju produkcije.«⁹²

Ali, socialistično plansko gospodarstvo »plansko obvladuje ponudbo in povpraševanje in se ju zavestno poslužuje kot enega izmed instrumentov planske razdelitve«⁹³. To *plansko obvladovanje* naj bi se uresničevalo prek »globalnih planov produkcije« ter »planiranih kupnih fondov«⁹⁴. V okviru teh pa naj bi potekala prosta prodaja in povpraševanje.

Ti globalni plani produkcije in kupnih skladov pa naj bi po Kidriču temeljili na temeljnih planskih proporcih, o katerih smo že govorili. Uresničevanje načrtnih cen naj bi bilo predvsem odvisno od uresničevanja temeljnih planskih pororcev.⁹⁵

Kidrič je v skladu z občo dialektično kategorizacijo — obče, posebno in individualno — miselno stopničasto zgradil *sistem cen iz treh delov*:

- a) vrednostne cene,
- b) planske cene,
- c) stvarne cene.⁹⁶

Vrednostne cene naj bi izračunavali samo v analitične namene, planske cene naj bi planirali kot temelj za usmerjanje razvoja panog (razen za sektor produkcijskih sredstev, kjer naj bi bile planske cene tudi stvarne cene, sicer bi se hočeš-nočeš vrnili k stihijskemu delovanju zakona po-

⁸⁹ nav. delo, str. 457.

⁹⁰ nav. delo, str. 290.

⁹¹ nav. delo, str. 263.

⁹² nav. delo, str. 23.

⁹³ nav. delo, str. 39.

⁹⁴ nav. delo, str. 40.

⁹⁵ Glede na to, da so bili vsi omenjeni temeljni proporci, za katere se je zavzemal B. Kidrič, opuščeni, se seveda zastavlja vprašanje, od česa je bilo potem odvisno oblikovanje cen?

⁹⁶ nav. delo, str. 194. Ta tristopenjskost je znana v splošni teoriji cen kot: dolgoročna normalna cena, kratkoročna normalna cena in trenutna tržna cena.

prečne profitne mere), stvarne cene pa naj bi se oblikovale na temelju planskih cen ter delovanja zakona ponudbe in povpraševanja.⁹⁷

Ko danes razmišljamo o teh trojnih cenah, smo mnenja, da vrednostne cene niso v pravem pomenu vrednostne cene, to je vrednost, izražena v denarju. Glede na definicijo, da so to stroški plus akumulacija po neki poprečni stopnji, bi jih pravilneje imenovali specifične produkcijske cene. Zato bi planske cene odstopale od teh specifičnih produkcijskih cen in ne od vrednostnih cen, kar je sodobna verzija teorije cene.

Druga teza, da bo odstopanj planskih cen od vrednostnih cen vse manj, ko bomo dosegli bolj uravnoteženo strukturo gospodarstva,⁹⁸ je pa samo deloma točna, kajti v dinamičnem gospodarstvu se deloma že dosežena struktura kar naprej destrukturnira, pa četudi bi bilo planiranje vse bolj natančno.

Kidrič se je zavedal možnosti oblikovanja *monopolnih cen*, vendar jih je omejil na špekulantski zasebni sektor. Država v državnem sektorju pa naj bi tako prečrpala »viške cen iznad ustrežajočih vrednosti v splošno državno akumulacijo«⁹⁹.

V sistemu socialistične blagovne produkcije bi moral obstajati »enoten organizem za določanje cen«¹⁰⁰, piše Kidrič, njegovo dejavnost pa naj bi koordinirali iz enega središča.

Tudi Kidričeve teze o cenah odsevajo tedanjo dobo in tedanje spoznanje in znanje. Čeprav smo mnenja, da je njegova teza o tristopenjskosti cen aktualna in bi zaslužila nadaljnjo poglobljeno obdelavo.

8. O delitvi

Kidričeva teza o razdelitvi družbenega produkta temelji na klasičnih marksističnih kategorijah, kot sta *potrebni in presežni produkt*, ali na Engelsovi ideji, da ima vsak družbeni produkcijski način svoj specifični način prisvajanja.¹⁰¹

Socialistično prisvajanje naj bi temeljilo z ene strani na neposrednem družbenem prisvajanju produktov kot sredstev za vzdrževanje in razširjeno reprodukcijo, z druge strani pa na neposrednem individualnem prisvajanju produktov kot sredstev za življenje in užitek prebivalcev.

Torej je temeljni problem, *kako ugotoviti pravilno (optimalno) delitev neto produkta na potrebni in presežni produkt*.

Kidrič je mnenja, da je ta razdelitev družbeno opravilo (s tem, da z družbo pojmuje neposredne proizvajalce in pa državo) na podlagi socialističnega principa razdelitve, ki naj bi se opiralo »na izplačevanje ekvi-

⁹⁷ nav. delo, str. 196.

⁹⁸ nav. delo, str. 196.

⁹⁹ nav. delo, str. 198.

¹⁰⁰ nav. delo, str. 197.

¹⁰¹ Kidrič ne priznava obstoja presežne vrednosti v gospodarstvu: »presežna vrednost je v socialističnem sektorju produkcije izginila« (nav. delo, str. 21, 22).

valenta, zmanjšane za družbeno akumulacijo¹⁰². Kako pa naj bi se ugotavljalo to razmerje?

Kidrič jemlje po podobnosti *Marxov analitični aparat razdelitve novo ustvarjene vrednosti* na $V + M$ oziroma $\frac{M}{V}$, spremeni »M« v akumulacijo in sklade, »V« v temeljni plačni sklad, razmerje med njima pa preimenuje v »stopnjo akumulacije in družbenih skladov«, ki postane tako tudi (minimalni) temeljni proporc delitve.¹⁰³ Določanje teh stopenj so za Kidriča »družbeno dejanje« delitve; one ne zagotavljajo samo »socialističnega ekvivalenta« delitve narodnega dohodka¹⁰⁴, ampak so tudi merilo rentabilnosti, investicijske učinkovitosti s stališča celote družbenih potreb itn.

Kot vemo, je Marx transformiral mero presežne vrednosti v profitno stopnjo. Tako so tudi Kidriča spraševali nekateri, zakaj ne uporablja *poprečne profitne stopnje*.¹⁰⁵ Kidrič odgovarja, da ti ljudje ne poznajo socialistične narave našega gospodarskega sistema. Poprečna profitna stopnja je »nasprotje socialističnemu planskemu upravljanju«, ¹⁰⁶ je »stihijski rezultat množičnega delovanja zakona vrednosti«¹⁰⁷. Njeno vključevanje v naš sistem bi pomenilo »korak v anarhijo družbene delitve in produkcije in to celo v anarhijo tiste vrste, ki jo je monopolistični in državni kapitalizem odpravil že v kapitalističnih državah.«¹⁰⁸

Torej Kidrič ne izvaja neskladnosti profitne mere z našim sistemom z delavskim samoupravljanjem, z dohodkovnimi odnosi, z delitvijo po delu, ampak s planskim upravljanjem produkcije in razdelitve. Argument, ki ga danes ne slišimo več.

Kot vemo, se stopnje akumulacije in skladov niso mogle uveljaviti kot razumen gospodarskopoličen instrument iz preprostega razloga, ker so jih kot konkreten instrument za našo stvarnost prevzeli iz Marxove prvo-stopenjske (visoko abstraktne) analize razdelitve; pri tem niso upoštevali nekaterih prerazdelitvenih dejavnikov, ki jih je že Marx upošteval v III. knjigi *Kapitala* in ki so bili med drugim — poleg drugih dejavnikov — prav tako navzoči v našem gospodarstvu.

Toda vseeno je res, da je *Kidrič jasno videl*, da brez trdnega planiranja tega temeljnega proporca delitve ni mogoče govoriti o obvladovanju razdelitve in dalje trga.

To je še jasneje razvidno v *drugem proporc*u, to je pri določanju plačnega sklada kot celote, po panogah in republikah. Plače so po Kidriču sestavljene iz dveh delov: iz stalnega in iz spremenljivega dela. Stalni del

¹⁰² nav. delo, str. 22.

¹⁰³ nav. delo, str. 296.

¹⁰⁴ nav. delo, str. 404.

¹⁰⁵ nav. delo, str. 402.

¹⁰⁶ nav. delo, str. 403.

¹⁰⁷ prav tam.

¹⁰⁸ nav. delo, str. 403.

plač naj bi dalje sestavljale minimalne ter dopolnilne plače. Stalni del plač naj bi bil funkcija osnovnega plana, ob planiranju minuma izrabe danih zmogljivosti.¹⁰⁹ Spremenljivi del plač pa naj bi se napajal iz čistega dohodka in naj bi bil v glavnem funkcija zakona ponudbe in povpraševanja.¹¹⁰

Tudi to misel je Kidrič prevzel od Marxa, ki je dejal, da je »variabilni kapital samo posebna zgodovinsko pojavna oblika sklada življenjskih potrebščin ali delovnega sklada (labour fund) ... kot zaloga za delo ... , ki jo mora sam (to je delavec — op. F. Č.) v vseh sistemih družbene produkcije *nenehno* producirati in reproducirati«. ¹¹¹ Danes je ta ideja še vedno toliko *zanimiva*, kolikor bi lahko bila močno orožje v boju proti inflaciji stroškov, merilo za rentabilnost in podobno. Vendar je razvoj nekaterih drugih samoupravnih kategorij odpravil tudi ta poroc.

V tej shemi delitve si seveda *država* (v imenu socialistične skupnosti) v mnogo manjši meri prisvaja preseženi produkt,¹¹² četudi se morajo planirati po državni poti še vedno »osnovne investicije, ki imajo ključen pomen za nadaljnji gospodarski razvoj naše države«¹¹³.

Kot vidimo, gre pri Kidriču za shemo delitve, ki je po formalnem mehanizmu še dokaj državno planska, po vsebini pa že izostreno deetatiistična.

V razmišljanje

Ko smo se vrnil h kratkemu orisu temeljnih Kidričevih tez o ekonomiki prehodnega obdobja, nas zanima, koliko je takšna vrnitev sodobno aktualna ali le zgodovinsko doktrinska? Ne da bi zanemarili resnico, da je tudi zgodovina poučna, moramo vendar ugotoviti, da je Boris Kidrič z nekaterimi posplošenimi teoretičnimi sklepi vizionarsko težil k temu, da bi zagotovili idejni, potem pa tudi praktični razvoj našega sistema v smeri poglobljene socializacije našega družbeno ekonomskega življenja.

Koliko mu je to uspelo, šele danes spoznavamo, ko nadalje razvijamo teorijo in prakso plansko usmerjenega in usklajenega blagovnega gospodarstva in ko seveda hkrati poglobljamo bazo, to je samoupravno organizirano združeno delo.

¹⁰⁹ nav. delo, str. 288.

¹¹⁰ nav. delo, str. 280.

¹¹¹ »Kapital I«, CZ, Ljubljana, 1961, str. 639.

¹¹² nav. delo, str. 265.

¹¹³ nav. delo, str. 266.

Delovanje občinskih skupščin v SR Sloveniji

(nekateri vidiki)

1. *Uvedba delegatskega sistema* postavlja pred občinske skupščine pomembne nove naloge. Spreminja se samo pojmovanje skupščinskega sistema, katerega sestavni del postajajo delegacije temeljnih samoupravnih organizacij in skupnosti, spreminja se način pripravljanja in objavljanja gradiv, ki mora omogočiti poglobljeno razpravo v celotni delegatski bazi, spreminja se položaj delegatov v zborih občinske skupščine in način sprejemanja odločitev v njih, ki mora prinašati vse več usklajevanja stališč delegacij in delegatov, spreminja se odnos izvršilnih organov do temeljnih samoupravnih organizacij, spreminja pa se tudi odgovornost za izvrševanje sprejetih odločitev, ki prehaja tudi na temeljne samoupravne organizacije in skupnosti itd.

V tem prispevku posvečamo posebno pozornost predvsem tistim značilnostim v dosedanjem 4-letnem delovanju delegatskih občinskih skupščin v SR Sloveniji, ki neposredno ali posredno spodbujajo ali zavirajo uresničevanje delegatskega sistema in delegatskih odnosov. Pri tem so upoštevane analize, ocene in stališča skupščine SR Slovenije, organov družbenopolitičnih organizacij v republiki, skupnosti slovenskih občin ter analize občinskih skupščin iz leta 1977 in 1978.

2. *Delegacije* so eden ključnih členov celotnega delegatskega sistema. Z oblikovanjem delegacij se v delovanje skupščinskega sistema neposredno vključuje izredno širok krog delovnih ljudi. Z ustavnim načelom, da mora sestava delegacij odsevat socialno strukturo samoupravne skupnosti, v kateri se oblikuje, z določilom o zastopstvu delavcev vseh delov delovnega procesa v delegaciji TOZD, z ustavno prepovedjo izvolitve nekaterih vodilnih delavcev v delegacije TOZD itn., je določena podlaga za bistveno drugačno sestavo naših skupščin. To še posebej velja za uređitev v SR Sloveniji, kjer je uveljavljen sistem zamenljivih delegatov v konferencah delegacij ter zborih skupščin samoupravnih interesnih in družbenopolitičnih skupnosti, razen v družbenopolitičnih zbiorih. S tem se bistveno razširi tudi krog tistih, ki neposredno prispevajo k usklajevanju

stališč v zborih skupščin, saj je vsak član delegacije potencialni (občasni) delegat v zboru skupščine. Od odborniškega sistema pa se delegatski sistem ne razlikuje le po sestavi delegacij in zborov skupščin, temveč tudi po tem, da so delegati v nasprotju z odborniki bistveno v večji meri vezani na smernice delegatske baze in temeljna stališča delegacij in konferenc delegacij, da je strožje opredeljena njihova odgovornost delegatski bazi, zahtevnejše določeni pogoji za usklajevanje stališč in oblikovanje odločitev v zborih skupščine itn.

Kljub izrednemu pomenu, ki ga imajo delegacije za normalno delovanje delegatskih skupščin, bi bilo popolnoma napačno delegatsko bazo enačiti s člani delegacij. Delegatsko bazo je treba razumeti širše, saj zajema delovne ljudi in občane v njihovih temeljnih samoupravnih skupnostih. Zato niso pomembna samo razmerja med delegati v zborih skupščine ter člani delegacij in konferenc delegacij, temveč tudi razmerja med člani delegacij in delovnimi ljudmi v skupnostih, v katerih se delegacije oblikujejo. Pri tem ne bi bilo racionalno, niti ne vedno v skladu z načeli delegatskega sistema, če bi edino obliko povezovanja delegacij z njihovo delegatsko bazo videli v možnosti sklicevanja zborov delavcev v TOZD in delovnih skupnostih oziroma zborov delovnih ljudi in občanov v krajevnih skupnostih. V TOZD, delovnih in krajevnih skupnostih je treba glede na naravo in pomen vprašanja, ki se bo obravnavalo v skupščini, glede na to, ali je bilo o tem vprašanju že razpravljano, glede na obseg in primernost gradiva, glede na čas, ki je na razpolago in ob upoštevanju drugih pogojev, v vsakem primeru posebej in v skladu z določili statuta TOZD, delovne ali krajeвне skupnosti, odločiti, ali je nujno potrebno in smiselno sklicati zbor, ali pa je bolje uporabiti eno izmed drugih možnih poti konsultiranja delegatske baze. Pri tem mislim zlasti na konsultiranje samoupravnih organov in organov družbenopolitičnih organizacij ter članov drugih delegacij iste samoupravne skupnosti.

Večkrat podcenjujemo vzročno zvezo med razvojem samoupravnih odnosov v temeljnih samoupravnih skupnostih in uspešnostjo dela delegacij v teh skupnostih, čeprav je ta zveza zelo pomembna. Težko si predstavljamo, da bi lahko uspešno delovale delegacije v tistih samoupravnih skupnostih, v katerih niso ustrezno razviti samoupravni odnosi. Tako je prizadevanje za poglobljanje samoupravnih odnosov v samoupravnih skupnostih pogoj in prispevek k razvijanju delegatskega sistema in — delegatskih odnosov. In obratno, delovanje številnih delovnih ljudi v delegacijah jih hkrati usposablja za uspešnejše samoupravljanje v temeljnih samoupravnih skupnostih.

Kot poseben problem velja omeniti dejstvo, da delegacije mnogokrat še nimajo ustreznega položaja in pomena celo v okoljih z razvitimi samoupravnimi odnosi. Tudi v skupnostih, v katerih relativno uspešno delujejo samoupravni organi, delegacije pogosto še niso oblike normalne samoupravne aktivnosti. To se kaže še zlasti v tem, da delovni ljudje relativno redko uporabljajo delegatske poti za razreševanje perečih problemov svo-

jih skupnosti, pogostejše pa se zatekajo k drugim, nedelegatskim, večkrat pa tudi nesistemskim ali celo protizakonitim potem, kot so npr. zveze in poznanstva, zahteve po intervencijah izvršilnih organov skupščin in družbenopolitičnih organizacij, pisma bralcev itn. Skratka, mnogi še vedno gledajo na delegacije, kot da so oblikovane predvsem za to, da lahko normalno delujejo skupščine družbenopolitičnih in samoupravnih interesnih skupnosti, ne pa za to, da se po delegacijah in delegatih dajejo pobude za reševanje tistih perečih družbenih vprašanj in odpravljanje tistih deformacij, ki jih čutijo in nanje opozarjajo delovni ljudje v samoupravnih skupnostih.

Ovisnost razvoja delegatskih razmerij od poglobljanja samoupravnih odnosov in narava delegacij kot institucij za razreševanje »notranjih« problemov samoupravnih skupnosti kažeta na to, da so relativno majhne možnosti za vplivanje na razvoj delegatskega sistema »od zgoraj«, z apeliranjem na večjo odgovornost in vestnost članov delegacij. To pa seveda ne odvezuje subjektivnih sil od tega, da morajo v praksi delovanja skupščin in njim odgovornih organov vsak dan odpravljati vse tiste slabosti in deformacije, ki destimulativno vplivajo na delovanje delegacij in delegatov in ki odvrčajo delovne ljudi od večjega angažiranja v delegatskem in skupščinskem sistemu.

Precejšen napredek smo v preteklih štirih letih storili v smeri rednejšega, kritičnega in poglobljenega obravnavanja gradiv za skupščine družbenopolitičnih in samoupravnih interesnih skupnosti v delegacijah, konferencah delegacij, deloma pa tudi na zborih delavcev in v samoupravnih organih. Veliko manj pa smo dosegli na področju dajanja pobud za obravnavo in predlogov za razreševanje širših družbenih vprašanj v delegatski bazi. Če upoštevamo različne oblike tudi »posrednega« dajanja takšnih pobud, kot so delegatska vprašanja, razprave delegatov v skupščini, njenih zborih in delovnih telesih, predlogi za spremembe predloženih aktov itn., dobimo deloma boljšo, vendar še vedno ne zadovoljivo sliko. Zdi se, da je prav vprašanje pretoka pobud, stališč in predlogov od spodaj navzgor eden bistvenih preskusnih kamnov za presojo uspešnosti relativno zapletenega, dolgotrajnega in dragega delegatskega mehanizma sprejemanja odločitev.

Ena izmed pomembnih slabosti pri uresničevanju delegatskega sistema v SR Sloveniji v zadnjih štirih letih, ki jo ugotavljajo skoraj vse analize in ocene, je zaostajanje pri uresničevanju *delegatskega sistema v samoupravnih interesnih skupnostih*. Za ta del delegatskega sistema veljajo vse splošne značilnosti delovanja delegacij za skupščine družbenopolitičnih skupnosti. Poleg tega pa je pomembna ovira za uspešno delovanje delegacij za skupščine samoupravnih interesnih skupnosti dejstvo, da so bile splošne delegacije, oblikovane v veliki večini samoupravnih skupnosti za skupščine vseh samoupravnih interesnih skupnosti, ki so del skupščinskega sistema, preobremenjene, pogosto pa tudi kadrovsko slabše sestavljene kot delegacije za skupščine družbenopolitičnih skupnosti. Zato

je bilo vprašanjem oblikovanja in sestave delegacij za skupščine samoupravnih interesnih skupnosti v pripravi na letošnje volitve posvečena posebna pozornost.

V skladu z izhodišči, ki so jih oblikovali organi SZDL Slovenije, naj bi se v vseh samoupravnih skupnostih, v katerih so za to kadrovske, organizacijske, ekonomske in drugi pogoji, oblikovale posebne delegacije za skupščine vsake samoupravne interesne skupnosti posebej. Izjemoma, zlasti za področje socialnega varstva naj bi se oblikovale združene delegacije za skupščine dveh ali več interesnih skupnosti; skrajna izjema, primerna le za TOZD in delovne skupnosti z manjšim številom zaposlenih in krajevne skupnosti z manjšim številom prebivalcev, pa naj bi bilo oblikovanje splošne delegacije za skupščine vseh samoupravnih interesnih skupnosti. Možnost, da bi v neki organizaciji ali skupnosti funkcije delegacije za skupščine družbenopolitičnih in samoupravnih interesnih skupnosti opravljala ena sama delegacija, pa ni dopuščal že volilni zakon iz leta 1974 (razen za skupnosti kmetov in obrtnikov).

Takšna relativno zelo zahtevna in pogumna merila, ki naj bi bistveno pripomogla k izboljšanju delovanja skupščin interesnih skupnosti, zlasti njihovih zborov uporabnikov, so bila v pripravi na volitve dokaj dosledno vključena v statute TOZD, delovnih in krajevnih skupnosti. Po še ne čisto popolnih podatkih, s katerimi razpolaga RK SZDL Slovenije, so bile v TOZD in delovnih skupnostih, ki oblikujejo delegacije za zbore združenega dela, izvoljene 9. 3. 1978 poprečno po 3 delegacije za skupščine samoupravnih interesnih skupnosti, medtem ko so bile v krajevnih skupnostih 12. 3. 1978 izvoljene poprečno po 4,5 delegacije za skupščine samoupravnih interesnih skupnosti. Ti podatki nazorno kažejo, da smo z oblikovanjem združenih in posebnih delegacij storili zelo velik korak naprej pri ustvarjanju temeljev za doslednejše uresničevanje delegatskega sistema v samoupravnih interesnih skupnostih.

Na drugi strani pa se ob povečanju števila delegacij za prek 10.000 zastavljajo nekatera nova vprašanja. Pri tem ne mislim toliko na številna vprašanja kompliciranja volilne procedure in tehnike glasovanja, ki jih letos še nismo znali vedno in povsod ustrezno reševati, temveč bolj na vprašanja povezovanja in usklajevanja dela med delegacijami. Predvsem samoupravni organi, pa tudi organi družbenopolitičnih organizacij in strokovne službe bodo morale bistveno več pozornosti kot doslej posvečati delu delegacij za skupščine samoupravnih interesnih skupnosti, ki so bile v praksi doslej pogosto prepuščene same sebi. Že samo organizacijsko-tehnični problemi v zvezi z delom več delegacij bodo marsikje povzročali precej težav, še veliko pomembnejša pa so seveda vprašanja vsebinskega usklajevanja delovanja delegacij. To je pomembno zaradi tega, da se posamezne delegacije pri svojem delu ne bi preveč zapirale in upoštevale samo stanje s področja ene družbene dejavnosti. Poleg tega je cela vrsta vprašanj, ki jih obravnavajo delegacije za skupščine samoupravnih interesnih skupnosti in so do te mere medsebojno povezana,

da jih kaže obravnavati na skupnih sestankih več delegacij. Tako je mogoče kombinirati prednosti oblikovanja posebnih delegacij z prednostjo, ki so jo imele aktivnejše splošne delegacije, da so namreč imele pregled nad dogajanjem v vseh družbenih dejavnostih, ne pa samo v eni izmed njih.

Oblikovanje posebnih delegacij ima tudi to prednost, da vključuje v delegatski sistem desetstisoče novih članov delegacij, kar je velikega pomena s stališča enakomernejšega porazdeljevanja družbenih funkcij med delovne ljudi in za upravljanje družbenih zadev z delovnega mesta. Poleg tega ima širjenje kroga ljudi, ki so neposredno vključeni v delovanje delegacij, konferenc delegacij in zborov skupščin družbenopolitičnih in samoupravnih interesnih skupnosti, velik pomen za učinkovito uresničevanje sprejetih sklepov. Predpostavljamo namreč lahko, da bodo bolj zavzeto sodelovali pri izvrševanju sprejetih aktov tisti, ki so aktivno sodelovali pri njihovem oblikovanju ali bili vsaj že v fazi pripravljanja in sprejemanja teh aktov obveščeni o njihovi vsebini, ciljih itn.

Posebej velja omeniti še eno izmed pomembnih slabosti pri delovanju delegacij, ki je v tem, da opravljajo svoje funkcije (obravnavanje gradiv, dajanje pobud, določanje delegata, ki naj se udeleži seje konference delegacij in zbora skupščine, določanje temeljnih stališč itn.) skoraj izključno le za zbere občinskih skupščin in skupščin občinskih samoupravnih interesnih skupnosti. Gradivo za seje zveznega zbora, zbere skupščine SR Slovenije in zbere skupščin republiških interesnih skupnosti v delegacijah zelo redko obravnavajo. Takšno, vsekakor preozko gledanje na funkcije delegacij se kaže deloma tudi v postopku kandidiranja delegatov za zbor skupščine SFRJ, ki poteka v precejšnji meri še vedno »od zgoraj navzdol«. V družbeni praksi bo potrebno še precej prizadevanj, da bo dosledno uveljavljena ustavna koncepcija, po kateri so delegacije edina osnova, iz katere je mogoče »črpati« delegate v skupščine vseh družbenopolitičnih skupnosti.

3. V prvih letih uresničevanja delegatskega sistema so v zvezi s prilagajanjem delovanja *občinskih skupščin* in njihovih organov uvedbi delegatskega sistema največ pozornosti posvetili oblikovanju gradiv in spoštovanju rokov za njihovo obravnavo. Lahko rečemo, da je bil na tem področju dosežen precej velik napredek tako glede načina pisanja gradiv in njihovih povzetkov, glede načina njihovega objavljanja v novo uvedeni delegatskih glasilih, z uvajanjem informacijsko-dokumentacijskih (INDOK) centrov, z vse doslednejšim spoštovanjem rokov, ki omogočajo poglobljeno razpravo v delegatski bazi itn. Kljub temu lahko rečemo, da ta vprašanja še vedno niso zadovoljivo rešena, še posebej v okviru samoupravnih interesnih skupnosti. Poseben vsebinski problem je način pisanja gradiv, v katerih je po pravilu namesto več alternativnih rešitev ponujena ena sama, edina zveličavna rešitev, kar postavlja delegatsko bazo v položaj potrjevalca gradiv, ki jih pripravljajo izvršilni organi.

Ena izmed pomembnih slabosti v zvezi z delom občinskih skupščin, na katero pogosto opozarjajo tudi delegati, je v tem, da so zbori občin-

skih skupščin preobremenjeni. To je mogoče ponazoriti s podatkom, da je tudi v tistih zborih občinskih skupščin, v katerih so delegati močno aktivni, število obravnavanih točk dnevnega reda praviloma precej večje od števila razpravljalcev v zborih. Upoštevati velja tudi to, da velik del razpravljalcev v zborih skupščine niso delegati, temveč predstavniki predlagatelja, najpogosteje izvršnega sveta občinske skupščine. Občinske skupščine opravljajo celo vrsto organizacijsko-tehničnih, upravnoizvršilnih in drugih zadev, ki bi jih lahko učinkovito in odgovorno uresničevali izvršni sveti, v posameznih primerih pa tudi občinski upravni organi. To vprašanje se je v dokaj zaostreni luči kazalo že pred desetimi leti, ko so posebej poskušali zavreti prakso nalaganja obveznosti občinskim skupščinam z zakoni. Še bolj pereč pa je ta problem po uvedbi delegatskega sistema, ko z vsemi temi vprašanji ne obremenjujejo le delegatov v zborih skupščine, temveč celotno delegatsko bazo, kar gre seveda na škodo obravnavanja temeljnih družbenih vprašanj v temeljnih samoupravnih skupnostih, njihovih delegacijah in konferencah delegacij.

Med slabostmi dosedanjega dela občinskih skupščin in skupščin občinskih samoupravnih interesnih skupnosti velja omeniti tudi prakso skupnih zasedanj zborov. Pri takšni praksi v občinskih skupščinah prevladujejo komunalni problemi krajevnih skupnosti in vpliv delegatov v zborih krajevnih skupnosti, zapostavljena so vprašanja, ki naj bi se obravnavala v zborih združenega dela, pa tudi specifična vloga družbenopolitičnega zbora se ustrezno ne izraža. V skupščinah interesnih skupnosti takšna praksa omogoča prevlado interesov izvajalcev, ki imajo tudi sicer v zborih, delovnih telesih, izvršilnih odborih in strokovnih službah skupščin samoupravnih interesnih skupnosti pretežen vpliv. V zadnjem letu je prakse skupnih zasedanj zborov vse manj.

Eno izmed pomembnih vprašanj delovanja občinskih skupščin in njihovih zborov je vprašanje spodbujanja in upoštevanja delegatskih predlogov, pobud in stališč. V začetnem obdobju uresničevanja delegatskega sistema je prihajalo v praksi pogosto do podcenjevalnega in formalističnega odnosa zlasti do delegatskih vprašanj. V zadnjem času delegatska vprašanja in pobude delegatov, izražene v razpravah, predlogih, pa tudi smernicah in stališčih delegatske baze vse širše upoštevajo pri programiranju dela skupščine in njenih organov ter pri pripravi aktov in gradiv skupščine.

Za nadaljnje uresničevanje delegatskega sistema je velikega pomena, da delegati čutijo, da so njihovo mnenje, glas, pobuda pomembni in da lahko s svojo aktivnostjo v delegatski bazi in v skupščini pomembno prispevajo k usklajevanju stališč in oblikovanju končnih odločitev. Še posebej pa je s tega stališča pomembno, da delegati čutijo, da dejansko odločajo sami, da so njihovi argumenti vsaj enakopravni argumentom predstavnikov predlagatelja ipd. Posebej je zato škodljiva praksa, da se dejansko odločitev oblikuje v ozkih krogih, npr. v političnem aktivu, izvršnem svetu ali predsedstvu občinske skupščine, v zborih skupščine pa

se nato samo še formalno izglasuje. To ni škodljivo samo zaradi tega, ker je lahko takšna odločitev pomanjkljiva in premalo prediskutirana, temveč tudi zato, ker člane delegacij in delegate prav sili, da so pasivni in da čakajo na pobude in gradiva izvršilnih organov.

V praksi delovanja družbenopolitičnih zborov so bile najpomembnejše slabosti v tem, da so ponekod delovali kot neke vrste splošno-pristojni, če že ne splošno-politični zbori. Stalno sestavo teh zborov so ponekod tolmačili tako, kot da bi imeli delegati v družbenopolitičnih zbora samostojen, v bistvu odborniški položaj. V zadnjem času so ob pripravi občinskih statutow in volitev marsikje zožili delovno področje delovanja družbenopolitičnih zborov, izboljšali njihovo kadrovske sestavo tako, da so v njih v večji meri neposredno navzoči tudi člani vodstev družbenopolitičnih organizacij, in jasneje so opredelili razmerja med temi zbora in občinskimi konferencami SZDL. V prihodnje bi bilo treba pred usklajevanjem stališč in oblikovanjem smernic za delo delegatow v družbenopolitičnih zbora v okviru občinskih konferenc SZDL pogosteje in bolj poglobljeno obravnavati gradiva tudi v tistih izvoljenih telesih, ki v posameznih družbenopolitičnih organizacijah opravljajo funkcije delegacij. Ob tem ni odveč še enkrat poudariti, da temeljni vpliv zveze komunistow in drugih družbenopolitičnih organizacij na delovanje skupščinskega sistema ne sme iti prek delegatow družbenopolitičnega zbora, temveč prek aktivnosti celotnega članstva v osnovnih organizacijah v TOZD, delovnih in krajevnih skupnostih, njihovih delegacij in konferenc delegacij.

Po podatkih za slovenske občine se je v prvi mandatni dobi delovanja delegatskih skupščin *izvršni svet* uveljavil kot pglavitni pobudnik za obravnavo vprašanj in kot skoraj monopolni predlagatelj aktow, ki jih sprejemajo občinske skupščine. Druga slabost, ki jo je treba posebej omeniti, ker negativno vpliva na aktivnost izvršnih svetow, je njihova sestava. Poleg predstojnikov občinskih upravnih organow, za katere je nujno, da so člani izvršnega sveta, so bili v teh svetih pretežno samo še individualni poslovodni organi TOZD in delovnih organizacij z gospodarskega področja in področij družbenih dejavnosti.

To vprašanje ni sporno samo zaradi njihove preobremenjenosti, temveč bolj zato, ker takšna personalna sestava omogoča neposredno in zunajsistemsko reševanje problemow OZD z intervencijo izvršnih svetow. Poleg tega so s takšno sestavo izvršnih svetow v marsičem obšli ustavno prepoved izvolitve vodilnih delavcev v delegacije TOZD in zbore združenega dela.

Zato je vsestransko utemeljeno, da se z novim zakonom o državni upravi prepreči spajanje funkcij direktorja in člana izvršnega sveta. Pri sestavi izvršnih svetow občinskih skupščin je treba v prihodnje bolj upoštevati tudi to, da izvršni sveti niso odgovorni le za usklajevanje dela upravnih organow, temveč tudi bolj celostno za stanje v občini, seveda v okviru svojih pooblastil. Zato velja v večji meri v izvršne svete vklju-

čevati člane, ki se bodo lahko posvetili tudi vprašanju poglobljanja samoupravljanja v OZD in krajevnih skupnostih, razvijanju delegatskih razmerij itn. Izvršni sveti morajo večjo pozornost posvečati odpiranju k temeljnim samoupravnim organizacijam in skupnostim, in sicer tudi v fazi pripravljanja in izvrševanja, in ne le v fazi sprejemanja aktov.

Ena izmed slabosti v delovanju občinskih upravnih organov in njihovih predstojnikov je v tem, da se v praksi ne realizirajo njihova samostojnost, odgovornost za stanje na posameznem upravnem področju ter neposredna razmerja do občinskih skupščin in njihovih delovnih teles. Upravni organi so vse preveč nesamostojni in odvisni od izvršnega sveta, skrivajo se za njegovo odgovornostjo, čeprav pogosto radi nastopajo pred samoupravnimi skupnostmi z avtoriteto izvršnega sveta. Večkrat prepustljajo družbeno dogajanje samovoljnosti, čeprav imajo potrebna pooblastila, pogosto kršijo roke za odgovore oz. izdajo odločb, dovoljenj, soglasij, premalo so iniciativni pri izdajanju izvršilnih predpisov, čeprav imajo po ustavi SR Slovenije generalno pooblastilo za njihovo izdajanje itn. Na podlagi nove zakonodaje o državni upravi pa se bo potrebno tudi odločneje lotiti poglobljanja samoupravnih odnosov v delovnih skupnostih upravnih organov.

4. Obravnava slabosti v delovanju delegatskih skupščin, njihovih zborov in delovnih teles, konferenc delegacij in delegacij daje dokaj neugodno sliko uresničevanja delegatskega sistema v prvem mandatnem obdobju. Takšen vtis pa ne ustreza. Doseženih rezultatov namreč ne gre vrednotiti le absolutno ali samo tako, da jih primerjamo z končnimi cilji uvedbe delegatskega sistema, temveč relativno in zgodovinsko, to je tako, da jih primerjamo s stanjem v preteklem ustavnem obdobju. S tega stališča je zelo očitno, da so bili v prvem mandatnem obdobju doseženi v sestavi, načinu dela in v kvaliteti sprejetih odločitev v občinskih skupščinah v SR Sloveniji zelo pomembni rezultati. Razen tega niso pomembni samo že doseženi rezultati, zelo pomembno je tudi to, da naša družba in zveza komunistov v pripravah na republiške in zvezni kongres in na osnovi študije Edvarda Kardelja *Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja* gradita takšen celosten in dolgoročen načrt razvoja političnega sistema, ki ga »bo naša družba konkretno uresničevala toliko, kolikor ji bo to dovoljevalo trenutno stanje njene ekonomske baze, njene družbene zavesti in razmerja moči družbenih sil« (E. Kardelj). Udeležba in rezultati volitev, politično razporejenost delovnih ljudi in njihov veliki interes za delo v delegacijah in skupščinah kažejo, da se je v zadnjih štirih letih pomembno razširila fronta naprednih socialističnih sil, ki so se pripravljene aktivno boriti za to, da bo delegatski sistem postal še učinkovitejše sredstvo v rokah delavskega razreda in vseh delovnih ljudi za neposredno uresničevanje njihovih potreb in interesov.

Terorizem

Pestrost pojavnih oblik sodobnega političnega terorizma

Terorizem! Vznemirljiva, strah vzbujajoča beseda. Vzbuja nam misli na žrtve na pločnikih evropskih metropol; spremlja nas ob pogledu na do zob oborožene varnostnike na letališčih; ob tej besedi pomislimo na eksplozije, ugrabitve, poboje. Ob tej besedi, ob razpravah o sodobnem terorizmu pa je tudi nič koliko nejasnosti, zmot, poenostavljanj.

Nekaterim je terorizem vse, kar je bilo in je danes revolucionarnega. Od boja, kakršen je bil herojski boj Vietnama, kakršen je protirasistični boj, ki poteka danes na jugu Afrike.

Drugim je vsako sredstvo, vsako dejanje, pa četudi je to pokol otrok v šoli, razstrelitev potniškega letala v zraku ali kaj podobnega brezupnega — del upravičenega političnega boja. Seveda, če je tako teroristično dejanje naperjeno proti »sovražniku«, če so ga izvedli »naši«, tisti, s katerih političnimi idejami in pogledi se nekdo strinja.

Skrajni pacifisti preklinjajo vsako uporabo nasilja v politične namene, teroristi in njihovi somišljeniki prisegajo le na nasilje, nasilje, ki pogosto postane samo sebi namen, vse bolj cilj in vse manj sredstvo. Eni ubijajo zato, da bi sprožili »revolucijo«, drugi, da bi preprečili družbene spremembe. Ljudje, pogosto neznani in izbrani po naključju, pa padajo pod streli in dinamitom, in strah se vse bolj zažira v kosti otopelega potrošništva sodobne Evrope.

Kaj je torej sodobni politični terorizem, ki se v vrsti različic pojavlja danes na vseh koncih sveta in ki na poseben način pretresa nekatere od visoko razvitih kapitalističnih držav, zlasti ZR Nemčijo in Italijo?

Ob pestrih pojavnih oblikah sodobnega političnega terorizma — po njegovem izvoru, ciljih, metodah, nosilcih in zlasti družbeno zgodovinskih situacijah, v katerih nastopa — je seveda iluzorno pričakovati, da je ta pojav, sodobni politični terorizem — moči preprosto opredeliti z enostavno definicijo. Tako pač, kot ni moči s preprosto definicijo opredeliti tudi drugih družbenih pojavov v sodobnem pestrem, zapletenem, protislovnem svetu. Vendar pa je le moči potegniti nekatere črte ločnice, ki razmejujejo sodobni politični terorizem od drugih oblik uporabe nasilja, tudi takega nasilja, kjer gre za uporabo oborožene sile.

Te ločnice je treba potegniti še zlasti zato, ker je nemalo zmede in političnih špekulacij ob tem pojavu in ker so merila in sodbe o političnem terorizmu kaj pogosto čustveno ali drugače obarvane. Seveda velja takoj pribiti, da so družbeni pojavi dinamične kategorije, da je njihovo vrednotenje in opredeljevanje vedno družbeno-zgodovinsko določeno, da se spreminja njihova dejanska vloga glede na zgodovinske okoliščine, v katerih nastopajo. In seveda imamo tudi v zvezi s političnim terorizmom opraviti z vrsto vmesnih, mejnih, težko opredeljivih pojavov.

Pravica do oboroženega revolucionarnega in narodnoosvobodilnega boja

Oborožen revolucionarni boj zatiranih množic na čelu z delavskim razredom je bil in je eno temeljnih sredstev za utiranje družbenega napredka v naši zgodovinski epohi. Revolucionarno nasilje, oborožen revolucionarni boj bo še marsikje neizbežno, nujno, edino možno sredstvo za zlom okostenelih izkoriščevalskih družbenih struktur. To je danes jasno tudi nemarksistom. Konec koncev dovolj jasno, skorajda brez izjeme to potrjuje zgodovinska izkušnja našega stoletja, kolikor pa imamo pred očmi zlom fevdalizma, pa tudi zgodovina družbenih preobrazb v preteklih stoletjih. Možnost temeljnih družbenih sprememb kot evolucija, torej prehod od kapitalizma v socializem po mirni, »parlamentarni« poti je danes vendarle še mnogo bolj hipotetična možnost kot že uveljavljena družbena praksa. Skorajda bi mogli trditi, da fašistična državljanska vojna v Španiji, surova zarota zoper čilski poskus družbene preobrazbe, do neke mere pa tudi razvoj nedavnih dogodkov v Portugalski dokazujejo, da v pretežnem delu sveta oborožen revolucionarni boj ostaja edina realna možnost za zlom kapitalizma. Podobno velja za antikolonialna in narodnoosvobodilna gibanja, saj je le dokaj redko »mirna« pot osvobajanja res privedla k dejanski osvoboditvi, k dejanski dekolonizaciji. Navadno so »mirne«, tako imenovane »zmerne« rešitve obtičale v neokolonialistični ujetosti. Naj dodamo, da imajo z moralnega stališča pa tudi po pravnih načelih, ki so danes uveljavljena v OZN, zatirani narodi pravico poseči po oboroženem boju kot sredstvu za svojo osvoboditev.

Tak oborožen boj, bodisi da je to revolucionarna bitka delavskega razreda bodisi da je narodnoosvobodilni boj zatiranih narodov, je v večini primerov moči kaj hitro ločiti od sodobnega političnega terorizma. Revolucionarni ali narodnoosvobodilni boj je praviloma del širokega, na množice oprtega političnega gibanja. Morda je v svojih prvih fazah tudi to boj razmeroma ozkih revolucionarnih skupin, a cilj takega boja — in navadno tudi kmalu uresničeno dejstvo — je vedno, da bi se ustvarila široka trdna opora v ljudskih množicah. Revolucionarna in narodnoosvobodilna gibanja, ki si niso znala dokaj hitro zagotoviti množične opore, ne le da niso mogla biti uspešna, zmagovita, temveč so se navadno kaj hitro znašla v krčih sektaštva. Bila so izrinjena na rob družbenega doga-

janja, v politično izolacijo in revolucionarno nemoč. Zato je tako rekoč pravilo, pogoj za uspešnost revolucionarnega in narodnoosvobodilnega boja vzpostavitev široke revolucionarne politične organizacije z jasnimi, za široke plasti ljudstva sprejemljivim političnim programom.

Ekskluzivni politični programi, izražajoči nezaupanje do množic, do delavskega razreda še posebej, so vedno ostali le programi, nikoli niso uspeli prerasti v uresničeno stvarnost. Vendar so politični programi v našem zmedenem svetu lahko kaj različni, stvarni ali fantazijski, realni ali utopični. Bistvo vsakega dejansko revolucionarnega programa je njegova oprtost na znanstveno, torej marksistično analizo konkretnih družbenoekonomskih razmer. Oprtost torej na marksistično analizo zgodovinskega trenutka, na spoznanje o danih nujnostih in o stvarnih možnostih. Tej analizi mora biti prilagojena strategija in taktika revolucionarnega boja. Razni utopični, psevdorevolucionarni programi, »revolucionarni podvigi« ne glede na stvarne družbene zgodovinske razmere in možnosti, so skorajda praviloma utirali pot reakciji in ne napredku.

Cilj revolucionarnega boja je zlom nasilja vladajočega, izkoriščevalskega razreda; prevzem oblasti v roke delavskega razreda. Cilj narodnoosvobodilnega boja, ki je, kot kaže zgodovina, marsikdaj obenem tudi v družbenem smislu revolucionarno gibanje, je osvoboditev izpod tuje oblasti. Razna pota po ovinkih k tem ciljem, nejasnosti glede revolucionarnih ali narodnoosvobodilnih ciljev, taki cilji boja, ki ne morejo postati sprejemljivi za množice, so ponavadi ostali neuresničeni oziroma so vnaprej obsojeni na neuresničljivost.

Zapisali smo, da je oboroženo nasilje slej ko prej eno izmed sredstev revolucionarnega ali narodnoosvobodilnega boja. Vendar eno izmed sredstev v arzenalu ostalih, zlasti političnih sredstev boja. Sredstvo, ki je smotno uporabljivo, ko so zato dozoreli družbenoekonomski pogoji, ko to zahteva in omogoča na analizo dejanskih družbenih razmer oprta taktika in strategija revolucionarnega boja. Uporaba oboroženega nasilja je le eno, navadno zadnje, gotovo pa ne prvo sredstvo za doseganje političnih ciljev. In naj bo tudi zapisano, da so velika revolucionarna in narodnoosvobodilna gibanja tista gibanja, ki so vodila množice k svobodi; čeprav so bila trdna, brezkompromisno odločna v obračunu z razrednim ali narodnim sovražnikom, so znala ohraniti vizijo človečnosti, humanizma in se izogibati nepotrebnim žrtvam.

Značilnosti političnega terorizma

Zgodovina političnega terorizma sega tako daleč kot sega zgodovina politike. Nas zanimajo pojavi sodobnega političnega terorizma, katerega najizrazitejši predstavniki so teroristične skupine, kot npr. Rdeče brigade, skupina Baader-Meinhoff, Frakcija rdeče armade, Gibanje 2. julij, Črni september, če naštejemo le nekaj najbolj znanih, da ne zapišemo razvpitih

in če posebej ne omenjamo terorističnih skupin očitno fašističnega izvora, glede katerih skrajno reakcionarne vloge ne more biti nejasnosti. Teroristične skupine, npr. Rdeče brigade itn., sicer pogosto sebe proglašajo za edine prave »revolucionarje«, a vendar njihova nasilna, teroristična dejanja seveda ne smemo enačiti z uporabo oboroženega nasilja v revolucionarnem ali narodnoosvobodilnem boju. Morda je sicer črta ločnica včasih na prvi pogled zamegljena, a vsaj pri omenjenih terorističnih skupinah in tudi pri večini drugih je vendarle dovolj splošnih skupnih značilnosti, ki jih dokaj jasno ločujejo že na prvi pogled od revolucionarnega nasilja.

Navadno so to ozke, v lastne okvire zaprte skupine brez opore v množicah, v javnem mnenju, v širših plasteh družbe — in kot nekake samozvane »izbrane« skupine navadno opore tudi ne iščejo. Skratka, prizadevanja terorističnih skupin in njihov program imajo kaj malo opore v množicah. Njihove akcije niso del širokega političnega gibanja. Cilji so zaviti, širšim množicam nejasni in realnim interesom delovnih ljudi in delavskega razreda oddaljeni. Navadno so program in cilji vrsta bobnečih psevdorevolucionarnih fraz. Oborožene akcije so same sebi namen, bile naj bi čimbolj spektakularne in pogosto imajo temeljni namen zastrašiti, šokirati in tako doseči posreden psihološki učinek na ljudi, npr. prebuditi »neosveščene« množice. Uporaba nasilja teroristom ni le skrajno sredstvo, temveč pogosto sama sebi namen.

Nosilci terorističnih akcij — in pogosto tudi edini člani teh organizacij — so ozke skupine, navadno iz vrst inteligence, kar ni naključje. In naključje tudi ni, da se k nekaterim od terorističnih skupin kaj radi lepijo razni dvomljivi, izkoreninjeni ali k avanturizmu nagnjeni posamezniki, da o tem, da so skoraj praviloma v zgodovini v anarhističnih in terorističnih skupinah bili navzoči tudi plačani provokatorji in agenti reakcije in kontrarevolucije z nalogo diskreditirati delavsko gibanje in njegove organizacije, niti ne govorimo.

Ker program terorističnih skupin navadno ni oprt na analizo stvarnih družbenih razmer, ker teroristi, nestrpni in neučakani niso pripravljeni čakati ne na osveščanje množic, na dozorevanje družbenih razmer, ker ne verjamejo ne v dialektiko razvoja in ne v dejstva stvarne družbene situacije, ker ne zaupajo ne množicam ne logiki zgodovine, so njihove teroristične akcije navadno brez zveze s stvarnimi družbenimi procesi. Usmerjene so predvsem v dve smeri: spektakularni, grozo in strah vzbujajoči napadi zoper neidentificirane žrtve (npr. podtikanje bomb, ugrabitve letal, požigi veleblagovnic) ali pa napadi na izstopajoče »sovražnike ljudstva« (npr. ugrabitev A. Mora, M. Schleierja, pa tudi uboji posameznih policistov, tožilcev, sodnikov ipd.), v skladu z logiko: »Če ubijem kapitalista, sem ubil delček kapitalizma.« Torej logika, s katero je obračunal že K. Marx v svojih razmišljanjih o poosebljanju, personifikaciji ekonomskih kategorij (npr. že v predgovoru k prvi izdaji *Kapitala*). Kapitalizma pač ni moči kot spleta izkoriščevalskih družbenoekonomskih odnosov odpraviti z ubojem enega, dveh, stotih, tisočih kapitalistov ali njihovih pod-

repnikov, hlapcev, sodelavcev, temveč le z revolucionarno spremembo družbenoekonomskih odnosov, z odpravo kapitalistične lastnine, z ekspropriacijo eksploatatorjev!

Narobe, skoraj vedno je bil v zgodovini in tako je tudi danes učinek anarhističnih terorističnih dejanj prav nasproten. Dejanja političnega terorizma so bila pogosto povod za okrepitev reakcije, za uvajanje izrednih ukrepov, preganjanje delavskih voditeljev in vsega naprednega. Razvoj dogodkov v ZR Nemčiji v zadnjem obdobju je več kot zgovoren. Tako je bilo skoraj praviloma v zgodovini. Le močni, trdni, enotni akciji demokratičnih sil v Italiji se je posrečilo, da po akcijah Rdečih brigad tudi v tej deželi, kjer so dozoreli pogoji za resen premik v levo, niso bili sprejeti izredni ukrepi, kakršne so zahtevali še najbolj glasno neofašisti!

Zavedajoč se te skorajda neizpodbitne žalostne logike o učinkih terorizma so nekateri idejni vodje sodobnega političnega terorizma (npr. Horst Mahler) skušali utemeljevati smisel terorističnih dejanj z drugo dokaj vprašljivo logiko: Teroristične akcije naj bi sprovcirale policijo in državo, da bo uvedla policijski teror, omejila človekove pravice in svoboščine, sprejela izredne ukrepe. Pod pritiskom tako nastalega izzvanega, v bistvu fašističnega državnega nasilja, se bodo množice revolucionarno osvestile, prebudile in postale sposobne za revolucionarno akcijo. Krepitev države, njenega policijskega aparata, omejevanje človekovih pravic in svoboščin, izredni policijski ukrepi, izjemni zakoni, izredno stanje — vse to pod parolo za varstvo miru in reda — mar je to, kar žele izzvati sodobni levi teroristi, kaj drugega, kot tisto, kar si žele in kar zahtevajo neofašisti, neonacisti? Čudna, preveč zavita je pot do osvoboditve izkoriščanih množic, ki naj bi tako vodila k svobodi prek zasužnjenja. Osupljivo je, kako podcenjujejo delavski razred in delovne ljudi tisti, ki samozvano menijo, da delavski razred more prebuditi le policijski teror!

Ob upoštevanju omenjenih splošnih in dejansko dokaj skupnih značilnosti sodobnih terorističnih skupin seveda ni tako težko ugotoviti razlik med sodobnim političnim terorizmom, kot smo mu priča zadnje mesece v ZR Nemčiji in Italiji, in uporabo oboroženega nasilja v revolucionarnem ali narodnoosvobodilnem boju. To seveda ne pomeni, da ne srečujemo v zgodovini tudi, vsaj sprva, precej ozkih gibanj, ki pa so kasneje prerasla v množična revolucionarna gibanja. To tudi ne pomeni, da individualnega političnega terorja v izjemnih okoliščinah in v skladu z zahtevami taktike in strategije revolucionarnega boja niso uporabljala tudi revolucionarna in narodnoosvobodilna gibanja. In povedano tudi ne pomeni, da nimamo pogosto opraviti z »mejnimi« pojavi, kot so npr. ETA, IRA, ipd., kjer bi le stežka, ne da bi posebej izčrpno analizirali vsako izmed teh terorističnih skupin, njeno programsko usmerjenost in cilje, družbenozgodovinske pogoje delovanja, uporabljena sredstva v strategiji in taktiki boja, učinke njihovega delovanja itd., mogli izreči o njih tako ali drugačno končno sodbo.

In seveda še zlasti povedano ne pomeni, da pripadniki sodobnih levih terorističnih skupin niso v veliki večini subjektivno, po svoji osebni opredeljenosti, revolucionarno usmerjeni. Rekli bi lahko, da so to pogosto nestrpní zanesenjaki, ki so z veliko zavzetostjo in izjemno predanostjo pripravljani na težke osebne žrtve zato, da bi se porušile spone obstoječe izkoriščevalske družbene ureditve.

Marksizem in politični terorizem

Delavsko gibanje in marksistična teorija sta se pogosto morala kritično soočati s pojavi političnega terorizma zlasti iz vrst raznih anarhističnih skupin. Marksistična misel je bila do političnega terorizma, tudi levega, kritična predvsem z dveh vidikov.

Najprej glede odnosa terorističnih skupin do prizadevanj za ustvarjanje množične osnove revolucionarnega gibanja. Delavsko gibanje in njegova teoretična misel sta vedno izhajala iz spoznanja, da je za zmago revolucije, za dejansko revolucionaren preobrat v družbi treba ustvariti široko množično osnovo med delavci, kmeti in drugimi sloji izkoriščanih. Tej temeljni nalogi revolucionarjev mora ustrezati vsakokratna strategija in taktika delavskega gibanja revolucionarnega boja. Anarhistično teroristične skupine pa so vlogo množic in delavskega razreda praviloma zamenjale, podcenjevale. Delovale so mimo njih, ne glede na njihovo razpoloženje, videle so le v lastnih, praviloma ozkih, osamljenih, ekskluzivnih skupinah »pravo« revolucionarnost.

In drugo, delavsko gibanje in njegova teorija, ki je morala, če naj je bila znanstvena, izhajati iz vsakokratnih dejanskih družbenih razmer, ni sta mogla mimo očitnega dejstva, da so anarhistična, teroristična dejanja praviloma rojevala za delavsko gibanje škodljive posledice. Bila so voda na mlin reakcije. Zato ni nič čudnega v izključitvi anarhističnih skupin iz proletarske internacionale, nič čudnega ni, da se je delavsko gibanje odrekalo anarhosindikalizma ipd. Seveda so bile vseskož navzoče tudi neizbežne razlike med marksisti in raznimi anarhizmi v pogledih na vlogo posameznika v zgodovini, v pogledih o vlogi delavskega razreda ter inteligence v družbenih gibanjih. Skratka, od nekdaj se je marksizem soočal s pogledi, ki jih tudi danes razglašajo nekateri avtorji idej o posebni vlogi kritične inteligence, študentskih gibanj ipd. in v katerih pogosto tudi sodobni teroristi iščejo svoje idejne vzore.

Dovolj je znano, da so kritičen odnos do anarhizma in anarhističnega terorizma, levega radikalizma — otroške bolezni delavskega gibanja — zavzemali K. Marx in F. Engels (npr. v *Nemški ideologiji*, v *Bedi filozofije*), V. I. Lenin in R. Luxemburg (npr. v *Državi in revoluciji*, v znanem članku »Kaj storiti«, v polemikah in člankih zoper skupine, kot je bila ruska Narodna volja, ali poljska, imenovana Proletarijat), Plehanov,

August Bebel, Paul Levy in mnogi drugi. Znane so tudi teoretične in praktične izkušnje jugoslovanske revolucije.

Manj je morda znano, da so tudi revolucionarji kot Ho Shi Minh, Mao Tse Tung, Che Guevara dovolj jasno ločevali narodnoosvobodilni boj, partizansko vojno, od političnega terorizma. Tako Ho Shi Minh že leta 1928 poudarja, da je revolucionarno partizanstvo nepojmljivo v mirnih, »normalnih« torej politično nedozorelih okoliščinah. Che Guevara v znanem delu *Partizanska vojna* podobno poudarja, da dokler v neki družbi obstoje možnosti za boj za družbene spremembe po mirni poti, ni pogojev za partizansko gibanje; v takih razmerah ni množične podpore, v kateri bi se oborožene skupine počutile kot »ribe v vodi«. Slednje kot pogoj za partizansko bojevanje zahteva tudi Mao Tse Tung. V takem primeru, ko ni opore v ljudstvu, oborožene skupine ne le da ne morejo upati na uspeh, temveč jih osamitev in njihova lastna ekskluzivnost kaj zlahka potisne v položaj, ko jih je le še težko razločevati od navadnih roparskih band.

Skratka — revolucionarnost se prične in neha pri sposobnosti razumeti stvarne družbene razmere, razumeti in ustvarjati revolucionarno razpoloženje množic v skladu z njihovimi dejanskimi interesi in hotenji in temu prilagajati revolucionarno taktiko in strategijo, in kot njen del uporabo oborožene sile, ki je le eno izmed sredstev za progresivno spreminjanje družbenih odnosov. Prav marksistično, znanstveno soočanje z družbeno stvarnostjo pa je tisti izpit revolucionarnosti, na katerem so v preteklosti padla anarhistična teroristična gibanja in na katerem padajo sodobne teroristične skupine, kot so Baader Meinhoff, Rdeče brigade in druge.

Fašistični — desni terorizem

Doslej smo govorili predvsem o tako imenovanem levem političnem terorizmu, o tistih terorističnih skupinah, ki za svoje cilje razglašajo osvoboditev delavskega razreda, uničenje kapitalizma ipd. Ta terorizem smo imeli pred očmi predvsem zato, ker je prav okrog njega pač največ nejasnosti in nesporazumov. S tako imenovanim desnim terorjem, z odkrito teroristično aktivnostjo reakcionarjev in kontrarevolucije, z »belim« terorjem, z uporabo terorističnih dejanj zato, da bi se zavrlo tok zgodovine, so seveda stvari veliko bolj jasne. Če je pri terorizmu, ki se proglašja za levega, revolucionarnega, vsaj subjektivni cilj (čeprav pogosto nejasen) revolucionaren, je pri desnem, fašističnem terorju cilj kontrarevolucija, uničenje naprednega.

Tu imamo opraviti z odkrito aktivnostjo fašizma, reakcije, z dejanji, kakršnih žrtev sta nekoč v Nemčiji bila Rosa Luxemburg in Karl Liebknecht; tak je bil teror nacističnih jurišnih skupin zoper vse napredno, tak je bil teror, s katerim se je vzpenjal na oblast fašizem v Italiji, ki je

zlasti besnel z nasiljem zoper Slovence in Hrvate v Istri in Primorju in ki ga je simbolično ponazarjal požig slovenskega narodnega doma.

Desni, fašistični teror se praviloma pojavlja ob prelomnih zgodovinskih obdobjih, v trenutkih, ko buržoaziji resno preti nevarnost revolucionarnih sprememb, pa se skuša obdržati v sedlu tako, da se zateka k terorju, in nato, v skrajnih primerih k fašistični državi, ki zagotavlja grobo, sistematično fizično nasilje nad vsem, kar je napredno in buržoaziji nevarno. V to kategorijo političnega terorizma, v desni, fašistični teror, ki ga je pogosto nemogoče ločiti od čistega kriminala, sodi terorizem preživelih, docela na obrobje družbenega dogajanja potisnjenih neonacističnih, neofašističnih in kvislinških (ustaši, četniki) skupin, ki so danes pogosto vprežene v kolesje mednarodnih agentur — s skupnim ciljem zavreti družbeni napredek.

Ob številnih terorističnih skupinah, s pogosto zvenečimi imeni, se seveda samo po sebi zastavlja vprašanje, kje poteka črta ločnica med anarhosocialističnim levim terorizmom in fašističnim, desnim terorjem. Kolikor toliko zanesljiv odgovor je moči dati le ob vsakem konkretnem primeru, po tem, ko analiziramo nosilce, cilje, zgodovinske pogoje in okoliščine, pa tudi dejanske učinke, rezultate, posledice delovanja kake teroristične skupine. Ob konkretni družbeni analizi kakega terorizma je večinoma šele moči določiti njegovo pravo mesto v družbenozgodovinskem smislu, v prostoru in času. In tako je tudi moči z družbeno analizo ugotoviti, da marsikateri subjektivno revolucionarni terorizem po svoji objektivni vlogi služi — reakciji.

Državni teror

Ko govorimo o političnem terorizmu posameznikov in raznih terorističnih skupin, velja omeniti, da se k političnim terorističnim dejanjem kar pogosto zateka državna politika, organi države. Utelešenje državnega terorja s popolnim zanikanjem človekovih pravic in svoboščin je bila in še vedno je fašistična država, država nasilja. K državnemu terorju nedvomno sodijo teroristična dejanja države in njenih organov, zlasti policije, posebnih enot zoper opozicijo. Sem sodi grobo omejevanje človekovih pravic in svoboščin, ubijanje političnih nasprotnikov, zapiranje brez obsodbe, deportacije, izgoni, prisilne preselitve, prepoved zaposlovanja, genocid, apartheid, diskriminacijska politika. In če storimo še korak dlje, pridemo do tiste oblike državnega terorja, ki ga označuje uporaba sile in pritiska v mednarodnih odnosih. Po tragediji v Vietnamu prvenstvo v državnem terorju danes gotovo pritiče Izraelu, Južni Afriki, Čilu in podobnim državam. Po svojih grozljivostih, po številu žrtev, po svoji sistematičnosti državni teror seveda nima primere v terorističnih dejanjih še tako razvpitih terorističnih skupin, ki so, to velja dodati, pogosto tudi same le sredstvo v rokah kake državne politike. Prav neznatna se zazde

dejanja terorističnih skupin, če jih primerjamo s tisoči ubitih v Čilu, s preganjanji na jugu Afrike, z nečlovečnostjo apartheida in rasne diskriminacije, z divjanjem mnogih tajnih policij, s stalinističnimi čistkami, ubijanjem v Vietnamu in podobnim. Če grozljivih primerov terorizma držav v tem sestavku posebej ne obravnavamo, je to le zato, ker gre naša pozornost tistemu terorizmu, ki danes vse bolj pretresa sodobni razviti svet, terorizmu, ki ga poosebljajo dejanja »Rdečih brigad«, skupine »Baader-Meinhoff«, »Črnega septembra«, IRA, ETA ipd.

Mednarodne razsežnosti terorizma

Marsikdaj je slišati o mednarodnih povezavah raznih terorističnih skupin, o nekakšni teroristični internacionalni organizaciji. Nedvomno obstoje stiki in solidarnost tudi med — po svojem programu — zelo različnimi terorističnimi skupinami. Očitno je tudi, da deluje dokaj trdna medsebojna povezanost zlasti raznih fašističnih terorističnih skupin, za katerimi stoje kot politična in finančna opora razna neofašistična legalna ali ilegalna združenja. In rekli smo že, da se okrog raznih terorističnih skupin pogosto pletejo niti tajnih agentur in obveščevalnih služb, kar vse daje sodobnemu terorizmu širok mednarodni pečat.

Mnoga teroristična dejanja pa so že po svoji naravi »mednarodna«, zlasti npr. ugrabitve letal in napadi na diplomatska predstavništva. Pri prvih in drugih imamo opraviti z dejanji, ki se tičejo več držav, saj so, npr. na ugrabljenem letalu potniki raznih državljanstev, ugrabljena letala navadno prelete vrsto držav, pristajajo na raznih letališčih ipd. Zato ni čudno, da se je mednarodna skupnost najprej spopadla s takimi terorističnimi dejanji. V zadnjih letih so bile sprejete mednarodne konvencije, s katerimi se skuša zagotoviti enotno ukrepanje držav zoper letalsko piratstvo in zoper napade na diplomatska predstavništva. V skladu z določili teh konvencij naj bi države obravnavale ugrabljanje letal kot kriminalna dejanja, ne pa kot politična dejanja. Temu izhodišču pa bi morali slediti ustrezni ukrepi proti ugrabitljem in skupni naporji za preprečevanje ugrabitev.

Žal nekatere države ugrabitve letal še vedno obravnavajo skladno s svojimi trenutnimi političnimi interesi. Po drugi strani pa si nekatere države vse bolj laste pravico samovoljno s silo ukrepati zoper ugrabitelje tudi na ozemlju tretjih držav (Egipčani na Cipru, Izraelci v Entebe), s čimer grobo kršijo norme vedenja v mednarodni skupnosti. S tem tvegajo, da bi sodobni svet postal torišče samovoljnih obračunavanj, svet torej, v katerem bo kraljevala samovolja tistih držav, ki se bodo imele za dovolj močne, da ukrepajo zoper teroriste kjerkoli.

Kot je po eni strani torej potrebno sodelovanje držav pri preprečevanju zračnega piratstva, je potrebno tudi, da opuste posamezne države dejanja zoper suverenost drugih držav, sklicujoč se na to, da ukrepajo

zoper zračne pirate. Očitno stoji mednarodna skupnost glede zračnega piratstva na pomembnem razpotju. Ena pot vodi k vse bolj trdni mednarodni solidarnosti in skupnemu ukrepanju zoper to sodobno zlo, druga pa bi vodila k uveljavitvi pravice samopomoči, kar bi moglo imeti hude posledice za mednarodni mir in varnost.

Dejanja političnega terorizma z izjemo letalskega piratstva in napadov zoper diplomatske predstavnike pa so obravnavali kot dejanja, ki v celoti sodijo v pristojnost države, na katere teritoriju so izvršena. V novejšem času se je pokazalo, da niti tudi takih terorističnih dejanj segajo daleč prek državnih meja. Pogosto teroristi iščejo in tudi najdejo zatočišče v drugih državah. Pogosto store teroristična dejanja tuji državljani. To je bilo vzrok za nekatere najnovejše pobude v OZN, naj bi se na temelju posebne konvencije pristopilo k skupnemu ukrepanju držav zoper politični terorizem, ugrabitve, politične uboje ipd.

Bolj malo verjetno je, da bi bilo moči kmalu in zlahka ustvariti široko soglasje držav in zagotoviti enaka načela in norme pri njihovem odnosu do teroristov. Še mnogo bolj kot pri zračnem piratstvu bodo tu imele odločilen pomen politične ocene. To sicer ne pomeni, da že ni prišlo do sodelovanja policij in varnostnih služb raznih držav v boju zoper terorizem. Vendar sodimo, da bodo tako preventivni ukrepi zoper terorizem kot tudi preganjanje teroristov — z izjemo zračnega piratstva — še dolgo ostali stvar ukrepov in usposobljenosti vsake posamezne države.

Nekateri vzroki terorizma

O vzrokih za to, da se posamezniki in skupine zatekajo k političnemu terorju, bi bilo seveda moči obširno razpravljati. To, da je praviloma vzrok za desni, fašistični politični teror iskati v prizadevanjih reakcije in kontrarevolucije, da bi s terorjem preprečile progresivne družbene spremembe in še zlasti prihod delavskega razreda na oblast, je več kot jasno. Prav značilen je bil glede tega položaj v Italiji in Nemčiji po I. svetovni vojni, značilen je bil in je v nekem smislu še vedno nedavni položaj v Italiji, ko so neofašisti z ustvarjanjem nereda in s terorističnimi dejanji skušali zavreti demokratizacijo italijanske družbe in politični premik v levo.

Bolj zapleteno je z levim političnim terorjem. Od kod vzroki za taka, subjektivno k revoluciji in napredku usmerjena dejanja, ki pa objektivno navadno vodijo prav v nasprotno smer. Tudi za levi terorizem so seveda vzroki družbeni, so v družbeni stvarnosti in njenih protislovjih. Politični terorizem praviloma izraža hudo družbeno krizo neke družbe. Krizo, iz katere posamezniki in skupine ne vidijo več drugega izhoda, kot da se zatekajo k terorističnim dejanjem.

Značilen je položaj v sodobnih visoko razvitih kapitalističnih državah, v nemški in italijanski, čeprav sta si v marsičem različni. Sodobni

kapitalizem označuje do skrajnosti privedena odtujitev posameznika od družbenih zadev. Na vsakem koraku mora občutiti svojo popolno nemoč, da bi kakorkoli vplival na družbena dogajanja. Dejstvo, ne le stalni občutek je, da je le brezpomembno kolesce v grozljivi mašineriji sodobne kapitalistične države, velikih korporacij, brezglavega potrošništva, ki kljub relativni materialni blaginji človeka ne vodi k sreči in zadovoljstvu. Pa tudi materialna blaginja postaja vse bolj vprašljiva ob vseh tistih pojavih, ki ogrožajo kvaliteto življenja, od ekološke destrukcije do brezposelnosti in brezperspektivnosti zlasti mladine.

V takem položaju posamezniku pravzaprav ostane le dvoje. Ali da se preda potrošniški miselnosti, da se oportunistično prepusti usodi, da se pusti ukleniti v brezkončno pehanje za potrošniškimi dobrinami, da se podredi hierarhičnim in pogosto nepojmljivim odnosom in odtujitvi pri svojem delu, da skratka postane neznamen, brezpomemben, anonimen, zaslužjen delček kapitalističnega sistema in potrošniške miselnosti. Druga možnost pa je upor. Upor, ki je v zapletenih protislovjih sodobnega kapitalizma tudi sam do skrajnosti zapleten. Sovražnik je neotipljiv, neviden, tisto, kar bi bilo potreba spremeniti, je nejasno, odnosi so zamotani, tisto, kar je očitno in na vsakem koraku navzoče, pa je brezizglednost, brezsmiselnost, občutek da ni moči nič spremeniti, popraviti.

V takem ozračju in družbeni stvarnosti so zlasti med mladimi ljudmi tla godna za radikalizem kakršnekoli vrste, za brezupni upor, v katerem pravzaprav ni več pomembno, kaj se postavlja na kocko. Obstoječi sistem je treba razbiti, razdreti, uničiti! K vsemu temu dodajmo še značilno nestrpnost, nepotrpežljivost, na katero je zlasti pri inteligenci in malomeščanstvu opozarjal že klasični marksizem. Ti sloji, sem pa vsekakor sodijo tudi razna študentska gibanja, pogosto niso v stanju razumeti zgodovinskega bistva družbenih procesov, ne razumejo in nočejo razumeti, kako zapleten, dolgotrajen, a obenem veličasten je boj za spreminjanje družbenih odnosov, boj za osvobajanje človeka.

Znaki gospodarske krize, ki že nekaj let sicer rahlo, a vztrajno trkajo na vrata kapitalističnih gospodarstev, in brezposelnost zlasti mladih, so prav gotovo tudi pomemben dejavnik v radikalizaciji mladine. Tudi dolga leta polarizacije ob vietnamski tragediji so storila svoje. Prav ob Vietnamu so se mladi naučili, da le odpor, boj, more zajezi imperialistično pogoltnost. Inštitucije, parlament, stranke — vse to pa je docela odpovedalo. K temu bi tako v Nemčiji kot v Italiji, ki sta v zadnjih letih postali glavni torišči političnega terorizma v Evropi, lahko dodali vse tisto, kar izhaja iz njune nedavne fašistične oziroma nacistične preteklosti. Gotovo je v Italiji pomemben vzrok zaostrena, huda družbenoekonomska kriza, ki leta pretresa to deželo. Gotovo je v ZR Nemčiji pomemben vzrok vsa tista represija države zoper napredno, ki se ji socialnodemokratska vlada ni odrekla, temveč jo celo stopnjuje in se po letu 1968 usmerja zlasti zoper leva gibanja študentov in inteligence.

Mogli bi ugotavljati še številne druge, npr. tudi psihološke, ekonomske vzroke sodobnega političnega terorizma. Vendarle velja opozoriti, da ne smemo storiti iste napake, kot jo dela dober del meščanske znanosti, ki išče vzroke za stopnjevanje političnega terorizma predvsem v območju psihologije in ne tam, kjer so, to je v obstoječih družbenih protislovjih.

Namesto sklepa

Sodobni politični terorizem, tisti njegov del, ki skuša biti revolucionaren, je v svojem bistvu nekaj tragičnega. Tragičen je ta terorizem najprej zaradi svojih nosilcev, ki so navadno mladi, zavzeti, subjektivno za napredno, revolucionarno opredeljeni ljudje. Njihova življenja padajo kot posledica tragične zmote, da so žrtvovana na oltar napredka, revolucije. Tragičen je sodobni politični terorizem zaradi žrtev, ki so vse preveč pogosto neznani posamezniki, ki so se po naključju znašli v nekem trenutku, na nekem mestu, v banki, veleblagovnici, letalu, na vlaku, pač takrat in tam, ko je — in kjer je — bilo teroristično dejanje izvršeno. Še posebej pa je sodobni politični terorizem tragičen zato, ker veliko bolj kot napredku služi reakciji. Praviloma so posledice terorističnih dejanj represija zoper vse, kar je napredno, zoper delavski razred, njegovo stranko, njegove voditelje. Politični terorizem torej ni bil v zgodovini in ne more biti danes realna perspektiva boja za družbeni napredek. Politični terorizem je bil in bo obstal na obrobju stvarnih družbenih premikov, pa naj bodo njegova dejanja še tako spektakularna.

DRAGO KOŠMRLJ

Zgodovinske korenine terorizma v Italiji

Ugrabitev Alda Mora, ene izmed osrednjih političnih in državniških osebnosti današnje Italije, predsednika krščansko demokratske stranke — ki je bil hkrati najbolj verjeten kandidat za predsednika republike na predsedniških volitvah, ki bodo konec leta — je označila povsem novo kvaliteto tako v zaostrovanju strategije strahu in nasilja kot v razvoju terorističnega gibanja v Italiji in tudi zunaj nje. Dokaz za to so vse mnogotere politične posledice, ki jih je ugrabitev povzročila v notranjem življenju Italije, kot tudi izreden odmev, ki ga je ta dogodek sprožil v

svetovni, predvsem pa v evropski javnosti. Dogodek 16. marca je dokončno potrdil, da postaja nova zvrst terorističnega gibanja, ki izhaja iz skrajno levičarskih pozicij, vse prej kot naključen in prehodni pojav v razvitih kapitalističnih sistemih zahodne Evrope.

Ugrabitve Alda Mora pomeni — z vsemi spremljajočimi okoliščinami: s tehnično in organizacijsko do popolnosti izvedeno ugrabitvijo, z izredno krutostjo in neusmiljenostjo ugrabiteljev (uboj petih Morovih spremljevalcev), z natančno načrtovano ugrabitvijo (v trenutku, ko se je v rimskem parlamentu prvič po 31 letih pojavila nova vladna večina z organsko vključitvijo komunistov vanjo), in končno — da so izbrali prav Alda Mora za žrtev napada — daljnosežen kvaliteten skok v dotedanjem stopnjevanju terorističnih akcij rdečih brigad. Vse dotlej so rdeče brigade v svojem oboroženem boju — kot imenujejo svoje akcije proti državi — udarjale zgolj po predstavnikih tako imenovanega multinacionalnega imperializma in državnega aparata, oziroma po njunih »hlapcih«; napadali in ubijali so policijske uradnike, sodnike, funkcionarje krščansko demokratske stranke in družbe Fiat ter novinarje. Zdaj so, kot so napovedovali, udarili »v samo srce države«, torej ne več v državni aparat, pač pa v državo samo in politične sile, ki jo predstavljajo.

Daljnosežnost ciljev ugrabitve Alda Mora odkriva, kot rečeno, že sama izbira žrtve. Aldo Moro sodi med osrednje in ključne politične osebnosti današnje Italije. Spričo svojih intelektualnih, moralnopolitičnih in državniških kvalitet ni imel le ključnega mesta v krščansko demokratski stranki, pač pa v celotnem političnem življenju dežele. Z njegovim imenom so povezana vsa najbolj pomembna in prelomna obdobja v delovanju krščansko demokratske stranke in v razvoju političnih odnosov v državi. Aldo Moro je bil pobudnik in realizator prelomnega dejanja v začetku sedemdesetih let, ki ga označuje ustanovitev levo-sredinske vladne koalicije z vključitvijo ene izmed delavskih strank, socialistov, v vladno koalicijo. Neprimerno pomembnejši preobrat v odnosu sil na vodstvu državne politike pa je bil nedavni sporazum petih strank o široki vladni večini — vključno s komunisti. Prav Aldo Moro je bil v funkciji predsednika krščansko demokratske stranke odločilen dejavnik za ustanavljanje te večine, ki je naznanila začetek novega obdobja v političnem življenju dežele. Državniška zrelost in pogum Alda Mora se kaže v tem, da je vztrajal na poti sodelovanja — četudi v kar se da zmernih okvirih — s komunisti, kljub ogorčenemu odporu mnogih sil znotraj njegove lastne stranke in tudi zunaj Italije.

Pojav komunistov v vladni večini petih strank je — spričo obstoječih političnih razmer v Italiji — zares edina pot iz težavne vladne krize, edino jamstvo, da se bodo prizadevanja usmerila k postopni odpravi najhujših posledic gospodarske krize in k postopnemu uvajanju skupno dogovorjenih gospodarskih in socialnih reform. Objektivno pa je vstop komunistov v sfero odločanja o državnih zadevah tudi v taki obliki prvi konkretnější korak k akcijski enotnosti vseh treh poglobitvenih političnih

sil sodobne Italije: komunistov, socialistov in katolikov; to je ena izmed prvin strategije in taktike komunistične partije Italije, ki jo poznamo kot »zgodovinski kompromis«.

Zdi se, ugotavlja Detlev Albers v svoji razpravi o demokraciji in socializmu v Italiji,¹ kot da bo italijansko delavsko gibanje doseglo s svojim zgodovinskim kompromisom nekaj nemogočega. Kako bi sicer lahko — brez podrobnejše analize — označili predlog, da bi prav tisto stranko, ki je desetletja nastopala kot predstavnik interesov velikega kapitala, pridobili za zvezo z levico, da bi skupaj z njo uresničili — v perspektivi — nov, socialistični družbeni red. Delavski razred mora — z aktivno podporo, ali vsaj z naklonjenostjo srednjih slojev (in s krščansko demokratsko stranko kot njihovo tradicionalno najvažnejšo politično stranko) — iz temeljev spremeniti strukturo gospodarstva, ne da bi pri tem kršil določila ustave. Vse to je treba doseči znotraj Atlantskega pakta in Evropske gospodarske skupnosti... Avtor razprave nadalje ugotavlja: »Vloga Italije kot avantgarde in predhodnice revolucije na zahodu« bo nujno postajala vse pomembnejša, hkrati pa bo izpostavljena vsem nevarnostim, ki se porajajo iz take anticipacije zgodovinsko novih izkušenj. Ta dežela bo lahko v marsikaterem pogledu delovala kot orientacijska točka, v nekem smislu celo kot opora za zahodnoevropsko levico (kar je že zdavnaj očitno na primeru komunističnih partij).

Največjo nevarnost, ki preči zgodovinskemu kompromisu in demokratičnemu redu v Italiji tako z desne kot z leve vidita Renate Genth in Elmar Altvater v svoji študiji o konceptih in težavah KPI² v tem, da je vnašanje razcepa v delavsko gibanje in področja njegovih zavezništev aktualen cilj vladajočega razreda. »Desno krilo krščansko demokratske stranke okrog De Carolisa odkrito zastopa program politike 'opustošenja' dežele: zaostri gospodarsko krizo, povečati inflacijo in nezaposlenost in ustvariti kaos nerešljivih problemov, da bi se delavski razred razbil in da bi zabili klin med delavske organizacije in njihove zaveznike in da bi, končno, iz pepela vstal feniks in prevzel oblast.

Predlog zgodovinskega kompromisa je predvsem naperjen proti takemu cilju. Po izkušnjah italijanskega delavskega gibanja poraja korporacijsko razpadanje ugodne pogoje za fašizem, ali vsaj za avtoritativen režim, katerega cilj bo razbijanje delavskega razreda. Čilske izkušnje glede krvavega fašističnega uničenja vlade demokratične ljudske fronte so spodbudile protifašistične tradicije v italijanskem delavskem gibanju, da že preventivno načrtujejo politično zvezo protifašističnega odpora, ki naj bi onemogočil oblikovanje širokega avtoritativnega bloka, ki skriva

¹ Detlev Albers, Demokracija in socializem v Italiji. Zgodovinski kompromis in strategija italijanske levice. Prevod iz rokopisa, objavljenega v reviji Marksizam u svetu, št. 8, avgust 1977, Beograd.

² Renate Genth, Elmar Altvater, Politische Konzeption und Schwierigkeiten der KPJ in der Krise — ein Aufriss von Problemen einer Strategie der Arbeiterbewegung. Prevod v reviji Marksizam u svetu, št. 8, avgust 1977, Beograd.

v sebi nevarnost, da bi razdelil italijansko družbo na dva sovražna bloka, pritegnil na svojo stran velike dele katoliških delavcev in srednjih slojev. Zgodovinski kompromis naj bi torej ... onemogočil, da bi se reakcionarnim krogom vnovič posrečilo osrediniti razredni konflikt okoli nasprotij komunizem-antikomunizem in ga tako odtegniti od njegovih stvarnih problemov, interesov in ciljev ...

Zgodovinski kompromis moramo torej pojmovati kot strateški korak, ki naj prepreči fašistično nevarnost, fašistično rešitev krize ...»

In dalje: »Delavsko gibanje ne ogrožajo samo napadi kapitala in njegovih političnih sil v parlamentih, združenjih, vladah, pač pa še huje tendence razcepa, trganja vezi med sindikati in partijami, med sloji, ki jih kapital izkorišča, žali, potiska ob stran, razcep med političnimi organizacijami delavskega razreda ...

O nevarnosti, ki jo prinaša levi ekstremizem, sodita avtorja: »Zaradi vse večje brezposelnosti so se oblikovale nove 'avtonomne skupine', ki so zaradi brezperspektivnosti — za razliko od avtonomnih skupin iz obdobja razrednih bojev 1969. leta — postale eksploziv znotraj levice in proti organizacijam levice, zlasti proti KPI, predvsem zato, ker so se med »avtonomne« vmešale tudi fašistične sile ...«.

»... Iz teh nekaj pripomb je očitno, da je ekonomska kriza kapitala sprožila tudi politično krizo italijanske levice. Zato ni odločilnega pomena odbiti le vse napade kapitala in vlade na raznih ravneh, temveč zadržati proces razpadanja socialne baze levice in s tem v zvezi drobitev političnih in sindikalnih organizacij levice. Če to ne bo uspelo, tedaj je propad italijanskega delavskega gibanja samo vprašanje časa, kljub velikanskim uspehom italijanske levice v zadnjih letih.«

Desni in levi ekstremizem

Povojno politično stvarnost Italije — še posebej v minulem desetletju — označujeta obstoj in delovanje številnih ekstremističnih političnih sil. Te ekstremistične sile delujejo iz obeh skrajnih izhodišč — desnih in levih. Desni ekstremizem, ki je dajal pečat političnim dogajanjem v tridesetih letih in pripeljal do prevlade fašizma, se v povojnih letih pojavlja bodisi kot ponavljanje oziroma kot poskus uveljavljanja starega, klasičnega fašizma; dobiva pa tudi povsem nove, sedanjim razmeram prilagajene oblike organiziranja in delovanja. Povojni fašizem se je skušal usidрати v družbenem in političnem življenju dežele v dveh poglavitnih oblikah: prva je tako imenovana parlamentarna oblika, ki se kaže v nastanku in delovanju neofašistične stranke pod imenom Italijansko socialno gibanje. Neofašizem pa se je v vsem povojnem obdobju posluževal tudi ilegalnih oblik delovanja, ustanavljal je razne tajne in napol tajne organizacije. Loteval se je tudi neposrednih zarot proti demokratični državi, o čemer priča še vedno nepojasnjen poskus državnega udara leta

1970. Od tedaj dalje se skrajno desni politični ekstremizem vse bolj usmerja k terorizmu kot najbolj odmevni obliki boja proti demokratičnemu redu. Ta dejavnost je pustila za seboj težke in krvave sledove: od atentatov, kot je bil bombni napad na trgu Fontana v Milanu, bombni atentat v Bresci, napad na vlak Italicus do drugih podobnih akcij.

Zadnja leta pa se italijanska družba vse bolj sooča z novo obliko ekstremizma, s pojavom skrajno levičarskih skupin. Tudi pri tem ekstremizmu je zaznavna vzpenjajoča se črta prehajanja od političnega delovanja skrajno levih tendenc in ciljev k odkritemu terorizmu; to dokazuje, da je strategija nasilja, strahu, atentatov, ugrabitev itn., postala prevladujoča oblika delovanja levih ekstremistov. Posebna značilnost terorstičnega delovanja levih ekstremnih sil je njihov vse bolj poudarjeno sovražen odnos do komunistične partije in sindikatov.

Vzroke za to, da se je v italijanski družbeni stvarnosti lahko usidralo levo ekstremistično gibanje, bi kazalo iskati tako v posebnostih notranje-političnega, gospodarskega in družbenega razvoja v Italiji kot tudi v razmerah v svetu, ki so vplivale na stanje duhov in politično ozračje v Italiji sami. Ni dvoma, da je povojni razvoj kapitalizma v Italiji — podobno kot v drugih deželah kapitalističnega sveta — vnesel globoke spremembe v gospodarsko, družbeno in politično stvarnost Italije. Po eni strani je Italija primer neenakomernega in nenačrtnega gospodarskega razvoja z vsemi negativnimi posledicami, ki se kažejo med drugim v velikanski razliki med razvitim severom in še vedno zaostalim jugom. Prav ta neenakomerni in neusmerjeni razvoj je povzročil obsežne imigracijske tokove z vsemi socialnimi, političnimi in drugimi posledicami. Krepitev monopolnega kapitalizma je na široko odprla vrata prodoru tujega kapitala, kar je okrepilo gospodarsko moč in vpliv multinacionalnih družb, po drugi strani pa je tak proces močno povezal vrhove monopolov z vrhovi izvršne politične oblasti v deželi. Tudi dejstvo, da je bila leta 1947 odpravljena vlada narodne enotnosti, v kateri so bile zastopane delavske stranke vključno s komunisti, je zavrlo demokratični proces notranjega političnega razvoja, kakršen je izšel iz odporiškega protifašističnega gibanja; to je za dolga desetletja zagotovilo politični monopol eni sami stranki, krščansko demokratski stranki, ki je spričo svojega posebnega položaja kot interklasistična politična sila postala nosilec in predstavnik neokapitalističnih tendenc razvoja dežele. To je pripomoglo k nastajanju in utrjevanju odtujenih centrov politične in gospodarske moči, ki so se opirali na vrhove vladajoče krščansko demokratske stranke.

Vse spremembe, ki jih je v gospodarsko in družbeno življenje dežele prinesel opisani razvoj kapitalizma v Italiji, so sprožile mnogotera globoka notranja protislovja. Eno od teh je protislovje med mestom in vasjo, med moderno industrijo in zaostalim kmetijstvom, ki ni dohitevalo razvoja tehnološke opremljenosti in se je zlasti na jugu še vedno ohranilo v okvirih starih lastniških odnosov. Tak razvoj je zapustil globoke sledove na celotnem družbenem tkivu italijanske družbe; prispeval je med drugim

k temu, da se je celotni srednji sloj — ta pa je imel v preteklosti vedno izredno pomembno mesto in vlogo v družbenem in političnem dogajanju — začel osipati in takorekoč izginjati kot samostojen dejavnik in avtonomen vmesni člen med veliko buržoazijo in proletariatom.

Vsa nakopičena družbena protislovja, ki jih je sprožil razvoj kapitalizma, so postala ugodno torišče za nastanek in delovanje raznih ekstremističnih skupin in gibanj, vključno s skrajnim levim ekstremizmom.

Prvi množični pojavi levega ekstremizma segajo v leto 1968, ki je bilo leto splošne mladinske revolte po vsej Evropi, še posebej v Franciji. Veliki mladinski nemir tistih let je bil izraz spoznanja mlade generacije, da obstoječi gospodarski in družbeni red ne ustreza, hkrati pa tudi že izraz odpora proti takemu redu. Četudi ni mladinski revolt prešel v organizirano obliko boja proti obstoječemu redu, pa je vendar pustil globoke sledove v celotnem družbenem in političnem življenju Italije. Prvič je resno opozoril na vse globoke gospodarske in družbene probleme razvite industrijske družbe; razen tega pa je prav mladinski revolt leta 1968 — katerega bistvena značilnost je pojav avtonomnega nastopa mladega rodu v političnem dogajanju — zajel politični prostor dosti bolj levo od prostora, do koder je segla najmočnejša leva sila, komunistična partija.

Četudi je partija s poznejšim delovanjem občutno razširila svoj vpliv tudi med mladino, je avtonomna skrajna leвица odtlej postala stalno zbirališče vseh uporniških sil, zlasti iz vrst študentov. Te nove skrajno leve skupine so pritegnile na politično prizorišče tudi tiste družbene sloje, ki so se porajali iz sprememb, ki jih je prinesel v družbeno tkivo italijanske družbe razvoj kapitalizma. Pojavili so se novi socialni sloji, zlasti študentska mladina, intelektualci in ves tisti širok spekter poklicev, ki so nastali v velikih industrijskih kompleksih.

Ves ta številni sloj študentov, intelektualcev, strokovnjakov, zbran v številnih univerzah, raziskovalnih centrih, znanstvenih institucijah in podjetjih se je znašel v družbenopolitičnem pogledu v nekakšnem praznem prostoru. Izgubil je nekdanje privilegije in avtonomen položaj ter s tem družbenopolitično vlogo; potisnjen je bil na položaj delavskega razreda, s katerim pa se ni hotel in ni znal zrasti. V ideološko političnem pogledu so se ti sloji začeli v znak protesta proti takemu sistemu usmerjati k marksizmu, toda ne kot zavestni pripadniki razreda, ki je glavni dedič marksizma, pač pa odtrgani od njega.

Gre torej za pojav, ko se ti novi družbeni sloji, ki so nastali kot proizvod razvitega monopolnega kapitalizma, po svojem družbenem položaju trgajo od buržoazije, hkrati pa se ne priključujejo razredu, kamor jih objektivne okoliščine potiskajo. Podoba marksizma, kakršno si ti krogi novih in mladih intelektualcev in pripadnikov izginjajočega srednjega sloja ustvarjajo, je že od vsega začetka zmaličena, saj se ne preverja in uveljavlja v praksi političnega boja delavskega razreda in v duhu ciljev strategije in taktike njegovega boja.

Odtod poglobitna značilnost, kako študentska mladina posega v politična dogajanja; kaže se v radikalnem zavračanju celotnega obstoječega sistema in v zahtevi po njegovi takojšnji odpravi. Že mladinska revolta 1968. leta je v obsodbi obstoječega buržoazno demokratičnega reda povsem zanemarila pomen tistega, kar je delavsko gibanje uresničilo v času protifašističnega boja in v povojnih političnih bojih tudi v okvirih obstoječega demokratičnega reda. Mladi protestniki so iz marksizma jemali zgolj tiste iztrgane dele, ki so jim ustrezali; tako so med drugim Leninove teze o državi zreducirale na enostavno geslo: »Buržoazna država se ruši, se ne spreminja«. Gre torej za zelo nevarno poenostavljanje smisla Leninovega nauka z vsemi značilnimi posledicami, kot so zanikanje postopnosti in raznolikosti boja za socializem in zanemarjanje enotnosti demokracije in socializma. To dogmatično gledanje na družbo je vodilo k popolnemu zavračanju vseh komponent obstoječega demokratičnega reda in navajalo k vse ostrejši »kritiki« tega in takega reda in seveda tudi vseh sil, ki delujejo v njegovih okvirih, se pravi tudi komunistične partije, sindikatov in v končni posledici tudi delavskega razreda samega. Vse to je samo še spodbujalo ekstremizem do njegovih skrajnih meja, kar se je v obstoječi politični in družbeni stvarnosti Italije spremenilo v bojno napoved obstoječemu sistemu kot celoti in vsem političnim in družbenim silam, ne glede na njihov razredni položaj. Ta boj je že od vsega začetka dobil oblike terorističnega nasilja in je najvišji izraz strategije nasilja in strahu; uporabljajo ga kot edino možno in uspešno sredstvo proti sistemu in državi ki ta sistem predstavlja, ter vsem silam, ki v njem delujejo.

Mladinski protesti leta 1968 so dejansko opozorili na vrsto žgočih problemov sodobne italijanske družbe, ki nikakor ne morejo mimo pozornosti delavskega razreda. Vendar obstoječe organizirane politične sile delavskega razreda, predvsem komunistična partija, niso uspele zajeti protestnega gibanja in ga vključiti v okvire svojega političnega boja. Dejstvo je, da je množica oporečnikov ostala zunaj klasičnih političnih sil delavskega razreda in se je tako levi ekstremizem pojavil v političnem življenju levih sil kot avtonomna skupina, ki je bolj ali manj v ostrem nasprotju z obstoječimi političnimi organizacijami delavskega razreda.

Nedvomno so imeli pri takem razvoju skrajno levega gibanja viden vpliv tudi zunanji dejavniki: zaostren boj med stalinizmom in naprednimi silami, pojav gverilskih skupin v Latinski Ameriki, pojavi čegevarizma in maoizma, ki so pritegovali študentsko oporečniško mladino v zahodni Evropi s svojo ekstremnostjo.

K temu, da so oblike političnega protestništva proti krivičnemu sistemu in brezizhodnosti položaja mladega rodu, kamor ga je spravil kapitalizem, preraščala v ekstremizem, so precej prispevali tudi neuspeli poskusi, da bi ustanovili močnejšo skrajno levo politično silo ob komunistični partiji, ki bi v svoj okvir zajela in usmerila vse skupine, ki so se razvrščale levo od KP. Vsi poskusi, da bi izoblikovali tako enotno skrajnje

levo politično formacijo, so se izjalovili; to pa je še bolj spodbudilo proces polarizacije in nastajanje odkritih terorističnih skupin. Skrajno leve zunajparlamentarne skupine levih sil so se skušale izoblikovati v treh ideoloških okvirih. Prvi tak poskus je pomenila ustanovitev Demokratične stranke proletarske enotnosti, ki se je skušala uveljaviti znotraj delavskega gibanja kot KPI in Socialistični stranki nasprotna politična sila. Druga skupina, katere jedro je bilo gibanje Delavska avantgarda, je prav tako poskušala zbrati razdrobljene skrajno leve sile na temelju skupnega programa. Tudi ta poskus se je, podobno kot prvi, pokazal kot ničev. Vse te skupine in skupinice delujejo zato razcepljeno, so v medsebojnih sporih in nimajo večjega vpliva na mladinsko gibanje. Kot tretja inačica se je pojavila skupina pod imenom Lotta continua (Boj se nadaljuje), ki deluje na temeljih, ki so partiji odkrito sovražni in teži k čimvečji radikalizaciji političnih odnosov v italijanski družbi. Socialna baza vseh teh skrajno levih skupin so pripadniki različnih plasti srednjega sloja, brezposelni, razni nezadovoljneži, pripadniki tako imenovanih avtonomnih sindikatov in podobno.

Prav zaradi tega, ker ni kakršne koli pomembnejše sile, ki bi zmogla zbrati okoli sebe in politično usmerjati boj vseh ekstremističnih sil, se je zlasti leta 1968 in tudi pozneje izoblikovala — sicer brez trdnjše organizacijske oblike in brez jasnih idejnih ter političnih konceptov — množica skupin, za katere je značilna njihova »avtonomnost«, se pravi delovanje zunaj obstoječega sistema, ki zavračajo vsakršne stike in tudi ne priznavajo obstoječih organiziranih političnih sil. Politična neustaljenost, zapletena gospodarska in splošna kriza, vse hujša brezposelnost, prenatrpanost velikih urbanističnih kompleksov, ki je posledica kaotičnega gospodarskega razvoja, je spodbudila k življenju — zlasti na jugu in v srednjih delih dežele — posebno vrsto oporečnikov, ki se v velikih mestih nazivajo velemestni Indijanci in so socialna baza in rezerva za razne ekstremistične skupine.

Posebno vlogo pri razvoju in delovanju ekstremnih skupin imajo univerze, ki so središča študentskega gibanja avtonomnih, protidemokratskih in protikomunističnih sil. Odgovor na vprašanje, zakaj je to gibanje zajelo prav univerze, kaže iskati v dejstvu, da se je od leta 1968 do danes socialna struktura študentov povsem spremenila. Poprej je bil študij na visokih šolah pretežno privilegij buržoazije, zdaj pa izhaja pretežna večina študentov iz vrst srednjih slojev, državnih in drugih uradnikov, pripadnikov slojev, ki so zaposleni v terciarnih dejavnostih in v velikih industrijskih podjetjih. Gospodarska kriza tej študirajoči mladini ne obeta zaposlitve; celotni šolski sistem ne ustreza več sodobnim potrebam družbe in zaman čaka na reformo; intelektualni sloj se čuti oropanega svojih posebnih pravic in privilegirane položaja v družbi, kar vse napeljuje k temu, da se zatekajo k ekstremističnim, radikalnim in v končni obliki tudi terorističnim oblikam boja in uporaba proti obstoječi družbi kot celoti.

To je podstat, iz katere rastejo tudi rdeče brigade, ki so se s svojimi terorističnimi dejanji in še posebej z ugrabitvijo Alda Mora postavile na konico terorističnega gibanja današnje Italije.

Ko se je po letu 1968, letu množičnih mladinskih protestov, revolucionarni val in zalet polegel, se je del mladih oporečnikov lotil novih oblik boja proti sistemu in državni oblasti. Začele so se pojavljati že omenjene skrajno leve skupine z raznimi imeni: Lotta continua (Boj se nadaljuje), Delavska oblast, Delavska avantgarda ter razni »kolektivi«, ki so si naredili različne marksistične nazive. Med mnogimi takimi »kolektivi« se je v Milanu izoblikovala skupina, ki si je pozneje nadela ime »rdeča brigada«. Bilo je to novembra 1970. leta. Ustanovitelj rdečih brigad je bil študent sociologije na univerzi v Tridentu, Renato Curcio; med vidnimi predstavniki je poleg študentke Margherite Cagol, poznejše žene Renata Curcia, ki je padla v spopadu s policijo v Milanu, še vrsta drugih. Samo mesec dni pred nastankom rdečih brigad v Italiji se v Zahodni Nemčiji pojavi podobna teroristična skrajno leva organizacija *Rote Armée Fraktion*, ki jo je ustanovil Baader Meinhof.

Rdeče brigade že takoj po nastanku jasno izpovedo svoj politični credo: politični boj med razredi se ne more razviti brez jasne vojaške moči. Iz tega prepričanja je nastala odločitev o organizaciji »oborožene proletarske avantgarde«. Z oboroženo avantgardo ne razumejo zgolj »oborožene roke sicer neoboroženega gibanja«, temveč tudi »revolucionarno oblast izkoriščenih razredov«, ki se bojuje proti sistemu in za ustanovitev »komunistične države in družbe« ... »Naše stališče je«, pravi program rdečih brigad, »da mora oborožen boj v Italiji voditi taka organizacija, ki je neposreden izraz razrednega gibanja; v ta namen pripravljamo delavska jedra po tovarnah in mestnih četrtih, v industrijskih in velemestnih središčih, kjer sta revolta in izkoriščanje najbolj očitna«. Rdeče brigade so si že takoj v začetku postavile nalogo, da se izenačijo po udarni moči z obstoječo oblastjo; odtod zahteve po osvoboditvi političnih zapornikov, zato prirejajo sodne procese in izrekajo smrtne obsodbe nad predstavniki režima, izvajajo razlastitve in podobno, svoj teroristični boj pa prilagajajo temu, da se ohranjajo kot skupina.

Z geslom »kaznujmo enega, da bi jih prevzgojili sto«, so rdeče brigade v osmih letih svojega obstoja izvedle na desetine ropov, atentatov in ugrabitev ter 13 ubojev raznih osebnosti. Značilno je, da so rdeče brigade našle svoja oporišča in torišča delovanja na industrijsko razvitem severu in da imajo svoje oddelke v vseh večjih industrijskih središčih, v velikih in najbolj pomembnih italijanskih industrijskih družbah, kjer je močno navzoč tudi kapital multinacionalnih družb: Fiat, Siemens in druge. Prav tako je značilno, da je bilo največ žrtev napadov rdečih brigad iz vrst raznih funkcionarjev in delovodij teh podjetij, zlasti Fiata. Šele pozneje so napade razširili tudi proti predstavnikom državnega aparata, policijskim

in sodnim funkcionarjem ter funkcionarjem političnih strank. Napad na Alda Mora je v tem sklopu dejansko nova kvaliteta v stopnjevanju teroristične dejavnosti rdečih brigad.

To je tudi razlog, ki je terjal od vseh demokratičnih političnih sil, da se mnogo bolj poglobljeno lotijo preučevanja pojava političnega ekstremizma, zlasti še njegove najbolj nevarne pojavne oblike — skrajno levega terorizma. Če naj v množicah razvijemo zavest o nujnosti boja proti terorizmu, piše Angelo Bolaffi v tedniku *Rinascita*, moramo ta novi pojav, ki grozi, da se bo v Italiji in drugih evropskih deželah spremenil v stalen pojav, v politično stvarnost, proučevati tudi znanstveno. Zdaj je treba razsojati pravilno, med množicami moramo razvijati politično zavest o ciljih, ki so si jih zastavile rdeče brigade, usposobiti se moramo za to, da bomo našli skupaj s komunisti in vsemi demokratičnimi silami pravi odgovor na ta novi pojav. Vedeti moramo, da imamo nasproti sebi sovražnika, ki se — da bi lažje uresničili svoje načrte — prikazuje v dvoumnih podobah, kot izrecno »levi«; za to, da bi pridobil solidarnost vseh na rob potisnjenih, da bi izrabljal socialna in politična protislovja, se poslužuje tudi psevdorevolucionarnih teorij.

Po besedah Bolaffia je cilj rdečih brigad v tem, da bi ustvarile dozdevno stanje državljanske vojne, v katero bi se vključevali vsi procesi političnega in socialnega boja in tako radikalno zrušili zgodovinsko alternativo delavskega razreda in odpravili vse oblike političnega in demokratičnega posredovanja. V razvitem kapitalizmu konec šestdesetih let je postal levi terorizem stvarnost, ugotavlja Angelo Bolaffio v članku »Ideologija in tehnika novega terorizma.« (*Rinascita* 24. marca 1978).

Drugi poskus globlje analize pojava skrajno levega terorizma in njegovih pravih ciljev je razprava Giorgia Amendole, ki je prav tako objavljena v partijskem teoretskem glasilu *Rinascita*.³

Da bi sovražnika premagali, moramo spoznati njegov značaj in naravo, pravi Amendola. Oborožena partija ekstremizma ima s fašizmom skupne metode (nasilje), socialno bazo (drobna buržoazija) in cilj (zrušenje republikanske države). So kajpada tudi operativne zveze med teroristi, ki se kažejo v rdeči in črni barvi, tako kot obstaja sokrivda med političnimi teroristi in navadnimi kriminalci (ugrabitve in kraje). Pri obojih, črnih in rdečih, so udeležene intervencije, finančne in tehnične, tajnih služb, notranjih in zunanjih. Vendar po sodbi pisca ne gre akcij rdečih brigad tolmačiti zgolj kot rezultat notranjih in zunanjih zarot in manevrov. Take zarote in manevri prav gotovo obstajajo, toda z njimi ni moči razložiti zagrizenosti in učinkovitosti gibanja, ki ima lastno samostojno organizacijo, priznano vodstvo, izdelano lastno ideologijo in lastno socialno bazo v obliki širokega zaščitnega pasu politične in kulturne solidarnosti.

³ Italija po 16. marcu, *Rinascita* št. 12 z dne 24. marca 1978.

Zakaj se je težišče terorističnega delovanja v Italiji v zadnjem času preneslo s skrajno desničarskih, neofašističnih sil na skrajno levičarske — za kar so najbolj zgovoren dokaz prav rdeče brigade in njihovo teroristično delovanje proti demokratičnemu režimu? Fašizem teži k vzpostavitvi diktature, k uničenju demokratičnih svoboščin in obnovi terorističnega režima. Toda spomin na preteklo obdobje fašizma in spoznana fašistična nevarnost, ki se je pokazala na primeru Čila in Brazilije, ne dajeta fašizmu mnogo stvarnih možnosti za uspeh — če so seveda demokratične sile pripravljene in sposobne upreti se taki nevarnosti in če bi Italija rešila ključna socialna vprašanja kot so brezposelnost in druga. Levi ekstremizem pa nasprotno temu oznanja proletarsko revolucijo, ki bo zmagoslavna le tedaj, če oborožena sila proletariata v obliki rdečih brigad zruši obstoječi državni red in sistem. Ne gre torej za nikakršno demokratično preobrazbo družbe, kot jo nakazujejo obstoječe politične sile delavskega razreda. Skrajno levi oznanjevalci take revolucije v svoji strategiji celo predvidevajo uvedbo fašistične ali druge zvrsti diktature, do katere naj bi prišlo zaradi njihovega oboroženega boja proti državi in kot posledica strategije strahu in nasilja. Vendar pa naj bi bila prav fašistična diktatura tisti spodbudni dejavnik, ki bo zrevolucioniral množice in jih prisilil v boj za zmago revolucije.

Spričo stanja, kakršno vlada v celotnem notranjem življenju Italije — pa tudi v drugih zahodnoevropskih državah — zaradi globokih notranjih nasprotij in protislovij, ki se v obdobju gospodarskega zastoja in krize še bolj zaostrejejo, lahko najdejo skrajno levičarske in ekstremistične teorije vedno plodna tla v tako imenovani »drugi družbi«; to družbo sestavlja množica brezposelnih, vrsta odrinjencev iz normalnega toka družbenega in političnega življenja, množica mladih, ki jim je obstoječi sistem zaprl vse perspektive za uresničitev njihovih ciljev, in vsi tisti sloji, ki so jim ekonomsko družbene spremembe neokapitalistične družbe odvzele vsakršno vlogo in možnost za vplivanje na družbene razmere. V italijanskem primeru gre za dokaj močne skupine tako imenovanih »avtonomnih«, ki imajo svoja najmočnejša oporišča med študentsko mladino, ki je množična baza pa tudi izvor kadrov za oborožene teroristične skupine, kot so rdeče brigade.

Četudi je poglavitni cilj napadov te skupine buržoazna država, njen sistem, njen aparat in njeni predstavniki, je objektivno celotno skrajno levičarsko teroristično gibanje v svojih končnih posledicah uperjeno proti delavskemu razredu in njegovim političnim silam. Le na prvi pogled se zdi, kot da so udarci skrajno levih teroristov uperjeni zgolj proti obstoječi buržoazno demokratični državi; v bistvu gre tudi za udarec proti delavskemu razredu; ta bi prišel tedaj, ko bi postalo državno nasilje prevladujoča oblika obrambe vladajočega razreda pred napadi oboroženih ekstremističnih sil — brez doslej veljavnih demokratičnih svoboščin — v povsem brezpraven položaj.

Od tod tudi vsa prizadevnost delavskih strank in sindikatov za boj proti terorizmu in za zaščito demokratičnega reda. Od tod tudi zahteva, da je treba ekstremistične sile povsem politično izolirati, jim odvzeti vsakršno možnost, da bi si ustvarjale oporišča v množicah. Boj proti terorizmu, če naj bo uspešen, pa se nikakor ne more opirati zgolj na sile režima, policijo in sodstvo, pač pa je potrebna široka politična mobilizacija vseh demokratičnih sil dežele. In končno, boj proti terorizmu bo jalov, če ga ne bodo spremljali tudi ukrepi, s katerimi je edino možno odpraviti korenine terorističnih pojavov. To pomeni, da je možno le z odpravljanjem vzrokov za gospodarsko politično in družbeno krizo, z uresničevanjem naprednih reform v celotnem družbenem tkivu dežele utrditi demokratični red in oslabiti njegove nasprotnike.

GOJKO STANIČ

Mladina in socializem

Pojav mladine kot posebne družbene skupine je povezan s proizvodnim načinom, kakršen se je razvil v kapitalizmu. V prejšnjih družbenozgodovinskih formacijah so otroci iz sveta igre v relativno hitrem, včasih celo s ceremonijami sklenjenem obdobju, prešli v svet odraslih, v svet proizvodnega dela in boja za življenjski obstoj. Kapitalističen proizvodni način pa je zaradi vedno večje zahtevnosti tehnologije po obdobju otroštva, to je obdobja igre, uvedel vse daljše obdobje, v katerem se mladi intenzivno usposabljaajo in pripravljajo za vstop v proizvodno delo in za zasedanje družbenih vlog, kot jih je razvila kapitalistična družba, torej za položaj meznega delavca ali za položaj upravljavca oz. kapitalista. V sodobnih kapitalističnih družbah je obče navzoča težnja, da se to mladostno obdobje podaljša. Tako se blažijo socialne napetosti. Mladino se dolgo zadržuje v šolskih klopih, tako se zmanjšuje rezervno armado nezaposlenih. Med obdobje otroštva in odraslih se je vključilo obdobje mladosti, ki traja od 5 pa tudi do 15 let, npr. za tiste študente, ki študirajo na podiplomski ravni.

Pojav mladine kot posebne ekonomske, socialne, politične in socialno-psihološke kategorije je torej povezan z družbenim razvojem, z zgodovinsko določenim načinom proizvodnje. Era industrijske in sedanje znanstveno-tehnološke revolucije postavljata kot pogoj za vključitev v svet dela in ustvarjanja proces vsestranskega, intenzivnega in vedno bolj zahtevnega usposabljanja za ustvarjalno delo.

Obdobja igre, usposabljanja, uvajanja, socializacije in obdobje dela in upravljanja so med seboj najtesneje prepletena in povezana. Ti procesi spremljajo vsakega člana družbe, toda v različnih obdobjih njegovega življenjskega ciklusa so različno poudarjeni. Tisto, kar opredeljuje skupne lastnosti mladine kot družbene skupine, je predvsem proces strokovnega, poklicnega usposabljanja, družbenopolitične socializacije in pa pripravljanje na sprejemanje družbenih vlog v proizvodnih odnosih; v kapitalistični družbi bo nekdo delavec, nekdo drug pa kapitalist, kar pa je v veliki meri že vnaprej opredeljeno z družinskim izvirom.

Z mladinskim obdobjem je najtesneje povezan proces selekcije mladine, v katerem je ključni posrednik proces šolanja s svojimi specifičnimi

merili in normami ocenjevanja in z refleksijami razredne strukturiranosti družbe in na tem temelječe neenakosti. Za izrazito prehodni proces iz obdobja mladine v obdobje odraslih štejemo tudi čas stopanja v delovne procese. Prva leta zaposlovanja so še vedno leta iskanja in izredne mobilnosti in migracij mladih. V tem času se trudijo, da si v svetu dela pridobijo svojim željam, sposobnostim in interesom ustrezno pozicijo. Obdobje mladosti in odraslosti ni mogoče mehanično določiti, najmanj ga je mogoče določiti statistično. Toda dejanski prehod je *povezan z relativno stabilizacijo v svetu ustvarjalnega dela in v proizvodnih odnosih, ki so v kapitalizmu razredno opredeljeni, v socializmu pa so še vedno obremenjeni predvsem s protislovnostjo umskega in fizičnega dela.*

Skupna značilnost mladine kot družbene skupine je njena *družbena dinamičnost, mobilnost, intenzivnost* vseh tistih procesov, v katerih se pojavi. Tudi frekventnost političnega življenja in dogajanja je bistveno intenzivnejša, kot to velja za starejše. Mladina, kot pravi Tito: »mladina ne mara stagnacije v družbi, ona vedno išče nekaj novega, kjer bi lahko izrazila svoj elan«.¹

Povsem naravno in družbeno določeno je, da mladi sledijo dosežkom znanosti in tistim političnim silam v družbi, ki jim odpirajo možnosti vsestranske afirmacije. Pri tem pa je treba takoj pripomniti, da ta politični in obči radikalizem mladih, ki je povezan z ambicijo uveljavitve v družbi, sledi včasih tudi reakcionarnim družbenim pozivom. Čeprav je dejanska prihodnost človeštva in vsake mlade generacije povezana z vizijo socializma in komunizma, se morajo vedno družbene sile za opredelitev vsake mlade generacije boriti posebej in ji nakazovati pravo revolucionarno, ustvarjalno pot njihove družbene afirmacije.

Mladinsko obdobje

Proces odraslosti je pri različnih mladih ljudeh časovno lahko zelo raznoličen. Nekdo bo odrasel z 20., drugi s 25., nekdo šele s 30. letom. Odvisno od tega, kdaj se je dejansko relativno stabiliziral v zgodovinsko določenem delovnem procesu in v danih proizvodnih odnosih in strukturah.

Proces usposabljanja in socializacije je povezan z obdobjem, v katerem je človek predvsem objekt zgodovine. Šele proces ustvarjalnega dela in aktivnega političnega udejstvovanja ter samostojnega opredeljevanja vrednot in življenjskih smotrov je svet človeške svobode. Osnovna protislovna pozicija mladih je povezana s tem, da so dejansko še vedno izven sveta dela in da sami neposredno ne doživljajo razrednega boja v samem središču proizvodnih odnosov. V veliki meri sicer mladi delijo

¹ Iz referata Josipa Broza Tita: »Aktuelni unutrašnji in međunarodni problemi i uloga SKJ u socijalističkom sistemu samoupravljanja«, IX. kongres SKJ; iz knjige *SKJ i omladina, Mladost*, Beograd 1974, str. 172.

usodo razredne pozicije družin, iz katere izhajajo, ali regij, v katerih so se rodili. V procesu mladosti se bijejo za svojo lastno družbeno in razredno pozicijo, kar v procesu odraščanja vse bolj dominantno opredeljuje njihovo življenjsko pot, svetovni nazor, politične nazore, vrednote ter aktivnost.

Kapitalizem ima bistveno različen odnos do tega objektivno danega družbenega protislovja kot socializem. Značilno za kapitalistično družbeno-zgodovinsko formacijo je, da to protislovno pozicijo mladine zaostčuje, da skuša močno ločiti svet idealov od sveta praktičnega življenja, svet normativnega od stvarnega. Podaljšuje obdobje mladosti tudi umetno, da so rezervoarji rezervne armade delovne sile večji, zato da se radikalizem mladih čim kasneje pokaže kot politični dejavnik v delavskem gibanju, da zadržuje elan mladih v posebnih ustanovah, v šolah, na, od sveta odmaknjenih, univerzah.

Socialistična družba, posebno samoupravna socialistična družba, pa teži in mora težiti k temu, da se čim bolj omilijo posledice te objektivno dane protislovne pozicije mladih, tako da se čim bolj poveže svet usposabljanja za delo z delom samim, da se čim bolj razvija aktivna vloga mladih generacij pri postavljanju življenjskih smotrov dane družbe kot celote in mlade generacije v njej. To situacijo se razrešuje tako, da so mladi soustvarjalci političnih opredelitev in vrednot dane družbe. Težnja socializma mora biti, da se mladi čim prej vključijo v produktivno delo in socialistične samoupravne proizvodne odnose ter da v obdobju znanstveno-tehnološke revolucije intenzivno sprejemajo nova spoznanja znanosti in nove dosežke marksizma kot revolucionarne teorije in prakse. V sodobni družbi pa delo in usposabljanje za delo spremljata mlade in odrasle vse življenje.

Izrazito zaostružeta to protislovno situacijo dva procesa, povezana s fenomenom mladine. Po eni strani se daljša obdobje usposabljanja za vključitev v proizvodno delo, po drugi strani pa mladi ljudje v sodobnem razvitem svetu hitreje dozorevajo biološko in psihološko. Vedno več vedo, hitreje sprejemajo znanje in intenzivno črpajo iz zakladnice spoznanj dosedanjih generacij človeštva. Po eni strani torej hitreje dozorevajo, težijo k svoji vsestranski osamosvojitvi in tudi k zgodnjemu navezovanju, na emociji grajenih ljubezenskih odnosov, po drugi strani pa jim družbene razmere ne omogočajo ali pa bistveno otežujejo zgodnje snovanje družin, rojevanje otrok. Mnogi, predvsem tisti, ki se šolajo na visokih šolah, so zelo dolgo odvisni od volje staršev, od volje drugih, kar vse ustvarja posebne stiske, pa tudi dispozicijo za svojevrsten psihološki in pogosto anarhističen političen radikalizem ali pa tudi izrazit oportunitizem.

Medgeneracijski odnosi

Pojem generacija v najširšem pomenu je povezan z življenjskim delom in bojem generacij, ki so ustvarile sodobno človeško civilizacijo. Marx in

Engels v *Nemški ideologiji* ugotavljata, da: »Zgodovina ni nič drugega kot sosledje posameznih generacij, od katerih vsaka izkorišča materiale, kapitale, produkcijske sile, ki so jih zapustile vse poprejšnje generacije, in zato po eni strani v popolnoma spremenjenih okoliščinah nadaljuje prejeta dejavnost in po drugi strani s popolnoma spremenjeno dejavnostjo modificira stare okoliščine« ...²

Ta pojem generacije je povezan z odnosom sedanjega živega človeštva do prednikov, do akumuliranega znanja kulture in humanizma. Ta pojem generacije opredeljuje danes zelo aktualen odnos sedanjega človeštva do generacij, ki bodo na svet šele prišle, vendar to ni predmet te razprave.

S pojmom mladine je najtesneje povezan pojem *mlade generacije*. Kaj so specifične lastnosti in prednosti ali slabosti mlade generacije? Kaj jih vzpostavlja kot mlado generacijo? Kaj jo ohranja kot posebno generacijo?

Tisto, kar generira generacije, je dejstvo, da vsaka generacija stopa v družbeno življenje, v svet usposabljanja za delo in v svet dela, najintenzivneje v razdobju mladosti. Pri tem se sreča s proizvodnim načinom, takšnim, kakršnega opredeljuje dane zgodovinske okoliščine. V sodobni družbi, ki se izredno hitro spreminja, se te okoliščine, v katere stopa vsaka mlada generacija, druga od druge močno razlikujejo. Mladi se pojavijo pred družbo, ki je za njih objektivno dana, postavljeni so pred neko stanje proizvodjalnih sil in pred neko stanje proizvodnih odnosov. Vsaka generacija si tu postavi vprašanje: kaj je zdaj tu naloga in možnost mene kot človeka, nas kot generacije? To vprašanje si mora postaviti vsaka generacija v času mladosti. V tem obdobju najintenzivneje formira svoj svetovni nazor, svoje ideale, svoj vrednostni svet. Razmišlja, po katerih poteh, v povezavi s katerimi socialnimi silami bo lahko te svoje cilje dosegla. Išče oporo pri tistih družbenih silah, ki bodo realizacijo teh smotrov omogočile.

Mladi zelo neposredno odslikavajo stanje družbene biti. Ne čutijo se odgovorne za stanje, kakršno je. V radikalni kritiki, v preseganju danega vidijo svoj življenjski smisel, svoje generacijsko poslanstvo. To izjemno intenzivno doživljanje iskanja svoje družbene naloge in možnosti in procesi socializacije in usposabljanja, ki vse to spremljajo, procesi svetovno-nazorskega in osnovnega ideološkega opredeljevanja, slika družbe, s katero se sreča dana generacija, to so tisti procesi in strukture, ki opredeljujejo vsako generacijo.

Od vseh starejših generacij, ki živijo skupaj v dani družbi, se ta najmlajša loči predvsem po tem, da nima izkustva in da še ni imela možnosti biti soodgovorna na zgodovino, za stanje. Vse starejše generacije imajo do preteklosti že svoj lasten odnos, odnos zaslug, odnos nezadovoljstva, odnos kritičnosti ali samozadovoljstva. Težijo k temu, da sedanje stanje opravičujejo s preteklimi argumenti. Pri starejših generacijah je

² Marx, Engels: *Izbrana dela*, II. zvezek, Cankarjeva založba, Ljubljana 1971, str. 43.

močnejše navzoča težnja po ohranitvi stanja, po *status quo*. Navzoča je težnja po vrednotenju sedanje družbe z vizije doživljanja svoje lastne mladosti, svoje lastne generacije, ciljev, ki si jih je postavila njihova mlada generacija v preteklosti.

»Slehera mlada generacija pa tudi sedanja ima skupne interese, težnje in skrbi, ki povezujejo vse njene dele. S tem da mladina šele stopa v družbeno življenje, je najmanj obremenjena z načinom mišljenja in miselnostjo, ki sta se razvijala v prejšnjih obdobjih. Zveza komunistov je dolžna nenehno spodbujati takšna družbena gibanja, v katerih se mladina ne bo sprijaznila s sedanjim stanjem, s konserviranjem razmer in načina življenja, s katerimi se sreča, s stagnacijo družbenih odnosov. Kadar se mlada generacija bojuje za svojo družbeno afirmacijo, potem se s pogojem, da se usmerjeno socialistično samoupravno bojuje tudi za prihodnost družbe. V tem so pomembne revolucionarne in ustvarjalne možnosti mladine.«³

V naši družbi se ločijo izraziteje generacije, ki so še doživljale kapitalistične proizvodne odnose, generacije partizanov in skojevcev, ki so izbojevali revolucijo, in pa generacije, ki so doživljale mladost v različnih etapah uveljavljanja socializma in samoupravljanja.

Danes prihaja generacija, ki vstopa v družbeno življenje in politično aktivnost v času, ko se intenzivno borimo za integralno samoupravljanje in za socializem kot svetovni proces. Mladi, ko danes aktivno stopajo v politično življenje, ko se priključujejo zvezi komunistov, postavljajo te cilje za svojo življenjsko vizijo, za nalogo generacije. Na teh vizijah, ki odpirajo realne revolucionarne možnosti, se združujejo okrog zveze komunistov, torej okrog tiste sile, ki odpira možnosti za njihovo ustvarjalno vsestransko afirmacijo.

Omenjena poudarjena težnja za spremembe, značilna za mlado generacijo, ni nujno vedno povezana s progresivnimi spremembami — in težnje starejših generacij glede *status quo* ne pomenijo v vsakem primeru nazadnjaških teženj.

Področja, kjer se soočajo elan mladih, svežih, novih delovnih sil ter izkustvo starejših delavcev in revolucionarjev, kjer se soočajo sveži pogledi na moment sedanjosti, dolgoročno vizijo prihodnosti — katerih nosilci so mladi — ter akumuliranim znanjem, obsežno prakso, večjo inovacijsko sposobnostjo srednjih in starejših generacij so tista področja, ki lahko ob pravilnem sovplivanju postanejo pomembna torišča za razreševanje temeljnih problemov človeka in dela. Kolikor progresivne, revolucionarne sile razvijajo intenzivno procese sovplivanja generacij, torej vplivanja starejših na mlade in obratno, kar mora potekati v demokratični samoupravni družbi izredno intenzivno, lahko ta proces samo pozitivno vpliva na splošno sposobnost cele žive generacije, da uspešno rešuje svoje življenjske probleme, danes problem izgradnje socialistične samoupravne

³ Teze za III. konferenco Zveze komunistov Jugoslavije.

družbe. Ta proces mora biti stalen in se lahko najbolj intenzivno razvija tam, kjer vse generacije žive in delajo skupaj ali se skupaj bojujejo proti raznim oblikam človeške odtujenosti.

V sodobni človeški družbi je vse več generacij, vedno več jih živi druga z drugo, vedno daljša je življenjska doba. Zato je problem medgeneracijskih odnosov vse bolj pomemben. Te odnose moramo razreševati na načelih medsebojnega zaupanja, vplivanja, sodelovanja, pa tudi spoštovanja generacij. V nobenem primeru generacijska pripadnost ni in ne sme biti podlaga za politično, razredno opredeljevanje in celo konfrontacijo.

»Ko nova generacija vstopa v družbeno življenje, se sooča s potrebo, da si izbere svojo življenjsko pot, z dilemami, ki se v zvezi s tem pojavljajo, z množico problemov, od katerih ke odvisna njena družbena prihodnost. Za zvezo komunistov in druge napredne družbene sile pomeni to obveznost in odgovornost, da skupaj z mladino išče in tudi najde odgovore, ki jih terjajo nove življenjske razmere in potrebe mlade generacije, da povezujejo sedanost s prihodnostjo, da ustvarijo vizijo in realne programe družbenega razvoja in da se bojujejo zanje.

V naši socialistični družbi se usoda mladine čedalje bolj ujema z usodo delavskega razreda in vseh delovnih ljudi v samoupravnih družbenih odnosih. Zato so tudi dolgoročni in konkretni zgodovinski interesi delavskega razreda hkrati tudi interesi mladine.«⁴

Popolnoma nesprejemljive so tiste teorije, ki razredni boj zamenjujejo s teorijo o spopadanju generacij. V času IX. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije se je ta teorija ponekod izraziteje pojavila. V referatu na IX. kongresu ZKJ je Tito dejal: »Orientacija v kadrovski politiki ni in ne sme biti razumljena kot konfrontacija generacij. Sem proti konfrontaciji starih in mladih in teorijo o spopadu generacij v naši družbi ne moremo sprejeti, ker ne ustreza stvarnosti. Sem za to, da na odgovorne položaje prihajajo sposobni ljudje, najsi bodo stari ali mladi. Osnovni kriterij mora biti sposobnost, ne pa leta starosti.«⁵

V tistem obdobju so predvsem sile liberalizma in tehnokratizma s parolo o potrebnosti radikalne zamenjave starih z mladimi, svežimi silami skušale izriniti povsem konkretno, to je partizansko revolucionarno generacijo s pomembnih pozicij družbenega odločanja. Šlo je za politično konfrontacijo s tistimi, ki so bili aktivni nosilci socialistične revolucije, z udeleženci NOB.

Ta parola o tako imenovani progresivnosti mladine in konservativnosti starejših pomeni, da je normalen »bunt« mladih in konservativnost starejših. Ta ideološka formula odgovarja na kritiko mladih v vsem buržoaznem svetu, saj predpostavlja, da boste tudi vi, ki ste danes mladi in

⁴ Iz 4. zasedanja III. zasedanja konference ZKJ.

⁵ Josip Broz Tito: Aktualni unutrašnji i međunarodni problemi i uloga SKJ u socijalističkom sistemu samoupravljanja. IX. kongres SK Jugoslavije, Komunist, Beograd 1969, str. 45.

progresivni, jutri neizbežno morali postati konservativni. Tisto, kar je dovoljeno mladim, ni mogoče dopustiti in sploh ni mogoče takrat, ko postaneš odrasel in »odgovoren« za usodo cele družbe.

Odpira se vprašanje, ali je sploh res, da so predvsem mladi nosilci novega, kot nekateri trdijo. Nosilci novega so znanstveniki in revolucionarji, zato pa je potrebno poprejšnje znanje in izkustvo. Posebno v revolucioniranju družbenih odnosov je element izkustva in velike akumulacije znanja in informacij izredno pomemben. Vprašanje novega ni vprašanje let, ampak ustvarjalnih sposobnosti posameznikov, ustvarjalnih delovnih skupin in revolucionarnih skupin ljudi. Vprašanje, ki je aktualno, je to, da so mladi bolj naklonjeni temu, da sprejmejo nova spoznanja, da nove ideje, če vidijo, da te koristijo njihovim interesom, da se ujemajo z njihovimi generacijskimi hotenji in smotri.

Samo boj za razreševanje temeljnih razrednih protislovij in problemov — razredni boj — je podlaga za pravilno razreševanje medgeneracijskih odnosov in problemov. Tako kot se prepleta problem razrednega in nacionalnega, se prepleta tudi problem generacijskega in razrednega.

Razredni položaj mladine

Razredni odnosi in problemi dobijo včasih obliko medgeneracijskih odnosov in problemov. Dokaj pogosto gre na videz za konfrontacijo stari—mladi, toda posredi so predvsem različni razredni interesi mlajših in starejših. Ni tako redko, da se npr. prek mladinske organizacije v delovni organizaciji najmočnejše potencirajo problemi nagrajevanja po delu, napredovanja, družbene stanovanjske izgradnje in podobna vprašanja. Ni naključje, da se problem neupravičenih socialnih razlik najprej in najmočnejše kaže na zborih mladine, na kongresih mladinskih organizacij.

Za veliko večino mladine velja, da so predvsem objekt zgodovine. Če so v šoli, so predvsem objekt učno-vzgojnega procesa. Tisti, ki so zaposleni, so v veliki meri še v mezdnem odnosu, niso dovolj vplivni samoupravljalci ali pa to šele postajajo. Precej več je mladih zaposlenih v neposredni materialni proizvodnji, kot to sicer velja za starejše generacije. V samoupravnih organih se šele uveljavljajo. Na višjih ravneh družbene organiziranosti, v družbenopolitičnih skupnostih je vpliv mladih zelo omejen.

Za vse tiste, in to velja za veliko večino sedanje mlade generacije, ki gradijo svojo prihodnost, svojo eksistenco na svojem lastnem učenju in delu, ki sprejemajo načelo nagrajevanja po rezultatih dela, je boj za povezanost občega družbenega, znanstvenega in tehničnega napredka s socializmom in samoupravljanjem najširši družbeni okvir za njihov lasten angažma. To so poti in smeri, ki dolgoročno razrešujejo njihove najbistvenejše življenjske probleme. Posebno neposredno samoupravljanje in integralno samoupravljanje sta najbolj ustrezno sredstvo, prek katerega se

ne uveljavlja samo najmočnejše interes neposrednega proizvajalca, temveč se v sklopu neposrednega proizvajalca tako uveljavlja interes množic delavske mladine.

Z druge strani pa tisti deli mladine, ki lahko svojo afirmacijo gradijo na ne-delu, na privilegijih, na zvezah, na diplomih kot legitimaciji za visok življenjski status in za linearno visoko nagrajevanje, težijo h karierizmu, k neprincipielnemu napredovanju. Taki se postavljajo na pozicije konfrontacije »stari« in »mladi« in se borijo za privilegiran položaj v družbi. Glede na to, da so bolj strokovno usposobljeni, pogosto razvijajo tudi izrazito nehuman odnos do starejših generacij, ki so bile nosilke dosežanega razvoja.

Mladina ni homogena družbena skupina v razrednem in ideološkem političnem smislu, kar izhaja iz različnih družin in iz regionalnih območij, ki so različno razvita, kar močno predestinira šolsko selekcijo. Redno šolanje ter kasneje poklicno delo pa mlade razslojuje v različne delovne socialno poklicne skupine in jih razvršča tudi v socializmu na tiste, ki bodo opravljali predvsem izvršilno ali pa predvsem ukazovalno delo. Tudi mladi se diferencirajo najmočnejše glede na umsko in fizično delo. Z vso upravičenostjo velja ocena, da je največji del mlade generacije objektivno na delavsko-razrednih pozicijah. Specifična je seveda situacija mladine, ki se šola.

Dejstvo je, da se vsa objektivna in subjektivna družbena protislovja občutijo med mladino, da se temeljni idejni tokovi borijo za vpliv na mlado generacijo. Torej ne glede na oceno, da je objektivni interes največjega dela šolske in delovne mladine socializem in samoupravljanje, pa se je treba za tako opredeljevanje mladih zavestno boriti. Svoje interese in socialistične težnje lahko mladina uspešno realizira samo kot sestavni del organiziranih socialističnih sil, v boju, ki ga vodi delavski razred in zveza komunistov.

»Za mladino se moramo boriti!« (Tito)

Sedanja mlada generacija živi v družbenem okolju, ki ni homogeno socialistično, v času, za katerega so značilna protislovja prehodnega obdobja, v času, v katerem je v tej družbi še veliko elementov kapitalističnih družbenih odnosov, elementov birokratskega etatizma in tehnokratizma, kar vse je objektivni vir nesocialističnih idejnih in vzgojnih vplivov. Tito opozarja na to, ko pravi: »... moramo se vprašati, ali je vsa naša mladina kompaktna in enotna, ali je v celoti pod našim vplivom, predvsem idejnim. Daleč od tega. Moramo razmišljati, kje se mladina vse nahaja, pod čigavim vplivom je, kdo jo vse zastruplja, kdo jo ločuje od naše vsakodnevne stvarnosti. Torej, za mladino se moramo boriti.«⁶

⁶ Sklepna beseda tovariša Tita na III. konferenci Zveze komunistov Jugoslavije.

Zveza komunistov Jugoslavije izhaja iz tega, da socialistična usmerjenost mlade generacije ni vnaprej zagotovljena, da se moramo zanjo neprestano boriti skupaj z vsemi organiziranimi socialističnimi silami družbe in ob najaktivnejši ustvarjalni udeležbi mladih samih.

Človeška zgodovina in tudi naša nedavna preteklost potrjujeta tezo, da se da z mladimi politično manipulirati, da lahko padejo pod vpliv izredno reakcionarnih, rasističnih, fašističnih in nacionalističnih idejnih tokov, in teženj. Hitro nasedajo na parole anarhizma in ultralevičarstva. Posebno tista mladina, ki je v šolskih klopeh, tista, ki je izključena iz neposrednega doživljanja stvarnosti, hitreje podlega političnim manipulacijam reakcionarnih sil, posebno tedaj, kadar goji iluzijo, da bo po teh reakcionarnih poteh prišla do generacijske ali osebne afirmacije.

Vpliv marksistov in revolucionarjev na mladino ne sme biti v paternalizmu, v nadzoru nad mladino, v težnji, da mladi povsem posnemajo dosedanje generacije. Vodilna idejnopolična vloga zveze komunistov se uresničuje v odnosu do mladine tedaj, kadar s prenašanjem dosežkov marksistične teorije in revolucionarne prakse med mladimi zveza komunistov in vsi progresivni ljudje odpirajo realne revolucionarne možnosti, kadar opozarjajo na realna, stvarna pota preseganja odtujenosti človeka in človeštva. To je tisti odnos, v katerem se učitelj hkrati uči od učenca, to je odnos, v katerem obvelja le znanstveni argument in argument najboljšega revolucionarnega izkustva.

Povsem razumljivo je, da je med mladimi v procesu zorenja veliko iskanja, da pogosto na novo odkrivajo »Ameriko«, da zelo pogosto iščejo odgovore tam, kjer so jih starejše generacije že našle, kjer jih znanost že obvlada, da pogosto stare ideje in teorije razglašajo za nova odkritja. Zato je temeljito sredstvo idejni boj, boj argumentov, neizprosna kritika idej, ki niso znanstveno utemeljene, tistih, ki predstavljajo iluzije. V tem dialogu je potrebna visoka stopnja strpnosti in tolerance ter potrpežljivosti.

Lenin opozarja: »Pogosto se dogaja, da predstavniki starejših generacij ne znajo pristopiti k mladini, ki se je prisiljena približati socializmu drugače, ne po tisti in ne v tisti obliki, ne v tistih okoliščinah kot njeni očetje. Zato, med drugim, moramo biti brezpogojno za organizacijsko samostojnost zveze mladine, toda ne samo zato, ker se oportunisti boje te samostojnosti, ampak zaradi samega bistva stvari. Kajti brez popolne samostojnosti mladina niti ne bo mogla iz sebe napraviti dobrih socialistov niti se ne bo mogla usposobiti za to, da vodi socializem naprej.«

»Za popolno samostojnost zveze mladine, toda tudi za popolno svobodo tovariške kritike njihovih napak! Nam ni treba laskati mladini.«⁷

Lenin torej izpostavlja tako kritičen odnos do mladine kot tudi nujnost tega, da mladi organizacijsko samostojno utirajo svojo pot in iščejo

⁷ Lenin: »Omladinska internacionala«, december 1916, brošura *Lenin o mladini*, Mladost, Beograd 1973, str. 90.

svojo lastno vlogo v danem zgodovinskem trenutku. Na teh spoznanjih marksizma temelji potrebnost organizacijsko samostojne mladinske organizacije, politične organizacije, ki si postavlja za cilj komunizem in ki se zato veže na program Zveze komunistov Jugoslavije in se strinja z vodilno idejnopolitično vlogo zveze komunistov.

Kadar je ZK v revolucionarnem poletu, pritegne mladino

Za odnos Zveze komunistov Jugoslavije do mladine je značilno, da obstoji pozitivna odvisnost med razdobji izrazitega revolucionarnega poleta zveze komunistov in njenim pozitivnim odnosom do mladine. V 30-ih letih, ko se pod vodstvom Tita utrjuje Komunistična partija Jugoslavije, se hkrati to novo vodstvo obrača na mladino, intenzivira razvijanja SKOJ-a in ustvarjanje širokega mladinskega naprednega zavezništva. Predvsem mladi so bili nosilci partizanstva oz. NOB. V obdobju po osvoboditvi, v procesu ustvarjanja ljudske oblasti se partija odpre do mladih, sprejme veliko novih članov, terja od mladih, da se neposredno angažirajo v socialistični graditvi.

Pozornost do mladih nekako usahne v zgodnjih 50-letih. Ponovno se intenzivira v razdobju VII. kongresa Zveze komunistov Jugoslavije. Intenzivira se delo mladinske organizacije in ponovno uvedejo mladinske delovne akcije. Mlade sprejemajo v zvezo komunistov.

Leti 1967 in 1968 sta značilni za izbruhe socialnega revolta mladine, do katerega je prišlo predvsem zaradi povečane nezaposlenosti. Vodstvo zveze komunistov je sredi leta 1968 kritiko sprejelo, toda ni še bilo dovolj sil, da bi jo dejansko vključili v celotno politiko in da bi tudi dosledno izvršili sprejete sklepe. Sile tehnokratizma in nacionalizma so odpirale fronto med mladimi in starimi in se naslanjale na mlade, toda v imenu nacionalizma. Zveza komunistov je nato kot celota odprla temeljne razredno-socialne probleme, torej vprašanje socialne pravičnosti, vprašanje bratstva in enotnosti in integralnega samoupravljanja kot tiste platforme, ki so okrog Zveze komunistov Jugoslavije ponovno strnile vse delovne ljudi in še posebej intenzivno mlado generacijo. Neposredno se to kaže tudi v izrednem prilivu novega članstva v Zvezo komunistov Jugoslavije.

Na III. konferenci, ki je bila od 6. do 8. decembra 1972, je Zveza komunistov Jugoslavije celostno opredelila svoje teoretične poglede na mladino in se pri tem opirala na dosedanje revolucionarno izkustvo. Razvila je platformo, ki ima dolgotrajno programsko naravo. Študij dokumentov III. konference nam komunistom omogoča, da podrobno spoznamo politiko Zveze komunistov Jugoslavije do mladine in do medgeneracijskih odnosov. Izhodišča te konference so izredno aktualna, potrebni bodo še veliki napori, da ta stališča in koncepcije uresničimo.

BOGDAN KAVČIČ

O vodenju v samoupravnih organizacijah združenega dela (II)

3. Vodenje v samoupravnih odnosih

Pri obravnavanju tega odnosa se bomo še naprej zadrževali le v okviru problematike organizacij združenega dela.

Kot smo že poprej pokazali, je samoupravljanje vsaj po mnenju nekaterih jugoslovanskih avtorjev ureditev, v kateri obstoji »ena stran«, ki se sama upravlja in tudi sama vodi (npr. »Sloboda«, 1968, str. 1499). Ugotovili smo že, kakšne spremembe vnaša samoupravljanje v upravljanje organizacij, v katerih zaposleni delajo. Problem vodenja pa je nekoliko bolj kompliciran.

Že kratek prikaz dejavnosti, ki jih obsega vodenje (planiranje: določanje ciljev, programiranje dela, časovna opredelitev aktivnosti, financiranje programa, predvidevanje prihodnjega razvoja, razvijanje organizacijske zgradbe, oblikovanje lastne politike, postopki za izvajanje politike in določanje standardov; usmerjanje: kadrovanje, uvajanje v delo, nadziranje, razporejanje dela, odgovornosti in pristojnosti, motiviranje, svetovanje podrejenim, usklajevanje dela; nadzor delavcev: merjenje, ocenjevanje doseženega in korektivna dejavnost; integrativne funkcije vodenja: odločanje, komuniciranje ter izboljševanje), nam pri podrobnejšem pregledu ne dovoljuje sklepanja, da v samoupravni organizaciji združenega dela katera od teh dejavnosti odpade. Vse opisane operacije je treba opravljati in od uspešnosti opravljanja teh dejavnosti je odvisna tudi uspešnost organizacije (poleg drugih dejavnikov, ki še vplivajo na uspešnost).

Vsebinsko vodenja smo povzeli po omenjenem ameriškem priročniku. Do podobnih rezultatov bi prišli tudi, če bi vzeli kak drug iz množice priročnikov te vrste iz kapitalističnega sveta. Pa tudi literatura iz vzhodnoevropskih socialističnih dežel, ki obravnava organizacijo dela, ima dokaj podobno vsebino (npr. Voronkov, 1973). Razlike so predvsem v tem, kdo opravlja posamezna opravila ter kako jih opravlja — posebej v odnosu do drugih zaposlenih.

Če analiziramo dejavnost vodenja v kapitalističnih proizvodnih organizacijah, postane očitno dvoje:

1. Organizacija dela, torej dejavnost vodilnih delavcev, ima za cilj vzpostavljanje takšnih zvez in odnosov med delavci, da delavci z uporabo sredstev za delo dosegajo čim boljše delovne rezultate, da je njihova storilnost čim večja.

2. Organiziranje dela zagotavlja takšne odnose med delavci, ki omogočajo dominantni položaj lastnika podjetja.

Obe funkciji sta med seboj prepleteni v celotno dejavnost vodenja, ki zagotavlja takšno dejavnost izvajalcev (zlasti neposrednih proizvajalcev), ki je v skladu s cilji lastnika upravljalca in ki jih zadovoljuje. Končni cilj lastnika je seveda čim večji dobiček. Vendar priročniki za vodenje tega cilja praviloma sploh ne omenjajo. Nasprotno, navajajo druge cilje, ki so praviloma manj enostranski in bolj povezani tudi s položajem delavcev v podjetju. Takšni cilji, kot — na primer — večja storilnost delavcev, manjši izmeček, manj delovnih zastojev, racionalna poraba surovin, čim uspešnejša prodaja ali optimalizacija zalog itn. so praviloma postavljeni v takšen odnos do delavcev, ki naj bi spodbujal čim večjo delovno prizadevnost delavcev. Obenem pa doseganje teh cijev seveda vsebuje tudi večji dobiček lastnika.

Vodilni delavci v kapitalističnem podjetju so v dvojnem položaju. Na eni strani nastopajo do izvajalcev kot pooblaščenca upravljalca in pomenijo za delavce oblast v podjetju. Posebej z razvojem delničarstva je lastnik dejansko postal dokaj anonimen. Drug vidik položaja managementa pa je dejanski mezdni odnos do lastnika. Tudi vodilni delavci prodajajo lastniku svojo delovno sposobnost, podobno kot neposredni izvajalci. Vendar so za svoje delo bistveno bolj nagrajeni. Ne samo, da je njihova plača nesorazmerno višja, višji so tudi drugi materialni prejemki; delo, ki ga opravljajo, je vsebinsko privlačnejše; njihov položaj pa karakterizira tudi niz atributov, značilnih za oblastniški položaj (večje pristojnosti).

Hierarhična organizacija je ustrezno sredstvo za zagotavljanje takšnih organizacijskih odnosov in opisanega položaja managerjev. Vendar dejavnost vodilnih delavcev ni omejena samo na zagotavljanje oblasti lastnika. Management obenem predstavlja tudi tisto skupino v podjetju, ki v delo vlaga strokovno znanje. Strokovna usposobljenost vodilnih delavcev je v poprečju bistveno višja kot pa strokovna usposobljenost neposrednih izvajalcev. Tako piramidalna zgradba podjetja omogoča, da lastnik prek vodilnih delavcev uresničuje pri delu izvajalcev tudi svoje strokovne odločitve. Lastninske pravice se tako kombinirajo s strokovnim vodstvom. Tako lastnik spravlja v gibanje in usmerja gibanje energije mase ljudi in vedno bolj tudi strojev (Hillmann, 1970, str. 17). Temu je prilagojen tudi komunikacijski sistem v podjetju, ki je linearen: navzdol — navzgor. Vsebinskega informacijskega toka navzdol je ukazovanje in kontrola, vsebinskega informacijskega toka navzgor pa poročanje in spraševanje.

Lastnik upravljalec je tesno povezan z vrhom organizacijske piramide ali pa je sam na njenem vrhu. Ta vrh izvaja tako strokovne kot oblastniške funkcije. Strokovno vodstvo uresničuje prek načrtovanja, kontrole in vodenja proizvodnje. Oblastniške pa z nakupom, vlaganjem in odpuščanjem delovne sile, sprejemanjem pritožb, določanjem in izvajanjem disciplinskih ukrepov, določanjem plač in delovnega časa, nadzorom in ocenjevanjem delavcev in vodenjem personalnih kartotek (Hillmann, 1970, str. 22).

Razvoj tehnične delitve dela, zlasti pa uporaba vedno bolj zapletenih strojev, vse to je vodilni hierarhiji odvzelo vrsto funkcij in bistveno povečalo pomen in pristojnosti specialistov. Delovni proces je enostavno postal tako zapleten, da ga brez specialistov ni mogoče več izvajati. Organizacijsko so se specialisti organizirali v oblinijskih štabnih službah. Te službe so prevzele opravljanje posameznih specializiranih funkcij, povezanih s tehnologijo, razvojem, racionalizacijo, analizami, planiranjem, marketingom, finančnimi funkcijami int. Hierarhična zgradba organizacijske linije s celotnim sistemom ukazovanja je s tem zgubila pomembne attribute in pristojnosti. S tem pa je v svoji strogo togi obliki postala tudi ovira za nadaljnji razvoj podjetij.

Pod vplivom razvoja tehnične delitve dela oziroma tehnološkega razvoja, odkritij socialne in industrijske psihologije ter sociologije na eni ter pod vplivom političnega organiziranja delavskega razreda na drugi strani se je spreminjal položaj delavca pri delu in v družbi kot celoti. Današnja hierarhična zgradba podjetij v kapitalističnih deželah je značilna po tem, da so stroge izrazne oblike hierarhije precej omiljene. Če je bilo še v začetku tega stoletja temeljno načelo prisiljevanje delavca k delu, je za današnje oblike organizacijske zgradbe industrijskih podjetij značilno, da management spodbuja (tudi denarno) delavce k sodelovanju, večja pa je tudi stopnja prostovoljne kooperacije delavcev (primerjaj Hillmann, 1970, str. 8. in nasl.).

Ugotovitev, da gre za ublažitev hierarhičnih odnosov v sodobnem kapitalističnem podjetju, pa seveda ne pomeni, da je prišlo do odprave hierarhije ali do spremembe temeljnih odnosov. O obstoju hierarhije in njenih izraznih oblikah obstoji tudi že obilo empiričnega sociološkega materiala (npr. Tannenbaum, Kavčič, Rosner, Vianello, Wieser, 1975). Spremenilo se ni predvsem dvoje. Prvič, zasebna lastnina ostaja nedotakljiva podlaga proizvodnih odnosov; ter drugič, v sodobnih kapitalističnih podjetjih sta si management kot predstavnik in pooblaščenec lastnika ter delavci še vedno dva nasprotna pola, dve nasprotni skupini. Med tema dvema skupinama prevladujejo nasprotni, včasih tudi protislovni interesi. Seveda ni mogoče zanikati, da so nekateri interesi delavcev in managementa tudi skupni.

Samoupravni odnosi v organizacijah združenega dela odpravljajo takšno delitev delavcev na različne skupine. Vsi zaposledni so samoupravljalci, vsi skupno upravljajo organizacijo, so si pri upravljanju enakoprav-

ni in skupno odgovorni za njeno uspešnost oziroma neuspešnost do družbe: V dejavnosti vodilnih delavcev torej nedvomno odpade komponenta predstavljanja lastnika-upravljalca (izvajanje odločitev tuje volje v neposrednih delovnih opravilih neposrednih proizvajalcev). Saj bi sicer prišli do paradoksa, da vodilni delavci izvajajo oblast nad delavci v imenu delavcev samih. To bi tudi pomenilo, da delavci niso sposobni sami usklajevati svoje dejavnosti kot upravljalci s svojo delavnostjo kot izvajalci.

Drugače povedano, odprava zasebne (kapitalistične) lastnine sredstev za proizvodnjo in podružbljanje teh sredstev ustvari pogoje za resnično preseganje protislovja med delom in kapitalom. Delavci sami sprejemajo upravljalске odločitve. Vodilni delavci glede tega nastopajo kot enakopravni ostalim delavcem in ne več kot pooblaščenci oziroma delegati lastnika. Če bi bilo zastopanje lastnika upravljalca edina funkcija managementa, bi v pogojih družbene lastnine sredstev za proizvodnjo in delavskega samoupravljanja bila funkcija vodilnih odveč, nepotrebna.

Vendar je dejavnost vodilnih delavcev v današnjih pogojih gospodarjenja pri nas še kako pomembna in potrebna. Njihova pomembnost izhaja iz druge funkcije vodilnih delavcev v organizaciji, ki smo jo opredelili kot usklajevanje dela delnih delavcev v kar največji skupni delovni rezultat kolektivnega delavca. Ta funkcija se je izoblikovala iz potreb, ki so nastale zaradi vedno večje tehnične delitve dela v kapitalistični proizvodnji. Ta vidik organizacije dela označujemo tudi kot funkcionalno hierarhijo: hierarhično nadrejanje in podrejanje je bilo uporabljeno kot instrument za usklajevanje delnih, razdrobljenih del, ki jih kot izključno delovno opravilo delajo posamezni delavci, v racionalno celoto.

Prav visoka stopnja tehnične delitve dela je značilna za razvoj kapitalističnega načina proizvodnje in je temu načinu omogočila skupaj z uporabo strojev velikansko povečanje produktivnosti človekovega dela. In v povečanju in razvoju produkcijskih sil družbenega dela je poleg večje podružbljenosti dela že Lenin videl progresivno zgodovinsko vlogo kapitalizma (*Organizacija upravljenija proizvodstvom v kapitalističeskikh straneh*, str. 8). Funkcija koordiniranja dela, oblikovanje takšnih zvez in odnosov med delavci, ki zagotavljajo maksimalno produktivnost njihovega dela, je ob dani stopnji tehnološke razvitosti našega gospodarstva objektivna nujnost. Njena »odprava« in na takšen način negiranje potrebnosti organizatorjev dela bi bila mogoča le z vračanjem k (bistveno manj produktivni) obrtniški proizvodnji. To seveda ne pride v poštev. Morda bo k temu pripomogel prihodnji tehnološki razvoj, če bo omogočil, da bo posameznik spet lahko opravljal vsebinsko celostno delo in bo njegovo delo kljub temu vsaj toliko produktivno kot danes.

Vodenje v samoupravnih odnosih se torej nanaša na tehnično usklajevanje dela delavcev. Gre za ločevanje vsebine vodenja, ki je posledica delegiranih lastniških pooblastil (s katerimi se zagotavlja uresničevanje ciljev lastnika v izvajalski dejavnosti) in vsebine vodenja, ki izvira

iz naslova usklajevanja zaradi tehnične delitve dela razdrobljenih del v celoto.

To ločevanje gotovo ni trenutno dejanje, ampak precej dolgotrajen proces. V tem procesu je treba na eni strani izločiti oblastniške prvine iz dejavnosti vodilnih delavcev in na drugi strani oblikovati ustrezne načine, ki bodo zagotavljali, da bodo samoupravljalci sami, na samoupraven način dejansko vključili v svoje delo tudi te prvine. Proces samoupravnega preoblikovanja funkcije vodenja kaže podobne zakonitosti kot druge oblike samoupravnega urejanja družbenih odnosov: ni dovolj, da odpravimo star (razredni) mehanizem, treba je oblikovati tudi novega, samoupravnega.

Da bi poudarili funkcijo usklajevanja različnih del v celoto in sicer usklajevanja zaradi tehnične delitve dela, smo pri nas uvedli namesto pojma »vodilni« pojem »organizator dela«. Z ustavo iz leta 1963 je bil uveden tudi enoten naziv »delavec« za vse udeležence v delovnem procesu. Odprava delitve na »delavce« in »uslužbence« ni zgolj terminološke narave, ampak je izraz sprememb družbenoekonomskega položaja zaposlenih. Kot smo že omenili, gre za uveljavitev načela enakih pristojnosti in odgovornosti glede upravljanja organizacije, ne glede na to, kakšen je položaj posameznika v organizaciji dela. Zaposleni na višjih ravneh organizacijske hierarhije imajo drugačen seznam delovnih nalog le kolikor to izhaja iz tehnične delitve dela. Odpravljena pa je družbenoekonomska podlaga oblikovanja »delavcev« in »vodilnih« v dve nasprotni skupini v organizaciji.

Najpomembnejše znamenje spremenjenega položaja organizatorjev proizvodnje v samoupravnih organizacijah do managementa v kapitalističnih podjetjih je torej odpravljanje odnosa nadrejenosti — podrejenosti in njegovo postopno nadomeščanje z načelom sodelovanja enakopravnih sodelavcev. Organizatorji proizvodnje nimajo več pristojnosti, s katerimi management prisiljuje delavce v kapitalističnih podjetjih v podrejanje in izpolnjevanje ukazov. Cilje samoupravne organizacije združenega dela oblikujejo delavci sami, ne več niti lastniki niti od njih pooblaščenih vodilni. Ker jih oblikujejo delavci sami (seveda v skladu z družbenimi potrebami), tudi ni več potrebno prisiljevanje v dejavnost za njihovo doseganje. Odgovornost delavcev ni več definirana v odnosu do delodajalca, ampak do drugih delavcev in družbene skupnosti kot celote. Zato delavci sami sprejemajo odločitve o medsebojnih delovnih razmerjih, o razporejanju rezultatov dela — zlasti delitvi osebnih dohodkov, o disciplinskih ukrepih in normah itn. Sami določajo razpored delovnega časa, odmorov, dopustov itn. Organizatorji proizvodnje sodelujejo pri teh odločitvah kot enakopravni z drugimi delavci, ne pa kot izključno pristojni za te odločitve.

Dosedanji razvoj samoupravnih odnosov v naših organizacijah združenega dela je pokazal, da se organizatorjev proizvodnje še vedno »držijo« nekatere oblastne značilnosti »managementa«. Konflikti v obliki protestnih ustavitvev dela, na primer, večinoma postavljajo kot nasprotni stra-

ni v konfliktu na eno stran delavce — neposredne proizvajalce, na drugo stran pa organizatorje proizvodnje, predvsem vrh »vodilne linije« (direktorja in njegove neposredne sodelavce). Podobno so analize uporabe sankcij pokazale verjetnejšo uporabo negativnih sankcij za delavce in uporabo pozitivnih sankcij za vodilne. V različnih empiričnih socioloških raziskavah pa delavci tudi vedno znova ocenjujejo, da ima vodilna linija večji vpliv na dogajanja v organizaciji kot pa samoupravní organi, direktor več kot delavci (kot celota). Podobno bi lahko še naštevati. Takšni podatki so vrsto avtorjev pri nas vodili do sklepa, da je odnos med vodenjem in samoupravljanjem temeljni konflikt v naših organizacijah (primerjaj: Kavčič, 1972, poglavje III).

Med posebnostmi, ki vplivajo na oblikovanje takšnega položaja organizatorjev proizvodnje, ki ga lahko označimo kot nedokončano ločitev upravljanja in tehničnega vodenja dela (Radenović, 1974, str. 152), bi verjetno morali na eni strani navesti dejavnike, ki izvirajo iz nedokončno transformirane funkcije vodenja in na drugi strani tiste, ki iz današnjih razmer reproducirajo klasičen položaj vodilnih. Vendar se oboji tako močno prepletajo, da jih je mogoče razločevati le v analitične namene. Njihovi učinki se tudi kumulirajo, kar še otežuje ločevanje.

Kaže, da še obstoječa nujnost funkcionalne hierarhije v organizaciji dela ugodno deluje tudi na vplivnejši položaj tistega, ki ima centralnejši položaj v tehnološki hierarhiji. K temu mnogo prispeva tudi dejstvo, da je pri organizatorjih proizvodnje stopnja strokovnega in splošnega znanja daleč nad poprečjem tega znanja pri delavcih. To pa omogoča, da organizatorji proizvodnje, čeprav formalno enakopravni, nastopajo v procesu odločanja kot dejansko vplivnejši, močnejši (strokovna moč).

Temu se pridružuje večja stopnja organizacijske povezanosti organizatorjev proizvodnje, kot pa je organizacijska povezanost neposrednih proizvajalcev. Koordinacija delovnega procesa zahteva sistematične predvsem vertikalne, pa tudi horizontalne komunikacije. Komunikacije, povezane s koordinacijo dela, se očitno povezujejo tudi s komunikacijami, povezanimi z drugimi procesi. Skupina organizatorjev proizvodnje je tako tesneje med seboj povezana in ima bolj usklajena stališča kot pa ostali delavci, ki redkeje in manj organizirano komunicirajo med seboj. Pri neposrednih proizvajalcih bi morale biti močnejše horizontalne komunikacije, da bi prišlo do medsebojnega boljšega spoznavanja in poenotenja stališč. Delovni proces takšnih komunikacij ne spodbuja ali jih celo preprečuje. Preseganje te pomanjkljivosti s pisanimi obvestili (tovarniški časopisi, bilteni ipd.) lahko le deloma nadomesti pomanjkljive komunikacije med delavci, ne more pa jih v celoti.

Večje strokovno in splošno družbeno znanje nima samo neposrednega vpliva na procese odločanja v organizaciji. Večje splošno družbeno znanje omogoča boljše poznavanje in uporabljanje (izkoriščanje) informacij, ki se oblikujejo v organizaciji in ki v organizacijo pritekajo od zunaj. Informacijski kanali in tokovi so v naših organizacijah očitno še tako

oblikovani, da v celoti sledijo predvsem potrebam delovnega procesa in usklajevanja tega procesa. Informacije, ki nastajajo v organizaciji in ki od zunaj prihajajo v organizacijo, so v pretežni meri najprej dostopne organizatorjem proizvodnje, predvsem vrhu vodilne linije. Organizatorji imajo torej časovno prednost pri uporabi novih informacij, prednost ki izhaja iz njihove usposobljenosti za boljšo uporabo razpoložljivih informacij, pa tudi prednosti, ki izhajajo iz njihovega položaja, ki omogoča selekcijo informacij, katere dobijo ostali delavci.

Ker velja, da je bolje informiran posameznik, skupina ali organizacija v nadrejenem položaju (ima prednost) pred manj informiranim posameznikom, skupino ali organizacijo, imajo tako organizatorji proizvodnje tudi prednost pred drugimi pri uresničevanju svojih interesov. Ta prednost, kot smo rekli, se ne izraža samo neposredno pri procesih odločanja, temveč tudi pri kreiranju organizacijske zgradbe same in pravil organizacije. Samoupravni normativni akti so v večji meri izdelani tako, da ustrezajo interesom organizatorjev kot pa ostalih delavcev. Tudi to je lahko eden izmed vzrokov, da so se delavci vsaj še do nedavna v znatni meri ogrevali za »državno« zakonodajo (Kavčič, 1972, str. 195—196).

Znano je, da je razvoj tehnologije privedel do uporabe vse bolj zapletenih proizvodnih postopkov in delovnih orodij. Ti postopki in takšna delovna orodja bistveno povečujejo človekovo delovno produktivnost. Obenem pa so toliko zapleteni, da razumevanje njihovega delovanja zahteva posebno (večje) strokovno znanje. Tako je razvoj tehnologije pripeljal tudi do oživljanja tehnokratskih teženj in prakse v svetu. Za te procese nismo bili imuni tudi pri nas in jih lahko ocenimo kot enega izmed dejavnikov posebnega položaja organizatorjev proizvodnje v naših organizacijah združenega dela.

Problematika posebnega položaja organizatorjev proizvodnje se verjetno kaže v drugačni luči v velikih organizacijah kot v majhnih. V velikih organizacijah je koordinacija dela zahtevnejši problem in daje funkcionalni hierarhiji večji poudarek. Vendar obenem obstojijo v organizaciji specializirane strokovne službe, ki imajo svoj krog pristojnosti. Obstoj in pristojnosti teh služb zmanjšujejo pomen linijsko organiziranih organizatorjev dela. Nasprotno pa v majhnih organizacijah ni posebnih specializiranih strokovnih služb. Vso zadevno dejavnost opravljajo organizatorji proizvodnje (ponekod je to le en sam), kar še povečuje in razširja pomen njihovega strokovnega znanja oziroma povečuje odvisnost ostalih delavcev od tega znanja. Zato niso presenetljive sicer dokaj površne ocene, da so samoupravni odnosi v majhnih organizacijah manj razviti kot v velikih ali da so »oblastni« vidiki položaja, na primer, direktorja v majhnih organizacijah lahko mnogo bolj izraženi kot pa v velikih organizacijah.

Poglejmo zdaj na kratko, katere spremembe v opisani dejavnosti vodenja vnašajo samoupravni odnosi. V celoti bi lahko rekli, da planirajo, usmerjajo in kontrolirajo dejavnost organizacije delavci, vsi zaposleni sa-

mi, seveda odgovorno do družbene skupnosti kot celote. Zaposleni sami določajo cilje, sprejemajo program dela, določijo časovni razpored posameznih dejavnosti, sprejemajo odločitve o financiranju, razvijajo organizacijo, načrtujejo prihodnji razvoj itn.

Pri oblikovanju predlogov ciljev, programa dela itn. se izraža iniciativa delavcev, ki imajo več strokovnega znanja, so bolje informirani itn. Zlasti od organizatorjev proizvodnje upravičeno pričakujemo večjo iniciativnost na njihovih področjih dela. Podobno tudi od strokovnjakov v strokovnih službah (če jih organizacija ima). To pomeni, da od vodilnih delavcev že glede na njihov položaj pričakujemo, da bodo dali predloge za posamezne rešitve, da bodo opozorili na potrebo po sprejemanju odločitev oziroma ukrepanju itn. Vendar odločitve sprejemajo delavci, torej vsi zaposleni, enakopravno. Enakopravnost zagotavlja možnost izražanja in vplivanja vseh interesov na odločitve. Vodilni delavci in strokovnjaki pa morajo prispevati potrebno strokovno znanje v toliko večji meri, kolikor bolj v primerjavi z delavci s tem znanjem tudi razpolagajo. To jim ne samo omogoča kreativno vlogo v organizaciji, ni to le njihova pravica, ampak tudi dolžnost. Poenostavljeno rečeno, za to so tudi plačani.

Pri uresničevanju odločitev je nujna delitev dela. Pri tem je jasno, da bodo strokovni delavci prispevali predvsem strokovni del uresničevanja, vodilni delavci ali organizatorji proizvodnje predvsem usklajevalni, neposredni proizvajalci pa predvsem izvajalski. Vendar iz tega ne izhaja niti to, da bodo neposredni proizvajalci le izvajalci in da ne morejo ali ne smejo prispevati tudi k reševanju strokovnih in usklajevalskih problemov; niti to, da organizatorji dela ne smejo opravljati tudi izvajalskih nalog; niti to, da so strokovne in usklajevalne naloge edine, ki prispevajo k uspehu organizacije itn. Za uspeh organizacije je potrebno usklajeno delovanje vseh udeležencev v delovnem procesu, organizacija ne more uspevati niti brez dela izvajalcev, niti brez dela organizatorjev, strokovnjakov itn. Večja vrednost usklajevalnega in strokovnega dela v primerjavi z izvajalskim je določena z družbenimi dogovori in samoupravnimi sporazumi o delitvi dohodka in osebnih dohodkov, mora pa se tudi izraziti v rezultatih organizacije. Vendar je res, da je prispevek organizatorjev dela in zlasti strokovnjakov k skupnemu rezultatu dela težje kvantificirati zaradi sestavljenosti tega dela.

Podrobnejši pregled dejavnosti vodenja pokaže, da je vloga organizatorjev proizvodnje v nekaterih dejavnostih večja, v drugih pa manjša v primerjavi z vlogo menagementa. Nadpovprečno lahko rečemo, da se dejavnost organizatorjev proizvodnje izraža pri dajanju navodil kako opravljati neko delo, pri postavljanju ciljev organizacije, pri predvidevanju časovnega razporeda dogodkov, pri svetovanju v strokovnih vprašanjih itn. Manj pa pri kadrovanju, nagrajevanju, disciplinskih postopkih, določanju standardov za individualno storilnost itn.

Pravzaprav bi lahko rekli, da je več kot v vsebini dela sprememb v metodi dela organizatorjev v samoupravni organizaciji. Predvsem ne od-

ločajo več sami, ampak skupno z drugimi delavci, njihova posebna dolžnost je dajanje pobude za odločanje. Sami ukrepajo le v okviru pooblastil. Koliko pooblastil prenesejo na sodelavce, ni odvisno od njih samih. Nasprotno — delavci odločajo, koliko pooblastil imajo organizatorji dela, saj delavci — vsi zaposleni — enakopravno sprejemajo vsaj temeljne organizacijske odločitve. So enakopravni sodelavci s posebnimi delovnimi opravili, ne pa vzvišeni pooblaščenca delodajalca, ki recimo, svetujejo delavcem, kako naj rešujejo njihove probleme, problemi organizatorjev pa se rešujejo na »višji« ravni. Ne razpolagajo več s sredstvi za prisiljevanje delavcev v določeno ravnanje, ampak predlagajo, svetujejo, dajejo pobude ustreznim samoupravnim organom itn. S tem se tudi razbremenijo precejšnjega dela neprijetnih obveznosti, ki so značilne za managerje v kapitalizmu (kaznovanje itn.).

To so nekatere rešitve, ki so verjetno primerne le za sodobne razmere ob dani stopnji tehnološke razvitosti našega gospodarstva, dani stopnji industrijske tradicije, kvalifikacijske in izobrazbene strukture delavcev, razvitosti samoupravne etike itn. Toda — v katero smer bo potekal razvoj, kaj lahko pričakujemo v prihodnosti?

V skladu z razvojem samoupravljanja nedvomno smemo pričakovati zmanjšano vlogo organizatorjev proizvodnje pri delu. K temu bo pripomogla večja disperzija in višje poprečje organizatorskih ter splošno družbenih znanj, kar je pogoj za višjo stopnjo samoorganizacije delavcev. K temu bo pripomogel tudi razvoj komunikacijskih tehnik, ki bodo omogočile, da bo vsakdo obveščen o relevantnih informacijah takrat, ko jih bo potreboval. V bližnji prihodnosti lahko pričakujemo tudi večjo rotacijo na organizatorskih delovnih mestih (ki jo, na primer, v visokem šolstvu že skoraj dosledno srečujemo — čeprav ni zakonska obveza!). To bo mogoče in bo tudi samo pripomoglo k še večjemu izenačevanju vrednosti usklajevalnih in neusklajevalnih delovnih opravil. Že danes je, na primer, osebni dohodek organizatorjev proizvodnje marsikje tako malo večji od osebnega dohodka delavcev, da organizatorski položaji niso več privlačni (kar je temelj hierarhične strukture tradicionalne organizacije dela), ker vsebujejo več dodatnih obveznosti in odgovornosti, kot pa je večji dohodek (in druga povračila).

Kakšne bodo dejanske spremembe v organizatorskem položaju, bo v mnogočem odvisno tudi od razvoja delovnih orodij. Samoupravni družbeni odnosi bodo nedvomno spodbujali razvoj in uveljavljanje takšne tehnologije, ki bo omogočala večjo samoorganizacijo in samousklajevanje ter samokontrolo delavcev v organizaciji. Takšna tehnologija bi lahko bistveno prispevala k odpravi konflikta med organizatorji in strokovnjaki na eni ter drugimi delavci na drugi strani.

Ob tem pa se nedvomno odpirajo nove razsežnosti problema: ali lahko od današnjih tehnoloških velesil, v katerih vlada kapitalistični ali

splošneje rečeno nesamoupravni družbeni odnosi, pričakujemo razvoj takšne tehnologije? Ali pa bomo morali razvijati lastno, »samoupravno« tehnologijo, in če jo bomo morali, ali smo tega sposobni? Itn.

LITERATURA:

- ¹ Dautović M.: »Razvoj organizacije rada u jugoslovenskoj teoriji in praksi«, v: organizacija rada u samoupravnim odnosima, Narodne novine, Zagreb 1970.
- ² Hillmann G.: *Die Befreiung der Arbeit*, Rowohlt, Hamburg 1970.
- ³ Kavčič B.: »Sodobni sociološki problemi samoupravljanja v podjetjih«, Delavska enotnost, Ljubljana 1972.
- ⁴ Lipovec F.: »Lastninsko upravljanje in vsebina vodenja (ravnanja)«, Ekonomska revija, Ljubljana 1968, št. 3.
- ⁵ Lipovec F.: *Uvod v organizacijo podjetja*, Ekonomska fakulteta, Ljubljana 1969.
- ⁶ Leon R. O.: *Manage more by doing less*, McGraw Hill, New York 1971.
- ⁷ McGregor: *The human side of enterprise*, McGraw Hill, New York 1960.
- ⁸ Radenović P.: *Ideologija i udruženi rad*, Predstavništvo konferencije Saveza studenata Jugoslavije, Beograd 1974.
- ⁹ Rašković V.: *Društveno samoupravljanje i raspodela prema radu u Jugoslaviji*, Sociološki institut, Beograd 1967.
- ¹⁰ »Sloboda«: »U čemu su snaga i slabost samoupravljanja«, Gledišta 1968, str. 1495—1533.
- ¹¹ *Organizacija upravljenija proizvodstvom v kapitalističeskikh stranah*, Progres, Moskva 1972.
- ¹² Tannenbaum A., Kavčič B., Rosner M., Vianello M., Wieser G.: »Hierarhija«, Delavska enotnost, Ljubljana, 1975.
- ¹³ Vidaković Z.: »Medusoban odnos funkcije upravljanja i rukovođenja poduzeća«, Izobrazba rukovodilaca, Zagreb 1959, št. 7—8.
- ¹⁴ Voronkov V. D.: *Spravočnik inženjera organizatora*, Moskovskij rabočij, Moskva 1973.
- ¹⁵ Zupanov J.: »Samoupravljanje i društvena moč«, Naše teme, Zagreb 1969.

VINKO TRČEK

Kitajska — v luči kongresa njene komunistične partije

Ljudska republika Kitajska stopa v novo obdobje razvoja svoje revolucije in pospešene materialne graditve. Četudi so razmere v deželi še vedno zapletene, je vendar očitno, da so prevladale v političnem življenju tiste politične sile, ki vnašajo v razvoj kitajske družbe nove ideje in določajo nove prioritete. Očitna so velika prizadevanja, da bi po več desetletjih graditve in iskanja ponovno strnili vse pozitivne in negativne izkušnje ter izoblikovali zgodovinsko kar najbolj ustrezno strategijo izgradnje Kitajske v močno, socialistično in moderno državo.

To obdobje se začena v zelo specifičnih razmerah. Leta 1976 je KP Kitajske zgubila svoje najbolj vplivne voditelje (Mao Tse-tunga, Chu En-laja, Chu Deja itn.), ki so cela desetletja vplivali na razvoj kitajske revolucije in KP Kitajske. Do te zamenjave revolucionarne generacije v najožjem vodstvu KP Kitajske je prišlo v času odločilnega boja za oblast in za koncipiranje nadaljnjega razvoja Ljudske republike Kitajske.

V gibanju kulturne revolucije so se namreč v začetku sedemdesetih let vedno bolj uveljavljale tiste politične sile — njihovo jedro so bili predvsem starejši kadri —, ki so terjale, da se odpravijo številni odkloni iz kulturne revolucije, da pride do stabilizacije in modernizacije na vseh področjih družbe. Pod njihovim vplivom vse bolj poudarjajo tradicionalno revolucionarno izkustvo in tradicionalne metode delovanja KP Kitajske; kritika je usmerjena tudi proti umetnim ločnicam med revolucijo in graditvijo materialne baze, med politiko in ekonomijo, politiko in znanostjo; prizadevajo si odpraviti tudi mnoge druge odklone, ki so bili značilni za ultraradikalne in psevdoradikalne sile.

Od začetka leta 1973 dalje so na političnem prizorišču vse bolj dejavno nastopali psevdoradikalci, ki so se upirali objektivnim težnjam razvoja kitajske družbe. Na čelu teh sil je bila znana »šanghajska skupina« članov politbiroja CK KP Kitajske (»četverica«: Wang, Chang, Chiang, Yao).

Psevdoradikalcem je leta 1976 sicer uspelo, da so Teng Hsiao-pinga odstavili z vseh funkcij, vendar se jim po smrti Chu En-laja kljub temu

ni posrečilo, da bi kdo iz njihovega vodstva zasedel položaj premiera. Sam Mao Tse-tung je namreč predlagal za prvega podpredsednika CK KP Kitajske in za premiera Hua Kuo-fenga; to dokazuje, da ni odobral ambicij »četverice«, da bi prevzela vodstvo v partiji in državi. Tak odnos Mao Tse-tunga do njih in pa njihova napačna politika, njihove agresivne, frakcionaške metode boja so politični položaj »četverice« močno omajale. Prav zaradi tega je bilo možno kmalu po smrti Mao Tse-tunga z energičnim ukrepom — z aretacijo »četverice« — odpraviti hudo krizo v vodstvu in utreti pot novi politiki.

Že prvo leto po smrti Mao Tse-tunga se je začel dokaj nagel proces politične konsolidacije novega vodstva. Novo partijsko vodstvo je utrdilo svoj položaj na kadrovske in strateško najbolj občutljivih točkah: v osrednjih organih partije, v vladi in armadi, v pokrajinskih partijskih komitejih, v tisku, znanosti, kulturi itn.¹ Tretji plenum CK KP Kitajske je na zasedanju od 16. do 21. julija 1977 potrdil izvolitev Hua Kuo-fenga za predsednika CK KP ter legaliziral vse ukrepe novega vodstva proti »četverici«. Teng Hsiao-ping se je spet lahko vrnil na vse nekdanje politične položaje, kar je bistveno prispevalo h krepitvi enotnosti vseh tistih sil, ki so psevdoradikalizem odklanjale.

Hkrati s procesom politične konsolidacije je prišlo tudi do izboljševanja ekonomskih razmer. Zaustavili so stagnacijo in celo upadanje proizvodnje. Industrijska produkcija je že junija leta 1977 presegla raven najbolj uspešnih mesečnih rezultatov iz prejšnjih let.² Očitna so tudi velika prizadevanja, da bi našli najbolj ustrezne rešitve za številne probleme v partiji in v vseh drugih mehanizmih funkcioniranja nacionalnega življenja (od gospodarstva, znanosti, šolstva, kulture do zdravstva), ki so jih naplavila desetletja velikih pretresov in političnih bojov. Prav tako si prizadevajo izoblikovati dolgoročno razvojno strategijo.

Tak potek dogodkov je zagotovil tudi vse nujne pogoje za sklic novega kongresa KP Kitajske, in sicer v relativno kratkem času — ko ni minilo niti leto dni od aretacije »četverice«.

1. Splošni politični pomen kongresa KP Kitajske

V tako zapletenih političnih razmerah je bilo zasedanje XI. kongresa KP Kitajske izredno pomemben dogodek.³ S svojo avtoriteto je kongres

¹ Prišlo je do številnih kadrovske sprememb na vseh naštetih področjih, največ sprememb pa je bilo v pokrajinskih partijskih komitejih. Več kot polovica teh komitejev je dobila nove prve sekretarje, do večjih ali manjših sprememb pa je prišlo tudi v drugih pokrajinah. Po nekaterih ocenah so »čistke« zajele več kot tretjino članov vodstev na vseh ravneh.

² Govor podpredsednika državnega sveta Yu Chiu-lija na zasedanju stalnega komiteja vsekitajskega ljudskega kongresa 23. septembra 1977. leta. Hsinhua, 24. oktober 1977. — SWB-FE 5650, BII 5—6.

³ Enajsti kongres KP Kitajske je zasedal od 12. do 18. avgusta 1977 v Pekingu; na njem je bilo 1510 delegatov, ki so zastopali več kot 35 milijonov članov partije. Največ delegatov je bilo

predvsem potrdil legitimnost novega partijskega vodstva. Obsodil je frakcionaško dejavnost psevdoradikalne skupine članov politbiroja CK KP Kitajske (Wang, Chang, Chiang, Yao) ter odobril vse ukrepe proti tej skupini, sprejel je program konkretnih nalog (»Osem točk«). Četudi je pozornost kitajskih komunistov usmeril k najbolj aktualnim nalogam sedanjega političnega trenutka, je vendar hkrati odprl široko vizijo pospešene modernizacije in graditve Kitajske do konca tega stoletja.

V celoti je kongres začrtal program pomembnih sprememb na področju ideologije, politike, organiziranosti in delovnega stila v partiji.

Na kongresu so nekatera izmed teh vprašanj samo načeli ali pa so jih celo prepustili kasnejši obravnavi. Prav zaradi tega so začeli v tisku že prvi mesec po kongresu konkretnije razčlenjevati politiko novega vodstva. Ta proces še traja; ali drugače povedano: politika KP Kitajske je še vedno v procesu nadaljnje evolucije in proučevanja.

2. Politični obračun s psevdoradikalci in s frakcionaškimi silami v partiji

Eden izmed glavnih ciljev XI. kongresa KP Kitajske je bil politični obračun s »četverico« in njihovo frakcijo v partiji. Zato je Hua Kuo-feng na kongresu doslej najbolj celostno politično kritiziral to »grupacijo«. ⁴ Hua Kuo-feng je med drugim navedel, da je ta skupina:

- pripravljala zaroto, s katero naj bi se dokopala do najvišje oblasti v partiji in v državi ter ustvarila svojo lastno frakcionaško strukturo v partiji;

- da je zlorabila sleherno politično kampanjo, ki jo je začel Mao Tse-tung, za to, da bi uresničila svoje grupaške, Maovim koncepcijam nasprotne cilje;

- da je v celoti popačila marksistično filozofijo, politično ekonomijo in znanstveni socializem;

- da je manipulirala s književnostjo in umetnostjo;

- da je zahtevala odpravo partije, ki naj bi jo nadomestile množične organizacije;

- da je izoblikovala teorijo »o novih premikih razrednih odnosov v socialističnem obdobju« ter hotela z njo upravičiti svojo sektaško po-

iz baze (79,1 %). Med delegati kongresa je bilo 9,3 % predstavnikov nacionalnih manjšin; 6,7 % intelektualcev, 19 % žena, 73,8 % mladih članov partije.

Politično poročilo kongresu je prebral Hua Kuo-feng, predloge za spremembo statuta KP Kitajske pa je pojasnjeval Yeh Chien-ying. Zaključni govor je imel Teng Hsiao-ping.

Kongres je izvolil nekoliko številnejši novi CK KP Kitajske, v katerem je 201 član in 132 kandidatov. Za predsednika CK KP Kitajske so izvolili Hua Kuo-fenga, za podpredsednika pa Yeh Chien-yinga, Teng Hsiao-pinga, Li Hsien-nina in Wang Tung-hsinga.

Kongres je zasedal brez navzočnosti javnosti. Objavili so samo najvažnejše dokumente: dva referata, zaključni govor Teng Hsiao-pinga, statut, resolucijo in listo članov novega CK KP Kitajske.

⁴ Hua Kuo-feng je več kot tretjino poročila posvetil tako imenovanemu enajstemu boju partije, se pravi tolmačenju in pojasnjevanju spopada s »četverico«. Peking Review, št. 35/1977, str. 25–39.

litiko izrivanja in odstranjevanja starih kadrov, starih delavcev in inteligence.

Na kongresu so si posebej prizadevali, da bi z navajanjem Maovih inštrukcij dokazali, da Mao ni podpiral te skupine, marveč nasprotno, da je prav on ustvaril pogoje, da so skupino lahko politično likvidirali. Navajali so dokaze za to, da je Mao Tse-tung večkrat kritiziral nekatera stališča in metode, taktiko in osebne ambicije članov te skupine.

Politični poraz »četverice« je Hua Kuo-feng v referatu ocenil za dokončen, za »zmagovit konec« kulturne revolucije. Med drugim pa je Hua Kuo-feng opozoril, da bo ostala kritika odstranjene skupine »vse do konca« trajna in glavna naloga partije, se pravi rdeča nit »razrednega boja« na Kitajskem. Predvidevajo namreč, da se bo preverjanje posameznih članov nadaljevalo; vendar hkrati priporočajo zoževanje fronte in pa to, da se napad usmeri samo na tako imenovane »trdovratne elemente«, ki se »nočejo spokoriti«. Za kampanjo v celoti pa je bilo rečeno, da bi morala potekati bolj »poglobljeno« ter uveljaviti kritiko tudi na teoretičnem področju.

Prav v ta namen so začeli na Kitajskem po kongresu — ob prvi obletnici aretacije »četverice« (6. oktobra 1977) — tretjo veliko politično kampanjo. Ta kampanja je večplastna, saj ne gre le za to, da izločijo ostanke omenjene politične frakcije ter odpravijo vpliv njenih nazorov, marveč predvsem za to, da se začne v imenu boja proti »četverici« v bistvu boj proti vsem negativnim pojavom, ki so se pokazali v razmerah kulturne revolucije, ko je upadala avtoriteta vseh političnih institucij. Kampanja torej ni naravnana le proti idejno in politično opredeljenemu nasprotniku, marveč v dobršni meri tudi proti škodljivi družbeni stihiji sploh.

Poseben problem današnje Kitajske so vodilne družbene strukture. V času kulturne revolucije in frakcijskih bojov so se privrženci tako imenovanih »upornikov« vrinili domala v vsa vodstva. Čeprav je bil samo del teh kadrov neposredno povezan s »četverico«, so zdaj mnogi med njimi predvsem zaradi svojih stališč, ki so jih sprejeli med kulturno revolucijo pod vplivom »četverice«, prava cokla za uspešno izvrševanje sedanje politike. Zato si novo vodstvo prizadeva, da bi ustvarilo idejno in politično kar najbolj homogeno kadrovske bazo na vseh ravneh in v vseh strukturah.

3. O Mao Tse-tungovi zapuščini

Pomembna je ugotovitev, da je XI. kongres KP Kitajske potrdil oceno o zgodovinski vlogi Mao Tse-tunga in njegove zapuščine tako, kakor je storilo že poprej vodstvo s Hua Kuo-fengom na čelu. Rečeno je bilo, da so »monumentalni prispevki predsednika Maoa k teoriji in praksi revolucije neminljivi«. Zato je bila glavna parola kongresa: »visoko dvi-

gati veliki prapor Maoa in ga dosledno braniti«. Drugače povedano: to poslanstvo ocenjujejo za »sveto dolžnost« oziroma za politično izhodišče za nadaljevanje revolucije, za zagotovilo njene uspešnosti.

Enoletne izkušnje novega vodstva in pa stališča XI. kongresa dajejo slutiti, da bo novo vodstvo poskušalo avtoriteto Mao Tse-tunga v celoti uporabiti kot dejavnik enotnosti družbe in partije, kot temelj za utrjevanje svoje lastne avtoritete kot »naslednika dela Mao Tse-tunga«. Hkrati si očitno prizadeva, da bi v skladu s sedanjimi razmerami na Kitajskem ter s potrebami revolucije v sedanji etapi to teoretično zapuščino in izkustvo uporabljali tudi kritično in selektivno.

Zato da bi to uresničili ter si odprli pot k nadaljnjemu samostojnejšemu teoretičnemu osmišljanju svojih razvojnih koncepcij, so bile na tem kongresu prvikrat izrečene besede o Mao Tse-tungovi teoriji, kot »sistemu«,⁵ ki ga je treba razumeti »vsestransko in natančno«.

Že nekaj tednov po kongresu so bili natisnjeni v časopisju članki, ki so nadrobneje razčlenjevali Hua Kuo-fengovo idejo o Maovi teoriji kot »sistemu«.⁶ Ti prispevki še posebej poudarjajo, da ni dopustno trgati iz Maovih del posamičnih citatov ter jih uporabljati kot »dogme«, ne da bi upoštevali »čas«, »kraj in razmere« v katerih so nastali, marveč je treba dojeti *bistvo* njegovih del kot celote. Po oceni teh kitajskih piscev so bile Maove sodbe o nekaterih vprašanjih »v danem času in danih razmerah« povsem pravilne. Vendar pa se ocene o nekaterih vprašanjih, ki so nastale v različnih časih in v različnih razmerah, *lahko kdaj pa kdaj* med seboj razlikujejo v stopnjevanju, v temeljnih poudarkih in celo v formuliranju«.

Nobenega dvoma ni, da tak pristop k Maovi politični teoriji in praksi odpira kitajski partiji nove možnosti, da se loti iskanja optimalne strategije razvoja in krepitev revolucionarnih socialističnih dejavnikov v družbi.

4. Družbena vloga in graditev partije

Kongres je posvetil veliko pozornost graditvi in utrjevanju Komunistične partije Kitajske. Vzrokov za to je več. Kulturna revolucija in frakcijski boji v zadnjih letih so močno načeli enotnost partije in njeno akcijsko učinkovitost. Skoraj polovico njenih članov (15 milijonov) so sprejeli v partijo v nekaj zadnjih letih. Mnogi teh članov so se idejno izoblikovali pod vplivom spontanističnih in anarhističnih pojmovanj, ki so bila posebej izrazita v času kulturne revolucije. Skaljeni so bili odnosi med nižjimi in višjimi partijskimi vodstvi, v mnogih partijskih organizacijah pa so zavadale razmere, v katerih ni bilo »ne demokracije ne centralizma«. V ne-

⁵ Hua Kuo-feng, *ibid.* str. 46.

⁶ Na primer: Nieh Jung-chen (član politbiroja CK): »Restore and Carry Forward the Party's Fine Style of Work«; Zen Min Zi Bao, 5. september 1977; 9. številka »Rdeče zastave« teoretičnega glasila CK KP Kitajske; skupni uvodnik: »Mao Tse-tung Thought Will Shine For Ever«, Peking Review, št. 37—38/1977, str. 21.

katerih okoliš je prihajalo celo do tega, da so odrekli KP Kitajske njeno vodilno družbeno vlogo.

Po vsem sodeč je Hua Kuo-feng v referatu prav zato posebej poudaril, da je v splošnih prizadevanjih za pravilno vodenje dežele potrebno predvsem pravilno vodenje partije.⁷ Kritična ocena stanja zajema analizo dejavnosti »četverice«, ki je resno omajala partijo kot organizacijo ter načela razsodnost njenih članov, hudo spodkopala enotnost in disciplino, pravilen odnos do množic ter s tem povzročila hudo škodo tradicionalnemu stilu partijskega dela. Zato je kongres zahteval, da se razmere v partiji radikalno spremenijo: da se povsem odpravi kvarni vpliv »četverice« v ideologiji, v organizaciji in načinu dela. Ponovno poudarjajo, da so pogoj za nadaljnji razvoj partije zgodovinsko izkustvo in tradicionalne vrednote (demokratski centralizem, partijske tradicije v stilu dela, naravnost k množičnosti ter načelo »iskanja resnice prek ugotavljanja dejstev«). Poudarjeno je, da mora postati partija v ideološkem in organizacijskem pogledu spet »trdna kot jeklo« in neupogljiva v boju za enotnost in disciplino, v boju proti frakcionizmu, sektaštvu in anarhizmu. Posebej so poudarili, da bi morali notranje odnose v partiji graditi na notranji partijski disciplini — ob spoštovanju demokratičnega centralizma.

V skladu s temi načeli se je spremenil tudi statut partije.⁸ V preambuli novega statuta (»splošni program«) je visoko ocenjena vloga Mao Tse-tunga; v njej je ponovno zapisana formulacija, da je njegov nauk teoretična osnova partije. V novi verziji so ostala tudi mnoga druga načela dosedanjega statuta (npr. o razrednem boju kot temeljni liniji partije; o neprekinjeni revoluciji; napoved iz leta 1973, da bo tudi v prihodnosti prihajalo do novih »kulturnih revolucij«). Vendar pa je besedilo statuta bistveno razširjeno: vpeljana so nova določila, številne formulacije pa so dobile nove poudarke. Poleg drugega je treba opozoriti, da je v preambuli novega statuta:

— razširjena definicija vloge partije in poudarjena misel, da je partija »najvišja oblika razredne organizacije«;

— da je razširjena formulacija o razredni osnovi partije; temeljnemu načelu, da mora partija mobilizirati »vse pozitivne dejavnike«, je dodano tudi to, da se mora partija opirati razen na delavce in kmete tudi na številne intelektualce in delovne ljudi sploh;

— vnešena je nova formulacija, ki partiji nalaga, da izvršuje pravilno nacionalno politiko, s katero bo lahko mobilizirala vse narode Kitajske za oblikovanje močne in modernizirane socialistične dežele, kar naj bi bilo uresničeno do konca tega stoletja;

⁷ Glej točke 2, 3, 7 in 8 v referatu Hua Kuo-fenga, *ibid.*, str. 46—48 in 54—56.

⁸ Constitution of the Communist Party of China, *Peking Review*, št. 36/1977 str. 16—22; Yeh Chien ying: Report on the Revision of the Party Constitution, *Peking Review*, št. 36/1977, str. 23—37.

— poudarjeno je, da je treba uporabljati Mao Tse-tungov nauk »vsestransko in natančno«, kar terja od partije, da nenehno proučuje bistvo njegovega nauka;

— posebej so razčlenjena pravila notranjega partijskega življenja; največ pozornosti posveča statut načelu demokratičnega centralizma, notranji partijski demokraciji, spodbujanju iniciative in ustvarjalnosti vseh članov in organizacij; boju proti raznim pojavom birokracije in frakcionastva; obnavljanju pozitivnih tradicij partije v stilu dela; kritiki in samokritiki; ohranjanju zveze z množicami; boju proti privilegijem kadrov itn.;

— posebej je poudarjeno, da mora član partije v kakršnihkoli razmerah podrediti svoje osebne interese interesom partije in ljudstva;

— psevdoradikalno geslo o »plavanju proti toku« so sicer v novem besedilu ohranili, dobilo pa je drugačen pomen. Po novi formulaciji je »plavanje proti toku« upravičeno in nujno samo takrat, kadar gre za odpor proti tistim silam, ki delujejo proti ideološki in organizacijski enotnosti partije. Ideološki instrument, ki ga je uporabljal psevdoradikalizem, je zdaj obrnjen proti njemu samemu in njegovi frakcijski dejavnosti.

Kar zadeva samo opredelitev vloge partije in njenih odnosov do drugih družbenih institucij, bi težko zasledili kake večje spremembe. Skratka: tudi za vnaprej velja tradicionalno načelo, da ima partija v družbi »absolutno vodstvo«.⁹

Na področju notranje dejavnosti za graditev in krepitev partije je kongres sprejel sklep, da je treba predvsem pospešiti utrjevanje, preurejanje in prečiščevanje vodilnih partijskih organov na vseh ravneh.¹⁰ Skladno s tem sklepom so po državnem kongresu sklicali tudi partijske kongrese v nekaterih pokrajinah ter izvolili nova pokrajinska partijska vodstva. Razen tega je Kitajska prvič po desetih letih volila revolucionarne komiteje. Na ravni pokrajin so te volitve v glavnem že opravili, na nižji ravni, v okrožjih, pa bodo te volitve v tem letu.

Razen tega so na kongresu napovedali začetek množične kampanje, ki naj bi zajela vso partijo in vse njene člane. Namen te kampanje je v tem, da po eni strani opravi veliko vzgojno delo in partijo presnuje v duhu politike novega vodstva, po drugi strani pa odpravi odklone in negativne tendence, ki so resno omajale enotnost in delovanje partije v preteklem desetletju.

Kar zadeva graditev partije, je poučen članek člana politbiroja CK KP Kitajske Nieh Jung-chena.¹¹ V članku navaja, da v nekaterih partijskih organizacijah niso uveljavili niti partijske discipline niti demokra-

⁹ V zadnjem času so objavili več člankov, v katerih avtorji razlagajo pomen tradicionalnega načela o absolutni vodilni vlogi partije v armadi. Na primer: Hsu Hsian-chien (član politbiroja CK KP Kitajske): »Always adhere to the principle that the Party commands gun«. *Zen Min Zi Bao*, 11. september 1977.

¹⁰ Prav tako so obnovili delo partijskih šol na različnih ravneh; sklep CK o tem vprašanju je bil objavljen v *Peking Review*, št. 34/1977, str. 6.

¹¹ Nieh Jung-chen, *ibid.*

tičnega centralizma. Njegovo osnovno sporočilo je v tem, da se mora partija spet obrniti k dobrim tradicionalnim metodam partijskega dela. Kitajska partija — piše Nieh Jung-chen — mora neprestano preskušati pravilnost svojih idej z objektivno prakso, iskati resnico na podlagi dejstev ter se ravnati po množicah. Pri tem posebej poudarja, da je modrost »slehnega posameznika« omejena in da se je zato treba opirati na »modrost razreda«. Prav zaradi tega tudi opozarja na pomen razvijanja demokratičnih odnosov in iniciative partije in poudarja, da zgodovinsko izkustvo Komunistične partije Kitajske nedvomno dokazuje, da »brez demokracije tudi ne more biti pravilne centralizacije«.

Te teze, ki so za kitajsko stvarnost izredno pomembne, kažejo na globino iskanj in tudi na hitrost razvoja sedanjih političnih procesov.

5. O vlogi materialne baze in o ciljih ekonomskega razvoja

Glavna tema, ki je prevladovala na XI. kongresu, je bilo vprašanje, kako dobro voditi deželo in kako pospešiti razvoj Kitajske v sodobno, moderno in močno državo. Hua Kuo-feng je v svojem referatu poudaril, da je »razvijanje socialističnega gospodarstva glavna naloga diktature proletariata«. Dejal je tudi, da so »proizvodne sile . . . najbolj revolucionaren dejavnik«. S tem so na Kitajskem ponovno vpeljali in afirmirali nekatere osnovne teze, ki so bile dolga leta predmet polemike v partiji.

Že takoj po kongresu je kitajski tisk objavil vrsto člankov o vprašanju gospodarske graditve; v teh člankih so ta stališča določneje razčlenili. V njih so dobila oporo pojmovanja, da »vrhno stavbo določa razvoj proizvajalnih sil«, da »mora biti politično delo opora ekonomski bazi« itn.¹² Te teze nam marsikaj povedo o sedanjih preokupacijah najbolj številne dežele na svetu; in to tembolj, če vemo, da so na kongresu določneje opredelili cilje ekonomskega razvoja do konca leta 1980. Po teh zasnovah bi morala Kitajska do konca tega desetletja zgraditi neodvisen in vsestranski industrijski in ekonomski sistem, temeljito mehanizirati in bistveno zvečati proizvodnjo v kmetijstvu, zvečati proizvodnjo v lahki industriji ter hkrati pospešiti razvoj bazične industrije.

Po referatu Hua Kuo-fenga bi morali biti glavni dejavniki takega razvoja resnično navdušenje množic, njihovo vsestransko angažiranje, veliko delovno naprežanje ob splošnem varčevanju, pretežno lastna akumulacija, uporaba metod planskega razvoja in pa lokalna iniciativa; dalje: hitrejši razvoj znanosti in ustvarjalno vključevanje dosežkov tujih dežel; krepitev temeljne socialistične in kolektivne lastnine; boj proti »kapitalističnim tendencam« (tj. boj proti vsem silam, ki s svojo dejavnostjo spodkopavajo nacionalni plan in pozicije kolektivnega lastništva na vasi ali škodujejo interesom državnih podjetij).

¹² »Great Guiding Principle for Socialist Construction — by State Planning Commission«, Peking Review, št. 39/1977, str. 7.

Povedati je treba, da glavni referati na kongresu niso nadrobneje razčlenjevali ekonomske problematike in ekonomske politike. O tem so obširneje razpravljali na zasedanju vsekitajskega ljudskega kongresa februarja in marca 1978 leta. Toda o ekonomskih razmerah in o politiki sedanjega vodstva se lahko поблиže seznanimo tudi iz referata člana politbiroja CK in podpredsednika državnega sveta (vlade) Yu Chiu-lija na IV. zasedanju stalnega komiteja vsekitajskega ljudskega kongresa (23. do 24. oktobra 1977).

Iz vsebine referata in še po drugih znamenjih je mogoče sklepati, da je prišlo v kitajskem gospodarstvu v zadnjih letih po smrti Mao Tse-tunga do preobrata, četudi mnogih resnih problemov še niso obvladali.¹³ Posledica poprejšnjih napak in zamud so v gospodarstvu občutni disproporciji, ki jih bo mogoče — kot ocenjujejo — odpraviti šele v daljšem časovnem obdobju. Predvsem zaostajata za potrebami graditve in življenjskega standarda ljudstva kmetijska proizvodnja in proizvodnja lahke industrije. Zaostajata tudi proizvodnja pogonskih goriv in električne energije; ta ne zmore zadovoljiti niti trenutnih potreb. Konsolidacija upravljanja v gospodarstvu se je komaj začela in posledice takega stanja se kažejo v resnih problemih (na primer slaba kvaliteta proizvodov, velika poraba materiala, nizka produktivnost dela in visoki proizvodni stroški). So pa tudi problemi, ki zadevajo življenjski standard delavcev in ljudstva na sploh.

Po vsem tem bi lahko sklepali, da je kitajsko gospodarstvo še vedno v fazi sanacije in konsolidacije. Zaradi tega načrtovani cilji, ki jih je sprejel partijski kongres, namreč, da bodo v letu 1977 dosegli »začetne uspehe«, »velike uspehe« pa šele v naslednjih treh letih, dokazujejo realističen pogled na dane gospodarske razmere.

Zanimiva je tudi ugotovitev, da se je na kongresu na neki določen način uveljavila tudi nova politika v nagrajevanju. Ponovno so uveljavili načelo nagrajevanja po delu, hkrati pa je kongres opozoril tudi na nujnost, da se z ideološko vzgojo spodbuja tudi »komunističen odnos do dela«. Na kongresu izrečene formulacije kažejo, da v bližnji prihodnosti verjetno ne bo prišlo do radikalnih sprememb.¹⁴ Večje spremembe lahko pričakujemo šele tedaj, ko bodo končane priprave in študije za spremembo sistema nagrajevanja. Partija je obljubila, da bo izboljševala življenje ljudi »korak za korakom«, skladno z razvojem in z večjimi nalož-

¹³ Po uradnih ocenah se je skupna vrednost industrijske proizvodnje v letu 1977 povečala za 14 %. V prvih enajstih mesecih se je povečala proizvodnja surove nafte za 8 %, zemeljskega plina za 22,3 %, električne energije za 9,8 %, jekla za 11,5 %. V lahki industriji je največje uspehe dosegla proizvodnja televizorjev (+50 %) in proizvodnja ur (19,4 %). Kljub izredno neugodnim vremenskim razmeram je ostala proizvodnja žitaric na ravni iz leta 1976. (»Initial Success in Economic Construction«, Peking Review, št. 2/1978, str. 12—13.)

¹⁴ S 1. oktobrom 1977 so na Kitajskem prvokrat po desetih letih nekoliko zvečali osebne dohodeke. V to povečanje je zajeto približno 46 % delavcev in uslužbencev, ki imajo že relativno dolgo delovno dobo in majhne prejemke. Razen tega bo tudi 10 % drugih kategorij delavcev dobilo nekoliko višje plače. — Yu Chiu-li, ibid. str. 11/6.

bami v družbeni standard — kar je za kitajske razmere tudi povsem razumljivo.

Ko govorimo o ciljih ekonomskega razvoja, naj še omenimo, da je kongres zelo pozitivno ocenil vlogo inteligence in znanosti pri modernizaciji države. Na kongresu so posebej poudarili, da je strateška naloga partije »ustvarjati veliko armado intelektualcev in delavskega razreda«. Za to, da bi se znanost in kultura hitreje razvijali, so opozorili na veliko vlogo, ki jo ima sproščanje ustvarjalne iniciative na področju ekonomskega raziskovanja; na področju kulture pa so opozorili na nujnost ustvarjanja raznoličnih politično-revolucionarnih književnih in umetniških del.

6. *Krepitev diktature proletariata*

Na sedanji novi stopnji razvoja kitajske družbe se postavlja tole osrednje vprašanje; kako bo subjektivnim družbenim silam uspelo da zagotovijo racionalen in učinkovit razvoj družbenih institucij (partije, množičnih organizacij, države, ekonomskih organizacij itn.) ter hkrati okrepijo demokratične elemente v družbi ter odpravljajo birokratske tendence.

Kitajska partija vidi izpolnjevanje te naloge na eni strani v krepitvi partije in organov diktature proletariata, na drugi strani pa v krepitvi ideološke in politične enotnosti dežele. V tem procesu ni mogoče zanemariti tudi nujne modernizacije armade, krepitve milice in organov javne varnosti — ob hkratnem utrjevanju socialističnega zakonodajnega sistema.

Kongres je še posebej podčrtal svojo trdno odločenost, da stalno spodbuja razvoj demokracije in hkrati utrjuje »demokratični centralizem«. Glede tega je bil posebej natančen Hua Kuo-feng, ki je dejal, da se v množicah ne da nič doseči brez svobode, prav tako pa ne moremo delati tudi brez discipline; ne moremo delati brez demokracije, ne moremo pa obstajati brez centralizma.¹⁵ Pri tem se je skliceval na besede Mao Tse-tunga, da je njihov cilj »ustvarjanje takih političnih razmer, v katerih bomo imeli centralizem in demokracijo, disciplino in svobodo, enotnost volje, osebno svobodo razuma in živahnost«.

Kolikor lahko ocenjujemo potek kongresa, v nadaljnjem družbenopolitičnem razvoju ne mislijo uvesti kakih bistveno novih institucionalnih rešitev. Kljub temu pa je vredno pozornosti, da že v sedanji politični atmosferi v nekaterih tovarnah (Harbin) v bazičnih enotah podjetij že zdaj eksperimentalno uvajajo kolektivna delavska vodstva. Obseg dejavnosti teh novih »demokratičnih organov upravljanja« je dokaj širok: od proizvodnje, nadzora nad kvaliteto in produktivnostjo, delovne discipline do reševanja socialnih problemov delavcev. Obveznosti teh organov so precej velike, vendar pa so njihove pravice v glavnem omejene na to, da

¹⁵ Hua Kuo-feng, *ibid.*, str. 54.

v kolektivih organizirajo razprave o vseh tistih aktualnih problemih, ki se v njihovih proizvodnih enotah pojavljajo.

Na koncu naj povemo še to, da je kongres sprejel tudi sklep, da se skliče zasedanje vsekitsajskega ljudskega kongresa in »Kitajske ljudske politične konsultativne konference«.¹⁶ To je organizacija, ki povezuje razne demokratične organizacije in partije, ki priznavajo vodilno vlogo KP; v času kulturne revolucije ta forum ni bil aktiven.

Po objavljenih dokumentih bi lahko sklepali, da se je XI. kongres relativno malo ukvarjal z zunanjo politiko. V referatu je Hua-Kuo-feng samo na kratko in sumarno obdelal kitajske ocene mednarodnih razmer in glavna izhodišča kitajske zunanje politike. Ta stališča v bistvu potrjujejo zunanjepolitično usmeritev, ki se je v okviru tako imenovanega »kitajskega odpiranja« izoblikovala v začetku sedemdesetih let. Izhaja iz znane teorije o »treh svetovih«, ki je nastala sredi sedemdesetih let.¹⁷ Z njo je zakoličena linija kontinuitete; vendar prinaša referat tudi nekatere nove poudarke. Predvsem naj opozorimo, da je v nekem smislu močnejše poudarjena misel, da bi moralo priti v svetu do »najširše enotne fronte proti agresiji, vmešavanju, subverziji, nadzorstvu ter zastraševanju s strani velikih sil«.

¹⁶ Na zasedanju stalnega komiteja Vsekitsajskega ljudskega kongresa (23.—24. X. 1977) so sprejeli predlog, da se v skladu s sklepom XI. kongresa skliče zasedanje novega ljudskega kongresa predčasno. Prvo zasedanje petega Vsekitsajskega ljudskega kongresa je bilo od 26. februarja do 5. marca 1978 v Pekingu. Na njem so sprejeli poročilo o delu vlade, novo ustavo in desetletni načrt gospodarskega razvoja (1976—1985). Izvolili so tudi člane novega državnega sveta (vlade), člane stalnega komiteja in druge organe.

Desetletni načrt gospodarskega razvoja predvideva v obdobju 1978—85 letno naraščanje kmetijske proizvodnje za 4—5 % in industrijske proizvodnje za več kot 10 %. Na koncu tega obdobja naj bi v Kitajski pridelali letno 400 milijonov ton žitaric in proizvedli 60 milijonov ton jekla. V treh letih pa naj bi zmanjšali prirastek prebivalstva na manj kot 1 % letno.

¹⁷ Glavne elemente za izoblikovanje teorije o razdeljenosti sveta na tri dele je dal že Mao Tse-tung februarja leta 1974, in sicer v razgovoru z nekim tujim državnikom. Kasneje je to teorijo predstavil tudi Teng Hsiao-ping na zasedanju združenih narodov aprila 1974. Najnovejšo in najbolj sistematično interpretacijo te koncepcije daje članek »Chairman Mao's Theory of Differentiation of the Three Worlds in a Major Contribution to Marxism-leninism«, Peking Review, št. 45/1977, str. 10.

Glavne teze te kitajske doktrine so tele:

— ves svet je razdeljen na zatiralec in zatirane; boj med njimi je temeljno protislovje, najbolj pomemben vidik razrednega boja;

— v »prvem svetu« sta obe veliki sili — ZSSR in ZDA. V tem sklopu je ZSSR ocenjena kot tista sila, ki je v »ofenzivi«, medtem ko so ZDA v »defenzivi«;

— v »drugem svetu« so »razvite dežele«; v to skupino so uvrščene tako zahodnoevropske kot tudi vzhodnoevropske države;

— v »tretjem svetu« šteje ta teorija vse dežele v razvoju; te dežele so glavna sila svetovnega boja proti hegemoniji, imperializmu in kolonializmu; njihov boj je del razrednega boja in sestavni del socialistične revolucije svetovnega proletariata;

— gibanje neuvrčenih obravnava ta teorija kot enega izmed tokov v »tretjem svetu«, ki je postal že sila, ki jo je treba resno upoštevati, in sila, ki prispeva h koordiniranju interesov članic in njihovemu skupnemu boju proti hegemonizmu;

— obe veliki sili sta vir nove vojne nevarnosti; vojna je neizogibna, možno pa jo je odložiti z združevanjem boja vseh narodov in z njihovo nepopustljivo politiko; vojno pa lahko prepreči le družbena revolucija v ZSSR in ZDA.

Dva tedna po koncu kongresa je prišlo do srečanja med predsednikom Titom in najvišjimi voditelji Ljudske republike Kitajske na čelu s Hua Kuo-fengom. Ta obisk in njegovo politično vsebino bi lahko uvrstili med prve konkretne in pomembne nove korake sedanjega kitajskega vodstva v širjenju mednarodne dejavnosti po smrti Mao Tse-tunga. Ta obisk je ponovno potrdil, da obstajajo med SFR Jugoslavijo in LR Kitajsko skupna in sorodna stališča. Posebej pomembno pa je, da sta obe deželi izrazili pripravljenost za poglobljanje sodelovanja — čeprav so med njima nekateri različni pogledi; poudarili sta, da razlike ne smejo biti ovira za sodelovanje na vseh tistih področjih, za katera obstaja obojestranski interes. Prav zaradi teh rezultatov obisk predsednika Tita ne bo imel ugodnih posledic samo za razvoj bilateralnih odnosov, marveč tudi za izboljševanje mednarodnega sodelovanja nasploh. Poleg drugega je tudi prispevek k izboljševanju odnosov v komunističnem in delavskem gibanju na novih demokratičnih osnovah.

STANE PAVLIČ

Zunanja zadolženost držav v razvoju

I

Zunanja zadolžitev držav v razvoju postaja kritična tako za države posojilojemalke kot tudi za države posojilodajalke; zaradi neogibnih multiplikativnih posledic pa tudi za celotno svetovno gospodarstvo. Problem zunanje zadolžitve je na dnevnem redu vseh pomembnejših mednarodnih konferenc, zlasti lanskoletnega zasedanja skupščin mednarodnega denarnega sklada — IMF in mednarodne banke za obnovo in razvoj — IBRD, ki je bila konec septembra v Washingtonu. 19. septembra se je končalo *XXXI. zasedanje generalne skupščine ZN*, ki je brez uspeha poskušalo najti izhod iz neuspešnih 18-mesečnih pariških pogajanj o gospodarskem sodelovanju Sever-Jug. Razrešitev problemov zunanjih dolgov DVR in zagotovitev njihovih izvoznih dohodkov sta bila glavna razloga za neuspeh pariškega dialoga in predtem IV. zasedanja UNCTAD — konference ZN za trgovino in razvoj.

Naslednjega dne se je pričelo *XXXII. zasedanje GS ZN*, ki je imelo na dnevnem redu tudi problem zunanje zadolžitve DVR, mednarodno razvojno strategijo ZN za drugo desetletje, razpravo o uvedbi nove mednarodne gospodarske ureditve, desetletje razorožitve 1970—80 in zmanjšanje vojnih proračunov v korist hitrejšega razvoja DVR itn.

Lansko zasedanje GS ZN se sooča s tremi stališči o ključnih problemih sveta: s stališčem razvitih industrijskih zahodnih držav, s stališčem »Skupine 77« DVR in s stališčem razvitih socialističnih držav, ki načelno podpirajo države v razvoju, konkretno pa se pogosto približujejo stališčem zahodnih držav, kar velja tudi glede uvedbe nove mednarodne gospodarske ureditve in z njo povezane razrešitve zunanjih dolgov in javne pomoči državam v razvoju.

»Skupini 77« DVR se ni posrečilo, da bi s kompromisnim predlogom premostila razlike med DVR in razvitimi industrijskimi državami na pariški konferenci in nato na 31. zasedanju GS ZN; vodilne industrijske države nasprotujejo vsebinskim zasnovam novega mednarodnega ekonomskega reda in se omejujejo na taktiziranje s »pravičnejšim« mednarodnim gospodarskim redom, ki zadržuje obstoječi sistem in odnose z manjšimi korekcijami in s tem prilegirani položaj razvitih držav v svetovnem

gospodarstvu, zlasti v svetovnih financah in v najpomembnejših svetovnih finančnih ustanovah. Razvite države so uporno poskušale uveljaviti formulacijo, ki bi pred mednarodno javnostjo prikrila neuspeh pariške konference in 31. zasedanja GS ZN. Predsednik 31. zasedanja GS ZN Amerasinge je zato upravičeno dejal: »Evfemizmi diplomacije ne morejo prikriti kričečih realnih dejstev; vljudnost in odprtost, stvarnost se izključujejo. Bili bi obtoženi duhovne nepoštenosti, če bi prikrili neuspeh zasedanja.«

Deklaracija 24 držav članic OECD — organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj o odnosih z deželami v razvoju (sprejeta na juliskem sestanku zunanjih in finančnih ministrov v Parizu) poudarja zadovoljstvo nad uspešnimi rezultati pariške konference Sever-Jug in pripravljenosti k sodelovanju z DVR; žal tudi ta, v zadnjih dveh letih že druga deklaracija o krepitvi stikov z DVR *ne zbuja zaupanja niti ne odpravlja vzrokov za nenehno slabšanje položaja DVR v svetovnem gospodarstvu*, za zmanjšanje njihove udeležbe v svetovni trgovini in za povečanje njihovih dolgov, ki so v obdobju 1969 do 1976 naraščali poprečno letno za 21,8 odstotkov! Deklaracija molči o negativnih posledicah načrtne politike te skupnosti do DVR glede premagovanja plačilnobilancičnih težav kot tudi o interesu razvitih držav za gospodarsko krepitev DVR.

II

Viri o zunanji zadolžitvi imajo različen metodološki, pa tudi vsebinsko-političen pristop pri ugotavljanju višine in vrste zunanje zadolžitve; priporočljivo je uporabiti več virov za oceno problema, ki ni samo gospodarski, ampak ima vse širšo politično razsežnost.

Poročilo mednarodnega denarnega sklada — IMF za leto 1977¹ objavlja podatke o javnih in zasebnih dolgovih DVR; *javni dolgovi* so dosegli konec 1976 171 milijard am. dolarjev (leto dni prej 141 milijard am. dolarjev). Zadolžitev DVR raste hitreje kot njihov bruto nacionalni dohodek; dinamika letne rasti zadolžitve kaže, da se je zunanji dolg povečal leta 1973 za 8,5 milijarde dolarjev, leta 1976 pa za 22,8 milijarde am. dolarjev, pri čemer moramo upoštevati inflacijsko stopnjo. *Zasebne dolgove* DVR, brez dežel izvoznic nafte in dežel Sredozemlja, cenijo konec leta 1976 na 22 milijard am. dolarjev; dolgovi dežel izvoznic nafte so se povečali leta 1976 za 25 odstotkov, na 41,5 milijarde am. dolarjev.

Poročilo mednarodne banke za obnovo in razvoj — IBRD za leto 1977² ugotavlja višino zunanje zadolžitve za 84 DVR; doglovi 75 DVR, ki niso izvoznice nafte, so se povečali od 92.965 milijonov am. dolarjev leta 1973 na 120.607 leta 1974 in na 140.777 leta 1975; dolgovi DVR izvoznic nafte so se povečali od 23.829 leta 1973 na 27.138 leta 1974 in na 33.135 milijonov am. dolarjev leta 1975. Skupni dolgovi DVR v letu

¹ Annual Report 1977 — International Monetary Fund, avgust 1977.

² World Bank Annual Report 1977, junij 1977.

1975, vštrevši še nerealizirane, znašajo torej 173.912 milijonov am. dolarjev.

UNCTAD ugotavlja (sredi avgusta 1977), da se bo povečal primanjkljaj DVR — uvoznice nafte v tekoči plačilni bilanci 1977 za 28 odstotkov, kar pomeni povečanje primanjkljaja od 28,6 milijarde am. dolarjev konec leta 1976 na 36,3 milijarde am. dolarjev konec leta 1977. Plačilnobilančni presežek dežel izvoznice nafte se bo (ocena) znižal od 44 konec leta 1976 na 41 milijard am. dolarjev konec leta 1977 in na 37,5 milijarde am. dolarjev konec 1978. leta.

Realna ocena vseh razsežnosti zunanje zadolžitve DVR zahteva podrobnejšo *analizo kategorij zadolžitve*, zlasti *vloge zasebnih komercialnih bank*, ki postajajo vse pomembnejši posojilodajalec deželam v razvoju, kot tudi *vloge javne in zasebne pomoči* oz. priliva kapitala iz teh virov v dežele v razvoju. Le Monde Diplomatique³ analizira korelacijo posojilnih operacij in pomoči; ugotavlja tri značilnosti: prvič, povečanje sredstev pomoči »tretjemu« svetu; drugič, temeljno spremembo strukture posojil in pomoči. Namesto prejšnjih »etatsističnih« sredstev se krepijo zasebna; tretjič, sprememba prerazdelitve-kategorije držav, virov in namembe sredstev. Priliv sredstev (net kapital) v DVR se je leta 1975 povečal na 58 milijard am. dolarjev; od tega 32 milijard zasebnih (bančna posojila, zasebni izvozni krediti, direktne investicijske naložbe), 9 milijard javnih izvoznih kreditov in posojil s pogoji mednarodnih finančnih trgov, 17 milijard javne pomoči za razvoj od DAC-komiteja za pomoč in razvoj OECD, OPEC, LR Kitajske in SEV.

Financiranje plačilnobilančnih primanjkljajev DVR, ki niso izvoznice nafte, je leta 1975 doseglo 45,5 milijarde am. dolarjev (leta 1974 36 milijard dolarjev; od tega 12,5 milijarde zasebnih bančnih posojil, 3 milijarde sredstev IMF, 14,5 milijarde (net) javne pomoči za razvoj, 15,5 milijarde izvoznih kreditov; v 49 milijardah am. dolarjev primanjkljaja leta 1975 so udeležene države izvoznice nafte s 16 milijardami.

Pomanjkljivost podatkov IBRD o zunanji zadolžitvi DVR je tudi v tem, da se dokument omejuje na 86 DVR, da zajema le dolgove javnega sektorja, katerih rok vračanja je daljši od enega leta (s čimer so izključeni kratkoročni krediti, ki znašajo več milijard dolarjev) in ne zajema zasebnih kreditov, ki pa so pomembni v deželah liberalne ekonomike.

Wall Street Journal⁴ opozarja na krizo bančnih posojilnih operacij, ki ogrožajo celó najmočnejše svetovne banke, kot so Chase Manhatan, Morgan Guaranty Trust Comp., newyorška Citybank, Bank of America itn.; banke se boje tako bankrota DVR kot tudi tega, da bi DVR prenehale najemati nova posojila. Ameriška vlada je bila prisiljena pomirjevalno vplivati na vodilne banke; podsekretar za finance je izjavil v senatnem odboru, da ni razloga za paniko bank. Rešitev pa je možna le z več

³ Le Monde Diplomatique, september 1977.

⁴ Wall Street Journal, april in avgust 1977.

jim angažiranjem IMF, z radikalnim povečanjem sredstev IMF za premostitev plačilnobilančnih težav držav članic sklada, zlasti iz vrst DVR; omenja se celo sto milijard am. dolarjev, s katerimi naj bi razpolagali IMF do konca leta 1978. Ne gre samo za zagotovitev teh sredstev, ampak tudi za pomembno spremembo statuta in dejavnosti IMF. Pogoji za uspešno intervencijo IMF pri razreševanju »posojilne« krize bank in preza-dolženih DVR je »konstruktivna« vključitev držav članic OPEC, ki razpolagajo s pretežnim delom petrodolarskih presežkov, upoštevajoč njihovo povezanost z usodo bank, v katerih imajo deponiran večji del presežkov.

*Le Monde Diplomatique*⁵ objavlja značilen članek »Vrtoglava zadolžitev tretjega sveta in trgovina s tehnologijo«, ki zajema tudi zadolžitve vzhodnih socialističnih držav v tujini (sestavni del »posojilne« krize z neposrednimi posledicami na razsežnost in način razrešitve prezadolžitve DVR kot tudi za možnost angažiranja novih posojil DVR). Gre za novo etapo finančnega imperializma. Zadolžitev periferije pri industrijskem centru se povečuje prek mednarodnih finančnih mehanizmov, zlasti prek evrodeviznega trga, in vse manj prek državnih pogodb, kar je posledica internacionalizacije proizvodnje in dejavnosti transnacionalnih družb v svetovni trgovini, proizvodnji in financah.

*Morgan Guaranty Trust Comp.*⁶ ugotavlja, da DVR, ki niso izvoznice nafte, vse manj najemajo posojila na evrodeviznem trgu, in sicer od 4,2 milijarde v tretjem četrtletju na 2,2 milijarde am. dolarjev v zadnjem četrtletju 1976; s tem se je udeležba DVR v posojilnih operacijah evrodeviznega trga zmanjšala leta 1976 od prejšnjih 40 na 25 odstotkov. Zasebne banke so vse bolj zadržane glede odobravanja novih posojil DVR, ker je že presežena gornja meja zasebnih posojil 75 milijard am. dolarjev (od tega 50 milijard dolarjev ameriških bank). Ugotavlja hkrati znižanje plačilnobilančnega primanjkljaja DVR leta 1976 na 30 milijard do 40 milijard am. dolarjev leta 1975.

MGTC trdi, da je skupna vrednost evrodeviznih posojil konec leta 1975 dosegla 205 milijard am. dolarjev z odločilno vlogo ameriških bank, upoštevajoč, da so leta 1976 razpolagale zunaj ZDA s 176 milijardami am. dolarjev sredstev (leta 1972 so imele v tujini 78 milijard am. dolarjev). Mednarodna posojila so leta 1976 dosegla 58 milijard am. dolarjev; 38 milijard na evrodeviznem trgu, ostalo na nacionalnih finančnih trgih.

Več kot polovica (51,8 odstotka) evrodeviznih posojil DVR leta 1976 se odplačuje v 3 do 5 letih! 32,7 odstotka pa v 5 do 7 letih, 46,8 odstotkov leta 1973 realiziranih posojil DVR na evrodeviznem trgu je imelo rok 7 do 10 let, 14,2 odstotka celo rok 10 do 15 let. Gre za očitno skrajševanje rokov dospelosti odplačil DVR na evrotrgu.

⁵ Le Monde Diplomatique, junij 1977.

⁶ Morgan Guaranty Trust Comp., julij 1977.

USNWR⁷ ni istega mnenja. »Višina novih posojil DVR, ki niso izvoznice nafte, pri komercialnih bankah in mednarodnih agencijah je znašala 1972. leta 2,1, 1973. leta 5,1, 1974. leta 6,8, 1975. leta 8.8 in 1976. leta 12,7 milijard am. dolarjev. Komercialne banke se boje bankrota nekih DVR ali nesposobnosti odplačila anuitet in obresti.

V zadnjih dveh letih naraščajo posojila zasebnih bank Japonske, Zahodne Evrope, pa tudi ZDA. *Moratorij ne pride v poštev, ker mu nasprotuje večina razvitih industrijskih držav, pa tudi del DVR*, kot na primer Brazilija in Mehika, ki se bojita, da bi vsaka oblika moratorija onemogočila angažiranje novih posojil pri zasebnih bankah. V poštev pride le individualno reševanje »Case by case« ter izpolnitev »Safety net system«, ki je bil ustanovljen na predlog ameriške vlade za premagovanje bilančnih težav.

*World Financial Markets*⁸ ceni zunanjo zadolžitev DVR konec leta 1976 na 180 milijard am. dolarjev (45 milijard ameriškim bankam od 75 milijard komercialnih kreditov). Podpredsednik EXIM banke David O. Beim ceni zunanje dolgove DVR celo na 250 milijard am. dolarjev (kratkoročni dolgovi 50 milijard am. dolarjev). Takšnega povečanja zadolžitve ni mogoče kriti z gospodarsko rastjo in izvozom DVR!

WFM predvideva *razne možnosti izhoda DVR iz takšne situacije*:

- zadolžena država preneha z vračanjem posojila;
- država zavlačuje z odplačili posojila, delno ali v celoti;
- država obvesti posojilodajalko (banko-državo), da je njena plačilna bilanca v resnih težavah in zaprosi za prestrukturiranje rokov odplačil;
- država zaprosi za nova posojila, da bi odgovorila dospelim obvezam, kar je najboljša rešitev, upoštevajoč, da so DVR v zadnjih 20 letih izpolnjevale dospele obveze, ko so prestrukturirali dolgove.

*Foreign Policy*⁹ povezuje problem zunanjih dolgov DVR s protekcionizmom razvitih industrijskih držav. Povezanost notranjih in zunanjih dolgov ogroža stabilnost mednarodnega denarnega sistema; zunanji dolgovi niso nepremagljiv problem za razvite industrijske države, pač pa za DVR. F. P. ceni višino zunanjih dolgov DVR v preteklem letu na 186 milijard am. dolarjev, obstoje pa cenitve o 220 milijardah am. dolarjev. Projekcije zadolžitve leta 1985 dosega 350 in celo 500 milijard am. dolarjev; zdaj so udeleženi zunanji dolgovi s 25 odstotki v njihovem BNP, leta 1985 pa bodo s 45 odstotki. Dve tretjini dolgov v obdobju 1974 do 1976 so DVR uresničile s pretokom petrodolarskih presežkov prek zasebnih bank. Največja nevarnost za DVR, meni F. P., je v naraščajočem ekonom-

⁷ U. S. News & World Report, 14. september 1977.

⁸ World Financial Markets, januar 1977.

⁹ Foreign Policy 27, Summer 1977 (Daniel Bell: The Future World Disorder — The Structural Context of Crises).

skem nacionalizmu, ki zajema najprej dežele v razvoju z največjim trgovinskim primanjkljajem, zatem pa ostale, kar nujno vodi k ponovni recesiji svetovnega gospodarstva.

Vse bolj se uveljavlja praksa, da vlada DVR — posojilojemalka jamči za varnost posojila. Banke bolj vznemirja zaostritev stabilizacijske in varčevalne politike DVR, ki jo sicer priporočajo, kot pa prejšnja težnja k prekomerni zadolžitvi in gospodarski ekspanziji. 1977. leto potrjuje upravičenost njihove bojazni; zmanjšuje se obseg novih posojil! Če bi DVR resno znižale povpraševanje po novih posojilih, bi to omajalo temelje njihovega poslovanja. *Zaostuje se dilema:* hkrati ko svetujejo DVR stabilizacijske ukrepe in omejitev dinamike izgradnje, da bi DVR mogle odgovoriti že sprejetim obvezam, se boje posledic programov, ki bi onemogočili ali bistveno zmanjšali plasma bančnih sredstev.

Poseben problem so najrevnejše dežele v razvoju, ki ne morejo dobiti novih posojil zaradi »nelikvidnosti«, čeprav sta prav te najbolj prizadeli podražitev nafte in kriza svetovnega gospodarstva. Posojila komercialnih bank so usmerjena na DVR, ki zagotavljajo varnost posojil (Brazilija in Mehika imata skoraj polovico posojil; skupaj z Južno Korejo, Tajvanom, Filipini, Argentino, Perujem, Kolumbijo in Izraelom pa celo 80 odstotkov).

*Foreign Affairs*¹⁰ posveča temu problemu dva prispevka, in sicer pripevek Davida O. Briena (podpredsednik EXIM banke) »Reševanje dežel v razvoju« in članek Harolda van B. Clevelanda — W. H. Bruce Brittana »Ali so dežele v razvoju prezadolžene?« Zunanjo zadolžitev 71 DVR — javnih in garantiranih dolgov — konec leta 1976 cenita IBRD in Citybank na 110 milijard am. dolarjev (konec 1973. leta so znašali 57,3, konec leta 1974 73,4, konec leta 1975 90,5 milijarde am. dolarjev). Vznemirja povečanje zadolžitve 16 DVR v zadnjih treh letih, ki narašča trikrat hitreje kot pa stopnja njihove gospodarske rasti, in sicer letno poprečno za 15 odstotkov po realni vrednosti (odbita je stopnja inflacije), gospodarska rast pa se je povečevala letno le za 4,5 odstotka. Podatki IBRD in Citybank potrjujejo ugotovitev, da je *težišče prezadolžitve večine DVR neizvoznik nafte predvsem v gospodarski recesiji in restriktivni protekcionistični politiki razvitih industrijskih držav in ne v podražitvi cene nafte* (česar ne gre podcenjevati).

Večji del bančnih posojil DVR (brez nafte) so v zadnjih treh letih realizirali prek evrodeviznega trga oz. prek sindikata evropskih in ameriških bank. Zasebne banke dosledno zavarujejo svoje naložbe v DVR s posebnimi jamstvi vlad, javnih agencij, pa tudi zasebnih korporacij zunaj države posojilojemalke. *Ameriški senatni podkomite — Church komite*

¹⁰ Foreign Affairs, julij 1977 (Rescuing the LDCS = Less developed Countries od Davida O. Briena in Are the LDCS in over their heads, od Harolda van B. Clevelanda in W. H. Bruce Brittana);

— za zunanje zadeve ugotavlja, da vsaka izmed 21 večjih bank angažira svoja sredstva do ene tretjine (stanje konec 1975) na prostoru DVR, oz. do ene četrtine na prostoru DVR brez nafte. Toda nobena DVR ne obremenjuje za več kot 2,5 odstotka skupno angažiranih posojil banke. Tri četrtine posojil DVR (brez nafte) so pokrite z jamstvi ameriških agencij ali pomembnejših korporacij. Samo ena četrtina posojil, omenjenih 21 bank v višini 10 milijard am. dolarjev je bila konec 1975 brez teh jamstev, kar pomeni le 2,5 odstotka skupnih naložb bank v tujini.

Povečanje zunanje zadolžitve DVR spremlja zmanjšanje njihove kupne moči, ki se je, kot trdi L'Express, zmanjšala po letu 1970 za več kot 15 ostotkov; zato je razumljiva njihova zahteva po indeksizaciji cen primarnih surovin s cenami industrijskih proizvodov. *Vse ostaja ne terenu retorike, pravi L'Express¹¹; to velja tudi za izjavo ameriškega državnega sekretarja Vancea: »Potreben je nov gospodarski sistem, ki bo omogočil enakopravnost, rast in pravičnost.«* Dejansko pa se razvite industrijske države zavzemajo le za novo energetske ureditev, ne pa za ureditev svetovnega gospodarstva v duhu šestega posebnega zasedanja GS ZN in Colombia.

McNamara poudarja nujnost povečanja kupne moči DVR prek spodbujanja njihovega izvoza na prostor razvitih držav, kar bi jim zagotovilo do leta 1985 dopolnilni devizni priliv v višini 33 milijard am. dolarjev! (po cenah 1975). Euro-Money¹² s tem v zvezi citira izjavo predstavnika IBRD, da bi »deseti del odstotka povečane gospodarske rasti DVR omogočil letno povečanje izvoza razvitih držav na prostor DVR v višini pol-druge milijarde am. dolarjev; upoštevajoč multiplikativni faktor tega izvoza bi to pomenilo povečanje gospodarske rasti razvitih držav za okoli pet milijard am. dolarjev letno.

Ne kaže podcenjevati vedno bolj organiziranega odpora razvitih industrijskih držav proti zahtevam DVR in neuvrščenih držav za uveljavitev nove mednarodne gospodarske ureditve niti Carterjevih prizadevanj o zblizevanju stališč vseh razvitih držav, všteti socialistične. Značilno za prodiranje realizma o pravih vzrokih gospodarske krize in večje stopnje osveščenosti komunikacijskih sredstev je pisanje Le Quotidien de Paris¹³: »Od rešitve problemov, ki so na dnevnem redu pariške konference o gospodarskem sodelovanju, je odvisna prihodnost sveta, zlasti prihodnost nekaj do vratu zadolženih DVR, ki so na robu propada. V kakšni smrtni nevarnosti je svet zaradi teh ran, ki so hkrati škandal in izziv razumu in solidarnosti, obenem pa alarm zdravi pameti, če se ne oblikuje nov gospodarski red, ki bo v vsem enakopravnejši in pravičnejši. *V nasprotnem primeru bo nastopil čas resnične solidarnosti, čas katastrofe.*«

¹¹ L'Express, 12. junij 1977.

¹² Euro-money, junij 1977.

¹³ Le Quotidien de Paris, junij 1977.

III

*Zadolžitve držav članic SEV na Zahodu, zlasti na evrodeviznem trgu, vpliva na možnost angažiranja novih posojil DVR. Evropska gospodarska skupnost*¹⁴ ugotavlja, da so dolgovi držav članic SEV državam članicam EGS v začetku leta 1977 dosegli 45,3 milijarde am. dolarjev, kar pomeni, da so se povečali za 8 milijard od leta 1976 in dvakrat od leta 1974; povečanje zadolžitve je posledica večjih nakupov opreme, tehnologije na kredit. Sovjetska zveza dolguje 14,4, Poljska 10,4 DR Nemčija 5,8, Madžarska 3,5, Romunija 2,8, Bolgarija 2,8, ČSSR 2,1, milijarde am. dolarjev. Obe banki SEV dolgujeta 3,5 milijarde am. dolarjev.

Višina »javnih« posojil državam članicam SEV konec 1975. leta je znašala 19,948 milijard am. dolarjev; udeležba: Francija 32,7 %, ZR Nemčija 29,7 %, Italija 11,0 %, Velika Britanija 6,9 %, Japonska 8,4 %, ZDA 4,6 %!, Avstrija 3,0 %, Švedska 1,2 %, ostali 2,0 %.

Sovjetska zveza je na prvem mestu posojilojemalk na evrotrgu; sledijo ji Madžarska, DR Nemčija, ČSSR, na koncu so Bolgarija, Poljska in Romunija. Če se bo nadaljevala sedanja težnja zadolževanja držav članic SEV na Zahodu, bi po oceni EGS dosegla skupna zadolžitve leta 1980 blizu 90 milijard am. dolarjev.

Poročilo UNCTAD (avgusta 1977) ugotavlja zmanjšanje primanjkljaja vzhodnih socialističnih držav lani za 2,5 milijarde am. dolarjev na 8,5 milijarde in leta 1978 na 5 milijard am. dolarjev. OECD programira primanjkljaj SEV držav z Zahodom leta 1977 na 10 milijard am. dolarjev.

*World Financial Markets*¹⁵ ugotavlja, da se je primanjkljaj SEV z Zahodom letno skoraj podvojil: od 2,2 milijarde ameriških dolarjev leta 1972 na 12 milijard am. dolarjev leta 1975; za leto 1976 cenijo primanjkljaj na 10 milijard am. dolarjev. Pri tem moramo upoštevati povečanje blagovne menjave SEV z OECD članicami v tem obdobju; leta 1973 se je povečala za 34 %, leta 1974 za 43 %, leta 1975 za 15 %, (kar pomeni šestodstotno udeležbo SEV v svetovni trgovini).

IV

Mednarodni trg kapitala se sooča s posebnim fenomenom — *petrodolarskimi presežki*, ki jih cenijo na okoli 270 milijard am. dolarjev; ta sredstva mednarodne likvidnosti povzročajo kot nova oblika gibanja kapitala hude spremembe v strukturi mednarodnih finančnih tokov. Lani je zahodna Evropa zagotovila 38 odstotkov kapitala, ZDA 35, izvozniki nafte 16, območje Azije in Karibov tudi 16 odstotkov. Ta sredstva so reševala kapitalistični sistem v letih 1974 in 1975 (Ekonomska politika)¹⁶. Ameriški finančni trg je odločilni dejavnik za »petro« transakcije in ope-

¹⁴ Foreign Affairs, julij 1977.

¹⁵ World Financial Markets, januar 1977.

¹⁶ Ekonomska politika, 15. november 1976.

racije; posrečilo se mu je izločiti London, tj. funtni trg. Krepijo se podružnice raznih vrst in kategorij ameriških bank na prostoru DVR-proizvajalk nafte, ob konkurenci in sodelovanju zahodnonemških, japonskih, švicarskih bank, delno tudi francoskih in angleških. Posebnega pomena so transnacionalne naftne družbe z okoli 30 tisoč podružnicami v svetu.

*Le Monde Diplomatique*¹⁷ piše v članku »Petrokapitali in reforma mednarodnih financ«, da triletni rok po izbruhu energetske krize (oktober 1973) ni potrdil pričakovanja DVR o bistvenem prispevku teh sredstev k njihovem hitrejšemu razvoju. Dežele izvoznice nafte se zanimajo za udeležbo v mednarodnih financah z utrjevanjem mehanizmov razvitih industrijskih držav in njihovih bank, družb, katerih cilj je nadaljevanje obstoječe delitve dela in dohodkov. *Internacionalizacija oz. povezovanje bančnih struktur držav izvoznic nafte je v polnem zamahu in omogoča pretok (decyclage) petrosredstev skoraj izključno v korist razvitih držav.* To zlasti velja za vlogo ameriškega dolarja kot praktično edine mednarodne rezervne valute; *am. dolar je udeležen v mednarodnem plačilnem prometu z 72 odstotki, DM s 17 in švicarski frank s 6 odstotki.* Petrosredstva vplivajo tudi na strukturno spremembo mednarodnih kreditov; še leta 1974 so bile zahodne razvite države najpomembnejše posojilojemalke, v letih 1975 in 1976 so to dežele v razvoju brez nafte.

Krepi se pomen mednarodnih kreditnih operacij za reaktiviraje svetovnega gospodarstva. Spekulativno gibanje kapitala, zlasti tistega, s katerim razpolagajo večnacionalne družbe, nenehno pritiska na DVR in nadaljuje s prerazdelitvijo svetovnega bogastva na škodo dežel v razvoju. *Foreign Affairs*¹⁸ upravičeno poudarja, da pomenijo petropresežki prerazdelitev bogastva v korist ozkega števila manj razvitih dežel, ne glede na uresničitev nove mednarodne gospodarske ureditve; nasprotno, razvite kapitalistične države izkoriščajo ta sredstva za premagovanje svojih plačilnobilancijskih težav, za zmanjševanje brezposelnosti, za večje izkoriščanje obstoječih zmogljivosti. Konkretna politika pretoka (decyclage) petrosredstev kot tudi povečanje cene nafte pomeni, globalno vzeto, *krepitev imperialistične strukture mednarodnega denarno-finančnega sistema, njegovo perpetuiranje na škodo DVR.* Vodilne valutne države izkoriščajo ta sredstva za zaostritev stanja na svetovnem denarnem trgu, da bi narekovale pogoje in usmeritev njihove porabe. Gre za strateško politiko vodilnih sil, ki izkoriščajo nasprotja tako v kapitalističnem prostoru kot tudi med razvitimi in manj razvitimi deželami. Zato se *neuvrščene države in druge DVR zavzemajo za multilateralizacijo akcije o kompleksnem reševanju problema petrosredstev*, da bi se preprečila politika pritiska na DVR in njihove polarizacije; nujna je globalna, dolgoročna rešitev problema odnosov med DVR-proizvajalkami nafte in drugimi DVR.

¹⁷ Le Monde Diplomatique, oktober 1976.

¹⁸ Foreign Affairs, april 1976.

Zmanjšujejo se naložbe držav izvoznic nafte v tujini; leta 1974 so dosegle naložbe 57,6 milijarde am. dolarjev, 1975. leta 35, 1976. leta le 25,7 milijarde am. dolarjev. Nekontrolirana inflacija, rekordni primanjkljaj (načrtovani!) v ameriškem proračunu (za proračunsko leto 1977/78 cenijo na 68 milijard dolarjev), načrtno zniževanje njegove vrednosti v tujini napotuje petrodežele k nakupu zlata, čeprav Washington želi uresničiti svojo popolno demonetizacijo, da bi s tem okrepil vlogo dolarja kot edine mednarodne rezervne valute. DVR realno pričakujejo še težje motnje v svetovnih financah, ki jih narekujejo politične pobude, manj gospodarske, toda vedno so njim v škodo.

*DAC (Development Assistance Committee OECD)*¹⁹ uradna-javna in zasebna pomoč DVR leta 1976 je znašala 39,5 milijarde am. dolarjev, (leta 1975 je znašala 39,9 milijarde am. dolarjev); skupna pomoč glede na BNP se je znižala od 1 odstotka leta 1975 na 0,95 odstotka leta 1976. Izvozni krediti so se povečali od 4 milijard leta 1975 na 4,8 milijarde am. dolarjev leta 1976, investicijske naložbe pa so se zmanjšale od 10,2 na 8,6 milijarde am. dolarjev. Javna pomoč je ostala nespremenjena; 13,6 leta 1975 in 13,7 milijarde am. dolarjev leta 1976 po nominalni vrednosti; v realnih pokazateljih je leta 1976 za okoli 3 odstotke nižja od leta 1975.

Priliv kapitala iz DVR se je leta 1976 povečal na 71 milijard am. dolarjev od 35 leta 1973, 55 leta 1975, *zadolžitev DVR* pa se je povečala od 110 leta 1973 na več kot 200 milijard am. dolarjev leta 1976.

Udeležba javne pomoči v BNP, ki je v letih 1965 do 1967 dosegla 0,42 odstotka, se je leta 1976 znižala na 0,33 odstotka v višini 13,734 milijonov dolarjev: Nizozemska in Švedska 0,82, Norveška 0,71, Francija 0,62, Danska 0,57, Belgija 0,51 odstotka itn. Na poslednjih mestih so ZDA 0,26, Italija 0,16, Švica 0,19 odstotka! ZDA so v letih 1965—67 odvajale 0,45 odstotka od BNP, najmanj pa leta 1973: 0,23 odstotka.

Razvrstitev dežel dajateljic javne pomoči glede na njihov BNP v letih 1974 do 1975:

Quatar 5,43, Emirati 4,29, Saudova Arabija 2,55, Kuvajt 2,49, Irak 2,24, Libija 1,31, Iran 0,80, Švedska 0,78, Nizozemska 0,70, Norveška 0,62, Francija 0,60, Avstralija 0,58, Danska 0,57, Belgija 0,55, Kanada 0,54, Nova Zelandija 0,42, ZR Nemčija 0,39, V. Britanija 0,38, Alžirija 0,25, ZDA 0,25, Japonska 0,24, Avstrija 0,24, Finska 0,18, Švica 0,17, LR Kitajska 0,15, Venezuela 0,14, Italija 0,12, Nigerija 0,11, SSSR 0,08, ostale SEV 0,02 odstotka.

Predsednik ZDA Carter²⁰ se je v predvolilni kampanji zavzemal za povečanje pomoči deželam v razvoju; na sestanku »velike sedmerice« lanskega maja v Londonu je napovedal podvojitev pomoči DVR v teku petih let, in sicer od sedanjih 0,25 na 0,50 odstotkov, ali od 3,5 milijard

¹⁹ IMF Survey, 18. julij 1977.

²⁰ Business week, februar 1978.

na 14,5 milijard am. dolarjev leta 1982. Pravkar sprejeti proračun ZDA za prihodnje leto pa kaže, da Carter spet odlaga uresničitev svojih napovedi oz. obljub; v prihodnjem letu bo ostala pomoč DVR nespremenjena. Povečal se bo le prispevek ZDA Mednarodni banki za obnovo in razvoj in nekaterim razvojnim regionalnim institucijam, kar narekuje interes ameriškega kapitala, da zavaruje svoje naložbe pred zlomom večjega števila držav dolžnic ameriškim bankam. Carter sedaj napoveduje, da se bo pomoč DVR povečala 1982. leta le na 0,33 odstotkov in ne na obljubljenih 0,50 odstotkov!

V

ODA — Oficial Development Assistance DVR²¹ v letih 1970

Do 1975: dajateljice	milijonov (vrednost 1975)	% skupne pomoči
DAC:		
ZDA	28,6	29,7
Francija	12,4	12,9
ZRN	8,7	9,0
Japonska	6,1	6,3
V. Britanija	5,3	5,5
Kanada	4,2	4,3
Nizozemska	2,9	3,0
Avstralija	2,6	2,7
Švedska	2,3	2,4
Belgija	1,9	2,0
Italija	1,5	1,6
Danska	1,0	1,0
Norveška	0,7	0,8
Švica	0,5	0,5
Avstrija	0,2	0,2
Nova Zelandija	0,2	0,2
Finska	0,2	0,2
Skupaj DAC	80,2	83,2
OPEC		
Saudova Arabija	3,0	3,1
Kuvajt	1,7	1,8
Iran	0,9	0,9
Emirati	0,9	0,9
Irak	0,7	0,8
Libija	0,6	0,7
Quatar	0,2	0,3
Venezuela	0,1	0,1
Alžirija	0,07	0,1
Nigerija	0,05	0,0
Skupaj OPEC	8,3	8,7

²¹ IMF Survey, priloga, 1977 — Svetovni ekonomski in socialni indikatorji ter Finance Development 14/2, junij 1977.

socialistične države

SSSR	5,2	5,4
LR Kitajska	2,3	2,3
ostale SEV	0,4	0,4
skupaj soc. države	7,8	8,1
Vse skupaj	96,427	100,0

Monetarni potresi so značilnost tega desetletja; pretežno gre za spekulativne manipulacije s političnim ozadjem. Vrhunskim sestankom peterica v Kingstonu, šesterice v Rambouilletu, sedmerice v Londonu (z občasno udeležbo EGS) se ni posrečilo, da bi uredili stanje v svetovnih finančah, ki ima najtežje posledice za DVR. *Komite dvajseterice IMF za reformo mednarodnega monetarnega sistema*, ustanovljen leta 1972, stoji bolj ali manj ob strani teh dogajanj; od njegove ustanovitve je prišlo do korenitih sprememb v svetovnem gospodarstvu in v svetovnih odnosih. Ne gre več za prvotno zamišljeno reformo monetarnega sistema, ampak za uresničitev NMER. Ne bi pa smeli podcenjevati pomena še vedno odločilnih dejavnikov — mehanizmov, ki jih uporablja razviti svet, da bi obranil privilegirani položaj v svetovnih finančah in monetarnih odnosih.

Klub deseterice vodilnih valutnih držav, kateremu se je leta 1964 pridružila Švica, je tesno povezan z dejavnostjo finančnih ministrov OECD in z banko za mednarodna obračunavanja-poravnava (Bank for International Settlements-BIS), ki združuje zahodne bančnike od leta 1930 naprej (ZDA niso članica BIS, toda se redno udeležujejo njegovih sestankov od leta 1960 naprej).

Začasni komite je prevzel pomemben del nalog komiteja dvajseterice; omogočil naj bi uresničitev dogovorov glede sistema valutnih tečajev in vloge, kontrole deviznih in zlatih rezerv. Njegova dejavnost je otežena, ne samo zaradi razlik med članicami komiteja, zlasti med ZDA in Francijo, ampak tudi zaradi nesposobnosti članov komiteja, ki se prehitro menjajo, da bi spoznali probleme. Tom de Vries piše v *Foreign Affairs*²², v članku »Jamaica, nereforma mednarodnega monetarnega sistema«: »Ministri morajo odločati o teh problemih, ni pa nujno, da jih razumejo.«

Odločitev Witteevena,²³ da v avgustu 1978 ne bo več kandidiral za izvršnega direktorja IMF, že povzroča težave; obstoji »tihi« dogovor, da je predsednik IBRD Amerikanec, izvršni direktor IMF pa Evropejec. Zdaj zahtevajo ta položaj države v razvoju, o čemur je že razpravljala »Skupina 77« DVR; kandidirajo Brazilija, Venezuela, Čile, pričakovati je candidature iz afriških in azijskih dežel. *Witteeven* se je zavzemal za vodilno vlogo IMF v mednarodnem denarnem sodelovanju, za vlogo IMF kot svetovne banke; njegova dejavnost je povezana z ustanovitvijo sklada

²² *Foreign Affairs*, april 1976.

²³ *Time*, 3. oktober 1977.

osmih milijard am. dolarjev za premostitev plačilnobilancnih težav in posebnega sklada za naftne olajšave v višini desetih milijard am. dolarjev. McNamara je ponovno izvoljen za petletno obdobje. DVR mu očitajo, da se ni jasno opredelil glede nujnosti uvedbe nove mednarodne gospodarske ureditve, temveč da se zavzema za relativno skromne strukturne spremembe obstoječih odnosov v svetu. Problematična je njegova zamisel o uveljavitvi posebne nevladne skupine državnikov in gospodarstvenikov z Willy Brandtom na čelu, ki naj bi omogočila premostitev razlik v dialogu med Severom in Jugom po neuspehlih pariških pogajanjih in neuspelem posredovanju 31. zasedanja GS ZN.

McNamara²⁴ napoveduje, da bodo dali 50 odstotkov javne pomoči najmanj razvitim državam v korist najbolj revnih slojev prebivalstva; zavzema se za spremembo strukture posojil glede rokov odplačila, obrestne mere in drugih pogojev v korist srednje razvitih držav. DVR mu zamerijo, da se mu ni posrečilo bistveno spremeniti miselnosti tehnokratskega aparata banke, za katerega je odločilna varnost posojil, ne pa enakomernejša razdelitev dohodka in reševanje brezposelnosti. Development Dialogue, publikacija fundacije Daga Hammerskjölda (Uppsala, 1977/1), objavlja prispevek Amona Nsekela, nekdanjega vodilnega funkcionarja IBRD, »Mednarodna banka in novi mednarodni ekonomski red«, ki je značilen za stališče večine DVR do dejavnosti banke in njenih afilijacij.

*Le Monde Diplomatique*²⁵ piše o pariškem sestanku 14 držav (sedem razvitih industrijskih in sedem OPEC držav), ki ga je sklical IMF avgusta 1977 z namenom, da zagotovi 10 milijard am. dolarjev za premostitev plačilnobilancnih težav držav članic, je zgovoren dokaz sprememb v svetovnih finančnih odnosih; Belika, Britanija, Francija in Italija so bile odsotne! IMF in IBRD sta handikapirani zaradi odsotnosti socialističnih držav. Sovjetska zveza ni bila navzoča v Savannahu maja 1946, ko sta bili ustanovljeni ti dve »univerzalni« ustanovi, Poljska je izstopila leta 1950, ČSSR leta 1955. Sestankoma držav dolžnic v Manili in Nairobiu se ni posrečilo organizirati »kartela dolžnic«, da bi enotno nastopil proti državam upnicam, ki nastopajo v okviru »pariškega kluba«. Članek končuje: »Celostnost problema dolgov DVR zahteva neogibno posredovanje IMF in IBRD, da bi se izognili kaosu. Tržni mehanizmi ne omogočajo razrešitev interesnih konfliktov brez direktnih spopadov med državami. Tako IMF in IBRD prispevata k vzdrževanju miru. Toda, neke vrste miru!«

S tem v zvezi kaže kritično oceniti poročilo IBRD za leta 1977, iz katerega izhaja, da je mednarodna banka skupaj z IDA — mednarodnim združenjem za razvoj in IFC — mednarodno finančno korporacijo realizirala v preteklem finančnem letu posojila in investicijske naložbe v vi-

²⁴ Time, 25. julij 1977 in IMF Survey, 20., junij 1977.

²⁵ Le Monde Diplomatique, oktober 1977. (Julija Juruna: Le »gendarme« du grand capital — Le Fond monétaire et les banques privées).

šini 7,273,5 milijona dolarjev, kar za 396,1 milijona dolarjev presega znesek leta 1976. Skoraj 87 odstotkov posojil je bilo uresničenih v državah z manj kot 265 dolarjev BNP na prebivalca, medtem ko je leto dni prej njihova udeležba dosegla 92 odstotkov. V *realnih pokazateljih*, vrednost dolarja leta 1976, bi bila posojila in naložbe IBRD in IDA v tem letu za 0,7 odstotka nižja kot v preteklem letu.

Zasebne banke zahtevajo »institucionalizacijo« posojil, ki jih dajejo DVR, in to prek IMF. *Bussines Week*²⁶ napoveduje »dramatično« reorganizacijo IMF, ki je medtem že povečal posojila na rekordno višino triinšestdesetletnega obstoja. IMF je bil doslej preveč v senci mednarodne banke, zlasti po odpravi konvertibilnosti ameriškega dolarja 15. avgusta 1971 in po uvedbi drsečih valutnih tečajev. Vloga IMF se je zmanjševala tudi zaradi povečane dejavnosti zasebnih bank, zlasti ameriških, pri premostitvi plačilnobilansnih primanjkljajev držav članic sklada. Pomembna in hkrati problematična vloga petrosredstev, pretežno v rokah večnacionalnih družb in bank, zahteva odločnejšo vlogo IMF. Svet je dolgoročno razdeljen na države s stalnim primanjkljajem v tekoči plačilni bilanci in na nekaj držav s stalnim presežkom.

Robert Triffin profesor univerze Yale, ki šteje med ustanovitelje povojnega denarnega sistema, kritično ocenjuje gibanje kapitala v *Time*²⁷. Trdi, da so se zasebna zunanja posojila bank povečala od 100 milijard leta 1969 na 548 milijard am. dolarjev leta 1976. Ameriške banke so pri tem udeležene z 207 milijardami, kar je osemkrat več kot leta 1969. Zunanje obveznosti ZDA so konec 1976 dosegle 280 milijard am. dolarjev ali petkrat več kot leta 1969. Tudi on priporoča večje angažiranje IMF in IBRD v korist DVR. Ugotavlja, da vodilne valutne države odločajo o oblikovanju in razdelitvi mednarodne likvidnosti na temelju lastnih interesov in ne na temelju globalnih potreb. DVR zajemajo 70 odstotkov svetovnega prebivalstva, razpolagajo pa z manj kot 4 odstotki svetovne likvidnosti. Ameriška vlada si še naprej prizadeva za uveljavitev valutnega sistema vodilnih kapitalističnih držav, ki bi zagotovil papirnatemu dolarju tudi v prihodnje funkcijo svetovne valute. BIS obtožuje Washington, da z neodgovornim vsrkavanjem svoje valute v svetovni denarni-gospodarski sistem onemogoča uresničitev nacionalnih stabilizacijskih programov; zato vlada ZDA povečuje lanskoletni primanjkljaj v trgovinski bilanci s tujino v višini 6 milijard letos na 25 milijard am. dolarjev.

Pomemben premik v stališčih držav upnic so naredile *odločitve Švedske, Kanade in Nizozemske* sredi in na koncu oktobra 1977 o črtanju dolgov najbolj revnim državam v razvoju v skupni višini nekaj nad pol milijarde am. dolarjev (Švedska dobrih dvesto, Kanada 264 in Nizozemska 40 milijonov am. dolarjev); gre za pogumno potezo teh vlad, ki naj bi spodbudila k podobnim odločitvam druge države upnice. Ameriška vla-

²⁶ *Busines week*, 28. marc 1977.

²⁷ *Time*, 13. junij 1977.

da je takoj zavrnila možnost podobnega ukrepanja, trdeč, da »ni celostnega problema zadolžitve DVR, zaradi česar bo reševala vsak primer posebej — case by case«. Po mišljenju ameriške vlade se DVR soočajo s problemom razvoja in ne s problemom dolgovanja. Pripravljena pa je »bistveno liberalizirati« blagovno menjavo z DVR in razširiti sistem selektivnih preferencialov v korist nekaterih DVR.

Razvite države se še vedno upirajo sklicanju svetovne konference upnikov in dolžnikov, ki so jo predložile DVR na četrtem UNCTAD, ker se nočejo odreči dosednji praksi, da samostojno odločajo o posojilnih pogojih; ZDA in ZRN uporno vztrajajo na »poravnalnih« konferencah z vsako državo posebej, ki jim omogočajo, da še naprej politično pritiskajo na državo dolžnico. Egipt in Zair sta že sprejela predlog, kar slabi pogajalni položaj DVR ali »Skupine 77« do držav upnic.

S tem v zvezi velja omeniti stališče dela ameriških finančnikov, kot ga razlaga njihov centralni organ Wall Street Journal; zaradi strahu, da bi DVR prenehale z odplačilom dolgov in z najemanjem novih posojil, se »strinjajo z gospodarskimi zahtevami DVR«. *Senator Jacob Javits* predlaga »20 odstotno zmanjšanje vojnih proračunov, da bi si zagotovili finančna sredstva za oživitev gospodarstva in za financiranje DVR; v nasprotnem primeru obstoječi monetarni sistem ne bo preživel«.

VI

Problem zadolženosti DVR ni samo ekonomske narave, ampak je tudi politični problem sodobnega sveta. Ekonomska in politična resolucija V. konference neuvršenih v Colombu opredeljuje politično in gospodarsko stran zunanje zadolžitve DVR ter globalno strategijo za njihovo razrešitev. V »Skupini 77« DVR prihaja kdaj pa kdaj do niansiranja pogledov zlasti o taktiki neuvršenih dežel in dežel v razvoju pri uresničitvi resolucij Colomba.

Izjemen je prispevek Jugoslavije prav v smeri izgradnje skupne politične baze za razrešitev problema zunanjih dolgov DVR, toda ne kot izoliranega pojava, ampak v sklopu razrešitve ključnih problemov svetovne skupnosti.

»Skupina 24-tih DVR za monetarna in finančna vprašanja«, ustanovljena januarja 1972 (sklep ministrskega sestanka »Skupine 77« v Limi oktobra 1971) naj bi zagotovila enakopravno udeležbo DVR pri razreševanju ključnih finančnih — monetarnih svetovnih problemov; skupina usklajuje stališča DVR in nastopa kot nasprotna utež »Klubu deseterice«. Njena dejavnost je povezana s komitejem dvajseterice IMF, ki pripravlja reformo mednarodnega monetarnega sistema. Zavzema se za uresničitev nove mednarodne likvidnosti, ki bi bila povezana s hitrejšim gospodarskim razvojem DVR; gre za uresničitev ene temeljnih zahtev DVR o »link« sistemu, o povezanosti mednarodne likvidnosti z gospodarskim razvojem DVR.

Resolucija Colomba, da se »imperativno postavlja naloga za kolektivno akcijo neuvrščenih in drugih DVR, ki naj bi prinesla korenite spremembe in reforme mednarodnega monetarnega sistema«, zahteva usklajeno dejavnost vseh neuvrščenih dežel in DVR, zlasti na zasedanjih, rednih in posebnih, generalne skupščine ZN in drugih organizmov OZN kot tudi na zasedanjih IMF in IBRD. OZN ne sme ostati pri strani dogajanj, ki so odločilnega pomena za uresničitev reforme mednarodnega monetarnega sistema, za uresničitev resnične neodvisnosti DVR na področju finančnih in valutnih dogajanj.

Konferenca neuvrščenih in drugih DVR o mednarodnih finančnih problemih, ki se je bodo udeležili finančni ministri in guvernerji centralnih bank, *bo konec junija 1978 v Tunisu*. Konferenca bo razpravljala o sklepnem dokumentu sestanka koordinatorjev neuvrščenih držav o finančnem in denarnem sodelovanju, ki je bil od 30. junija do 2. julija 1977 v Beogradu in ki ugotavlja pomanjkanje politične volje razvitih industrijskih držav za odločnejši premik pri razreševanju ključnih problemov obstoječega mednarodnega denarnega sistema in njegove reforme kot sestavnega dela uveljavitve nove mednarodne gospodarske ureditve. Razprava bo zajela tudi napovedane olajšave o premostitvi plačilno-bilančnih primanjkljajev DVR, ki ne zadoščajo in zahtevajo pretežke posojilne pogoje. Sklad solidarnosti še ni pričel z delom; za pričetek njegove dejavnosti se mora k 23 državam, ki so že pristopile, pridružiti še 17 držav. *Sklepni dokument poudarja, da se je treba opreti na lastne zmogljivosti tudi na finančno-monetarnem področju*, ker bo le tako mogoče izsiliti premik v svetovnih financah. Koordinatorji ugotavljajo, da ni prišlo do vsebinskega napredka o razrešitvi finančnih in monetarnih problemov DVR po V. vrhunski konferenci neuvrščenih. Delovne skupine strokovnjakov bodo pripravile do konca januarja 1978 predloge o izboljšanju pretoka finančnih sredstev iz neuvrščenih držav s plačilnobilančnimi presežki v deficitarne, kot tudi glede uveljavitve skupne protivalute DVR, skupne plačilne unije, usklajevanja valutnih tečajev, izboljšanja sistema izmenjave informacij o finančno-monetarnih problemih itn.

Konferenca v Tunisu bo upoštevala in ocenila sklepe XXXII. zasedanja GS ZN kot tudi lanskih skupščin IMF in IBRD. Uporabila bo analize in ugotovitve svetovnega znanstvenega srečanja o »mednarodnem financiranju gospodarskega razvoja«, ki je bilo v Dubrovniku konec oktobra in na začetku novembra lani, z udeležbo okoli 600 znanstvenikov in finančnih strokovnjakov iz 48 držav.

P.s.: Konferenca UNCTAD o zunanjih dolgovih DVR, ki se je končala sredi marca v Ženevi (bila je na ravni ministrov in se je udeležilo 117 držav), je potrdila gornje ugotovitve in ocene. Sprejeta resolucija sicer nakazuje dolgoročno razrešitev problema dolgov (kar ne moremo reči za Nairobi in za pariška pogajanja), vendar ne zajema bistva predloga »Skupine 77« DVR o globalni razrešitvi problema dolgov in odpravljanju

vzrokov zanje. Resolucija vsebuje ukrepe razvitih držav za olajšanje bremena dolgov in smernice za urejanje problemov dolgov v prihodnje; ukrepe naj bi pripravila posebna skupina strokovnjakov. Žal moramo povedati, da se razvite države upirajo globalni razrešitvi tega vprašanja; pripravljene so reševati le posamične primere — in še to le za uradne, javne dolgove, ne pa tudi za zasebne komercialne dolgove.

Peto zasedanje UNCTAD prihodnje leto v Manili bo moralo odločnejše razpravljati in ukrepati glede problema zunanjih dolgov, ki so lani dosegli 250 milijard am. dolarjev (nekateri ocene govorijo o nekaj več kot 200 milijardah am. dolarjev) kot tudi o skupnem primanjkljaju DVR v tekoči lanskoletni plačilni bilanci v višini 25 milijard dolarjev. Če bi razvite države omogočile DVR letno gospodarsko rast vsaj 4 odstotkov, bi bil problem odplačevanja dolgov bistveno olajšan, ker bi imele DVR ustrezne izvozne dohodke.

MOHAN DHARIA

Nova mednarodna ekonomska ureditev

1. maja 1974 je generalna skupščina OZN sprejela deklaracijo in akcijski program za vzpostavitev nove mednarodne ekonomske ureditve. Sprejem te deklaracije je na eni strani izražal nakopičeno razočaranje in nezadovoljstvo velike večine mednarodne skupnosti glede sedanje ureditve, na drugi strani pa je pokazal vse večjo odločenost tretjega sveta, da v temeljih spremeni sistem mednarodnih ekonomskih odnosov.

Nikakor ni bilo zgolj naključje, da je do te zahteve po prestrukturaciji vladajoče mednarodne ekonomske ureditve prišlo prav tedaj, ko so se države proizvajalke nafte odločile, da svojo suverenost uveljavijo s tem, da zagotovijo pravično ceno za svoje neobnovljivo bogastvo, ki je odločilnega pomena za svetovno gospodarstvo. Hkrati ko so ti dogodki dramatično pokazali moč združene akcije držav-proizvajalk v razvoju, so tudi jasno pokazali neustreznost vladajoče mednarodne gospodarske ureditve. Medsebojna odvisnost svetovnega gospodarstva ni bila še nikoli poprej tako očitna. Neustreznost vladajoče ureditve so še poudarile težave v plačilni bilanci pri veliki večini dežel v razvoju, težave, kakršnih prej še nikoli ni bilo, in ki so nastale zaradi nenadnega porasta cen najpomembnejših uvoznih artiklov kot so gorivo, gnojila in strojna oprema.

Že površen pogled na strahovite neenakosti, neuravnoteženosti in pritiske, ki jih poraja vladajoča ureditev, nam zadošča, da lahko doumemo, kolikšne so razsežnosti izziva, ki ga prinaša akcijski program za uveljavitev nove mednarodne gospodarske ureditve. Če si ogledamo sodobno mednarodno prizorišče, lahko ugotovimo, da majhno število dežel nadzoruje 80 % svetovne trgovine, malone 95 % privatnih naložb in pretežni delež svetovne industrije, tehnologije in da imajo v rokah in lahko porabijo 70 % svetovnih bogastev. Na drugi strani več kakor dve tretjini človeštva še naprej živita v strahotnih razmerah nerazvitosti, nezaposlenosti, nepismenosti, bolezni in neprehranjenosti. Vladajoči sistem mednarodne trgovine je prispeval k tem naraščajočim neenakostim. Deželam v razvoju se je slabšal njihov delež v svetovni trgovini dolga leta. Na eni strani so morale plačevati vse višje cene za uvoz iz razvitega sveta, na drugi strani pa so njihovi dohodki iz izvoza stagnirali ali pa so veliko počasneje naraščali. To je pripeljalo do zaskrbljujočega porasta primanjkljaja v njihovi plačilni bilanci. Če ne upoštevamo držav izvoznic nafte je deficit v plačilni bilanci držav v razvoju, ki je med 1970 in 1973 znašal 11 milijard dolarjev, v letih 1974—1975 narasel do strahovite vsote 33 milijard dolarjev. Ta razvoj je svetovno skupnost pripeljal do nujne zaskrbljenosti, da je uvidela potrebnost nove mednarodne gospodarske ureditve, temelječe na načelih enakopravnosti, suverene enakosti in medsebojne odvisnosti.

V zadnjih dveh letih je prišlo do nadaljnjega poslabšanja mednarodnega ekonomskega položaja glede na dežele v razvoju; jasno se je pokazalo, da ukrepi, ki naj bi jih uveljavili v okviru vladajočega sistema, že zdaleč niso kos vsem razsežnostim te problematike.

Porast cen glavnih dobrin, ki jih potrebujejo dežele v razvoju, in recesija v razvitih gospodarstvih v letu 1976 sta zelo slabo vplivala na gospodarski položaj dežel v razvoju. Pravzaprav še nikoli poprej v zadnjih tridesetih letih razpon med bogatimi in revnimi državami ni bil tako očiten in tako boleč. Raziskave, ki so jih naredili pod okriljem UNCTAD, so pokazale, da se realni produkt na prebivalca v skupini dežel v razvoju z nizkimi dohodki že od začetka tega desetletja pravzaprav ni spremenil in da znaša kakih 130 ameriških dolarjev (po cenah iz leta 1974). Celotni obseg uvoza v dežele v razvoju, ki niso izvoznice nafte, je med 1970 in med 1973 narasel za 5 % na leto, leta 1974 pa za 12 %. Ker pa obseg njihovega izvoza ni narasel ne leta 1974 ne 1975 — kar je bilo v glavnem posledica recesije v razvitih deželah s tržnim gospodarstvom — in ker so se leta 1975 trgovinski pogoji močno poslabšali, je prišlo do resnih težav v zunanji plačilni bilanci.

Temu moramo dodati, da je uradna pomoč za razvoj, ki naj bi bila po zamisli iz povojnih let pomembno sredstvo za prenos virov iz bogatih držav v revne, že dolga leta upadala, kar je dežele v razvoju prisililo, da se zatečejo k posojilom s trgovskimi pogoji ali da pri dobaviteljih najamejo kredite z visokimi obrestnimi stopnjami in s kratkim odplačil-

nim rokom. Zato je zunanja zadolženost dežel v razvoju narasla do kriznih razmerij. Raziskava, ki jo je naredil sekretariat UNCTAD, je pokazala, da bodo plačila dolgov naraščala hitreje kot izvoz, zato bo, absolutno gledano, čisto financiranje s trgov privatnega kredita padalo. Po tej raziskavi je zunanja zadolženost teh dežel z 9 milijard ameriških dolarjev, kolikor je znašala ob koncu leta 1956, narasla na 119 milijard leta 1973 in naj bi po ocenah dosegla 179 milijard ob koncu 1976. Po predvidevanjih bi ob koncu 1978 narasla na 253 milijard dolarjev, medtem ko naj bi izvoz v tem letu znašal 137 milijard. Plačila dolgov naj bi leta 1978 posrkala 25 % dohodkov od izvoza.

Tako ne vidimo samo, da se mednarodne gospodarske razmere stalno slabšajo glede na dežele v razvoju, pač pa tudi napovedi za prihodnost niso preveč spodbudne.

Tako smo že zgolj leta 1977 lahko opazili, da se pri razvitih deželah krepijo protekcionistične težnje, ki so prizadele vse dežele v razvoju. Še posebno neliberalno stališče razvitih dežel do nekaterih temeljnih industrij dežel v razvoju, kakršni so tekstilni in tropski proizvodi, ne obeta prav nič dobre prihodnosti. To namreč dokazuje, da je politična volja v razvitih deželah naklonjena krepitvi takšnih protekcionističnih teženj in da ne upošteva potrebe, da bi takšne industrije prenesli v dežele v razvoju, kjer so komparativne prednosti zdaj na njihovi strani. V ta namen so se nekatere razvite dežele že zavzele za »organizirano mednarodno trgovino«, ki ni drugo kakor povečanje kvantitativnih in nekvantitativnih omejitev v mednarodni trgovini.

V tem kontekstu moramo omeniti vlogo multinacionalnih korporacij ali trans-nacionalnih korporacij, kakor jim tudi pravijo, prav kolikor gre za njihove dejavnosti v deželah v razvoju. Slišati je vse močnejše kritike, da delovanje teh korporacij ovira hitrejši ekonomski in tehnološki napredek dežel v razvoju. Številne izmed teh korporacij se ravnaajo izključno po profitnih motivih in zgodilo se je že tudi, da so močno politično vplivale na številne dežele. Dežele v razvoju so seveda zainteresirane za novo znanost in tehnologijo, da bi uresničile svoje cilje, zato so tudi pripravljene, da na selektivni in kvalitativni podlagi sprejmejo naložbe, vendar pa je postalo nujno, da si na vse načine prizadevajo, da preprečijo, da bi jim zvijačno vsilili novo obliko ekonomskega imperikalizma. Če naj uveljavimo novo ureditev, je zatoj bistveno, da te velikske korporacije prevzamejo bolj razsvetljeno vlogo.

Iz tega konteksta lahko razberemo, kako nujno je za dežele v razvoju, da se lotijo uveljavitve nove mednarodne gospodarske ureditve. V preteklosti je bogati svet z nekaj ukrepi in dejanji skušal olajšati nekatere izmed najbolj perečih in površinskih problemov sveta v razvoju in mu pomagati, da zboljša svojo usodo. Pokazalo se je, da je ta način popolnoma neustrezen. Novo mednarodno gospodarsko ureditev bomo zatoj morali uveljaviti z veliko domišljije in z drznimi spodbudami, ki bodo presegale fragmentarne poskuse in improvizacije, s katerimi so doslej sku-

šali urejati sedanje ekonomske težave. Temeljni cilj nove gospodarske ureditve je v tem, da uveljavi novo ravnotežje v mednarodnih ekonomskih odnosih — ravnotežje, ki bo temeljilo na bolj nespremenljivih vrednotah pravičnosti, resničnega sodelovanja in vesoljnega človeškega dostojanstva. Nova ureditev predlaga novo filozofijo mednarodnih ekonomskih odnosov in zahteva, da preuredimo prevladujoče strukture trgovanja, industrijske produkcije, prenosa bogastev in monetarnega sistema. Dežele v razvoju so že opredelile svoje poglede na te prvine nove mednarodne gospodarske ureditve v razpravah v okviru UNCTAD in CIEC. Omenil bom nekatera odločilna področja, za katera menimo, da morajo na njih dežele v razvoju takoj začeti z usklajeno akcijo.

Ena izmed pomembnih prvin nove ureditve je prestrukturacija svetovnih trgov dobrin. Države proizvajalke v razvoju so na trgih dobrin že dolgo v podrejenem položaju. Trgovina s primarnimi dobrinami obsega zelo bistven delež v izvoznih dohodkih dežel v razvoju in zato zelo pomembno vpliva na njihov gospodarski razvoj. Dežele proizvajalke v razvoju so vzponi in padci v svetovnem gospodarstvu resneje prizadevali. Niso mogle dobiti pravičnega povračila za svoje proizvode, četudi je blaginja gospodarstev, ki temeljijo na preskrbi z glavnimi surovinami in dobrinami, naraščala. Tržne sile so malone vselej delovale v prid bogatejšemu trgovinskemu partnerju. Poskusi, da bi na to področje vnesli nekaj reda, so bili maloštevilni in redki. V času tridesetih let so dosegli le manj kakor pol ducata mednarodnih sporazumov o prometu z dobrinami, število sporazumov, ki so prinesli pomembne rezultate, pa je še manjše. »Integrated Programme for Commodities«, ki je nastal v okviru foruma UNCTAD in se večdimenzionalno, celostno in koordinirano loti problema dobrin, je pomemben napredek glede na poprejšnje poskuse urejanja in je integralen del nove mednarodne gospodarske ureditve.

Četudi resolucija, ki jo je sprejelo četrto zasedanje UNCTAD v Nairobiju glede tega programa, ne izpolnjuje prvotnega predloga in odseva kompromis med pogledi razvitega sveta in sveta v razvoju, je vendarle lahko konstruktivno izhodišče za proces preurejanja svetovnih trgov dobrin. Program se skuša izogniti nekdanjim selektivnim prijemom in celostno pokriva vrsto dobrin. Dežele v razvoju so predložile, da se ustanovi skupni fond za financiranje intervencijskih zalog in da se sprejme »druge ukrepe«, kar naj bi bilo osrednja prvina v integriranem »Programme for Commodities«; Indija in Jugoslavija bi si morali prizadevati in se lotiti spodbud, da bi čimprej prišlo do sporazuma glede prvin, ki naj bi sestavljale skupni sklad. Razprave, ki smo jih imeli doslej z razvitimi deželami, opozarjajo na zev med načinom mišljenja pri obeh skupinah. Medtem ko bi razvite dežele še pristale na to, da pomagajo deželam v razvoju prebroditi njihovo nestabilnost v izvoznih dohodkih, pa so dežele v razvoju opozorile, da je do stalne rešitve tega problema mogoče priti le z neposrednim posegom v obstoječe tržne mehanizme, ki

obvladujejo trgovanje z dobrinami. Prepričani smo, da lahko edinole temeljna prestrukturacija trgovine z dobrinami, ki bi jo dosegli s pomočjo skupnega sklada, zagotovi trajno rešitev problema nestabilnosti v izvoznih dohodkih dežel v razvoju.

Na nedavni konferenci o mednarodnem gospodarskem sodelovanju so se razvite dežele strinjale, da je treba ustanoviti skupni sklad kot nov organ, ki naj bo ključno sredstvo v prizadevanjih, da dosežemo dogovorjene cilje »Integrated Programme for Commodities«. Zdaj mora razviti svet dokazati svojo pripadnost načelom nove gospodarske ureditve in pokazati dobro voljo s smiselnim deležem v pogajanjih o temeljnih prvinah integriranega programa in v njihovem uveljavljanju na bližnjem zasedanju pogajalne konference o skupnem skladu.

Medtem ko bo koordinirana in celostna akcija na področju dobrin močno povečala izvozne izkupičke in dohodke, ki jih bodo dežele v razvoju iztržile iz blagovne trgovine, pa lahko procesu razvoja zagotovimo trajno podlago samo, če to akcijo dopolnimo s celostnim svežnjem ukrepov za razvoj industrije in trgovine s polizdelki in izdelki. Deklaracija in akcijski načrt za industrijski razvoj in sodelovanje, ki so ju sprejeli marca 1975 v Limi, zahtevata bistvene spremembe v svetovni industrijski strukturi. Načrtujeta, naj bi se delež dežel v razvoju v svetovni industrijski produkciji povečal na 25 % ob koncu stoletja. Tega cilja ne moremo doseči, če ustrezno ne okrepimo produkcije in tržnih infrastruktur v deželah v razvoju na eni strani in če se, na drugi strani, najpomembnejši trgi industrijskih izdelkov v bogatem svetu ne odprejo za proizvode dežel v razvoju. Morali bomo bistveno spremeniti prevladujoči sistem tarifnih in netarifnih ovir.

V zadnjem desetletju je prišlo glede tega do nekaj napredka, ko so številne razvite dežele pripravile splošen sistem preferenc. Vendar pa je bil celo vpliv teh ukrepov močno okrnjen, saj zajemajo le omejeno število proizvodov, vsebovali so plafone in omejevali izvir proizvodov. Vrh tega so pridobitve, ki so jih prinesle te redukcije tarif, pogosto zmanjševale številne in raznovrstne netarifne ovire, ki še naprej delujejo proti izvozu iz dežel v razvoju. Leta 1977 je prišlo celo do krepitev nekaterih izmed teh netarifnih ovir in zelo sporno je, ali lahko v teh okoliščinah pričakujemo kakršnekoli bistvene dosežke od bližnjih multilateralnih trgovinskih pogajanj, ki bodo potekala pod pokroviteljstvom GATT. Zaenkrat ne kaže preveč ugodno. Nedavne poteze nekaterih razvitih dežel, ki zahtevajo recipročne koncesije od dežel v razvoju v MTN, so v nasprotju z načelom, da naj bi pri trgovinskih pogajanjih dežele v razvoju bile deležne preferencialnega obravnavanja, in so korak nazaj, ki se mu morajo dežele v razvoju odločno upreti.

Za industrijsko prestrukturacijo sveta je bistveni pogoj ustrezen in pravičen dogovor o prenosu tehnologije v dežele v razvoju. Razmerje med razvitim in razvijajočim se svetom je nemara najbolj neenakopravno prav na tem področju. Dežele v razvoju nimajo informacij, pa tudi pogajati se

niso sposobne. Sedanji mednarodni sistem, ki ureja patente in patentirano tehnologijo, je hudo ugoden za tiste, ki takšno tehnologijo imajo. Zdi se, da je temeljno stališče, iz katerega izhaja obstoječi sistem, varovanje pravic posameznikov do znanja in tehnologije. Nova gospodarska ureditev na drugi strani poudarja, da sta znanje in tehnologija univerzalna dediščina človeštva in da ju je treba uporabljati za hitro industrializacijo dežel v razvoju, ki naj jim zboljša življenjsko raven. Predvideva tudi urejeno in pravično institucionalno pot za prenos tehnologije.

Medtem ko bo prestrukturacija svetovnih trgov dobrin in industrijske produkcije zagotovila temeljne in dolgoročne rešitve za probleme dežel v razvoju, pa bo treba te ukrepe kratkoročno in dolgoročno dopolniti z ustrezno reformo mednarodnega monetarnega sistema in z učinkovitejšim prenosom stvarnih virov od bogatih držav k revnim. Izkušnje zadnjih let so nedvomno pokazale, da se pridobitve, ki jih zagotavljata ekspanzija in diverzifikacija izvoza iz dežel v razvoju, nevtralizirajo ali pa celo sprevržejo v svoje nasprotje, če ne pride do nujne in učinkovite akcije, ki naj razreši njihove težave v plačilni bilanci. V mednarodnih monetarnih in finančnih institucijah v glavnem sprejemajo odločitve na način, ki se ravna po konservativnih in tradicionalnih merilih bogatejšega sveta. Nova gospodarska ureditev zahteva odločilen premik v tem procesu, da bi te institucije postale odzivnejše za potrebe dežel v razvoju. Zahteva tudi, da se razviti svet resneje zave, da ne more uiti odgovornosti, da deželam v razvoju olajša prehod k hitremu napredku.

Zalosten komentar stanja stvari je, da prav v času, ko mednarodna skupnost priznava težave dežel v razvoju in potrebo, da jim poveča uradno razvojno pomoč, številne pomembne razvite dežele nočejo plačati niti simboličnega prispevka k predvideni vsoti uradne razvojne pomoči 0,7 % bruto nacionalnega produkta, ki so jo vključili v mednarodno razvojno strategijo. Izkušnje iz zadnjega desetletja so pokazale, da večina razvitih dežel še zdaleč ni izpolnila tega predvidenega cilja in da je njihov prispevek k pomoči znašal zgolj 0,35 % bruto nacionalnega produkta v letu 1975. To je pomenilo, da so se morale dežele v razvoju zateči k ne-koncesijskim finančnim tokovom, kar je imelo zelo visoko družbeno ceno za njihove ekonomije. Poleg tega je nihajoča vrednost nacionalnih valut nekaterih najpomembnejših razvitih dežel povzročila negotovost tako glede čistih prejemkov, ki so bili na razpolago, kakor glede plačila obresti na takšno financiranje. Prav zaradi tega kaotičnega stanja v mednarodnem monetarnem sistemu se je peti vrhunski sestanek nevezanih v Colombu odločil za ukrepe, ki naj nevezanim in drugim deželam v razvoju zagotovijo moč, da se temu uprejo. Zahtevamo tako kvantitativno kot kvalitativno zboljšanje prenosa sredstev za razvoj.

Hotel sem opozoriti ta zbor na štiri bistvena področja, na katerih morajo dežele v razvoju sprejeti takojšnje ukrepe za prestrukturacijo vladajoče mednarodne gospodarske ureditve. Prestrukturacija svetovnih trgov dobrin in industrijske produkcije, pravična ureditev prenosa tehnolo-

logije, ustrezen in učinkovit prenos dejanskih sredstev za razvoj in preusmeritev delovanja svetovnega monetarnega in finančnega sistema: to so zdaleč najpomembnejše prvine nove mednarodne gospodarske ureditve. Vendar pa zgolj te same prvine še ne zadoščajo za uveljavitev nove ureditve.

Resnično vprašanje, pred katerim stojimo, je v tem, ali je realistično računati z možnostjo, da uveljavimo novo mednarodno gospodarsko ureditev, ali pa je to zgolj koncept, ki ne bo presegel obzorja razpravljanja. Popolnoma jasno je, da je glavna tema, ki se skriva za prestrukturacijo vladajoče mednarodne gospodarske ureditve, prvič v tem, da bi zmanjšali pretirano gospodarsko odvisnost dežel v razvoju, in drugič v tem, da bi prišli do ukrepov, s katerimi bi pospešili razvoj dežel v razvoju na temelju načela kolektivnega zaupanja v lastne sile. Po mojem mnenju bo le vse večji in samozavesten duh opiranja na lastne moči pri deželah v razvoju zagotovil uveljavitev nove mednarodne gospodarske ureditve.

Ta koncept opiranja na lastne moči ni obrnjen navznoter, ni izolacionističen ali avtarkičen. Temeljno ga sestavljajo tri prvine. Vključuje trdno odločenost pri državah v razvoju, da zavarujejo svoje legitimne ekonomske pravice v mednarodnih poslih. Vsebuje tudi njihovo pripravljenost, da se navznoter držijo discipline, ki je potrebna, da zagotovijo ekonomsko rast s pravičnostjo. In nazadnje, četudi ni najmanj pomembno, pomeni voljo, da raziščejo in uresničujejo velikanske možnosti sodelovanja med deželami v razvoju na finančnem, tehničnem, trgovinskem in industrijskem področju. Že sama okrepitev sodelovanja bo deželam v razvoju zagotovila potrebno pogajalno moč, da bodo lahko uresničile svoj cilj in prestrukturirale vladajočo mednarodno gospodarsko ureditev. Razširitev sodelovanja med deželami v razvoju bo njihova gospodarstva tudi v veliki meri iztrgala iz nihanj v gospodarstvih razvitih držav, nihanj, ki so prav povzročila nestabilnost in negotovost.

Nedavni sestanek koordinacijskega biroja nevezanih držav v New Delhiju je mislil prav na to, ko je poudaril bistveno vlogo, ki jo ima sodelovanje med deželami v razvoju pri izdelavi strategije za tretje desetletje razvoja, strategije, ki bo temeljila na načelih za uvedbo nove mednarodne gospodarske ureditve. Indija in Jugoslavija sta na tem področju opravili pionirsko delo.

Ko je bil trojni sporazum sprejet, je bil s svojim poudarkom na transkontinentalnem trgovskem sodelovanju med tremi deželami v razvoju prvi konkretni poskus med nevezanimi državami v razvoju, da svojim upanjem in željam dajo ekonomsko vsebino. Trojni sporazum je bil tudi predhodnik drugih podobnih dogovorov za vpeljavo in ekspanzijo trgovine s pomočjo zamenjave tarifnih preferenc, dogovorov, ki so jih sklenile dežele v razvoju, kakor npr. »Trade Negotiation Protocol« pod okriljem GATT in bangkoški sporazum. Vendar pa je ob vseh teh poznejših prizadevanjih koncept »skupnega spiska« tarifnih preferenc, ki so ga sprejeli trije partnerji, edini primer svoje vrste. Trojni sporazum je

prav tako enkrat, če ga primerjamo s podobnimi sporazumi, v tem, da je s stopnje tarifnih preferenc že napredoval na stopnjo industrijskega in tehničnega sodelovanja. Zato pozdravljam priporočilo nedavnega sestanka glavnih koordinatorjev tripartitnega sporazuma, naj bi ga obnovili za nadaljnjih pet let.

Na koncu naj poudarim, da je po mojem mnenju resnična priložnost, da dežele v razvoju uveljavijo svoje zamisli o vzpostavitvi nove mednarodne gospodarske ureditve, v tem, da opredelijo strategijo za tretje desetletje razvoja. Nemara bi se ta center lahko lotil spodbude pri opredeljevanju te strategije.

Naloga, da uresničimo deklaracijo o novi mednarodni gospodarski ureditvi, je izjemno velika naloga, ki zahteva kar najbolj odločno in zavzeto ukrepanje mednarodne skupnosti kot celote. Nedavna razprava o vprašanjih, ki so osrednjega pomena za novo gospodarsko ureditev, nas je navdala nekako z mešanimi občutki. Pričala je, da se prebujata mednarodna zavest. Pokazala pa je tudi, s kakšno težavo se tisti, ki so se doslej okoriščali z obstoječo ureditvijo, prebijajo do spoznanja, da bi morali to ureditev v temelju spremeniti. Zahtev, kakršne postavlja sedanji položaj, še ni bilo; vendar pa jih je mogoče izpolniti tudi le s politično odločnostjo in pogumom, kakršnih mednarodna skupnost doslej še ni pokazala. Vsi napredni elementi, naj bodo z Vzhoda ali z Zahoda, bogati ali revni, morajo izpolniti zgodovinsko obvezo, da si zagotovijo to politično odločnost in ta pogum.

Op. uredništva: Avtor objavljenega teksta, Mohan Dharia, je minister za trgovino in prekrbo v indijski vladi, hkrati pa tudi predsednik indijskega dela skupnega komiteja za gospodarsko sodelovanje med Indijo in Jugoslavijo. Tekst je predavanje, ki ga je imel 27. oktobra lani v Ljubljani v Mednarodnem centru za upravljanje podjetij v javni lastnini v deželah v razvoju.

DJURA KNEŽEVIĆ

Slavomir Milosavljević: Politična akcija

(*Metodološki problemi empiričnega raziskovanja politične aktivnosti — akcije v samoupravni družbi*, izd. Inštitut za politične študije FPN, Beograd, 1977)

Če v času skrbnega analiziranja samoupravne prakse in tej ustrezne politične dejavnosti izide knjiga, ki obravnava metodološke probleme te tematike, lahko iz več razlogov trdimo, da je prišla v pravam času. V predgovoru profesor doktor Bogdan Šešić poudarja, da je »avtor ne samo dognal oziroma vzpostavil temeljni kategorialni operacionalni sistem, ki je nujen za načrtovanje in izvrševanje omenjenega raziskovanja, marveč je — to lahko mirno trdimo — vsaj v bistvu vzpostavil tudi raziskovalne teorije politične aktivnosti in akcije.«

Dokaz za to laskavo oceno najdemo v vsebini knjige, ki je razdeljena na štiri poglavja in obsega tristo strani.

V uvodnem delu avtor ugotavlja, da je politična aktivnost bistveni del politike; da je njena specifičnost »v možnem razvodju in stekanju političnega, družbenopolitičnega (politično-samoupravnega), samoupravnega, družbenega« (str. 17).

V predstavitvi predmeta in cilja dela je moral avtor predvsem opredeliti politično akcijo in metode za njeno proučevanje, se pravi definirati politiko v odnosu do drugih fenomenov v družbi. Svoje stališče razlaga avtor takole:

»Izključno političnih fenomenov sploh ni. V družbi ni enodimenzionalnih pojavov — niti v pomenskem smislu, ne po njihovi vlogi, ne po strukturi. V sle-

hernem izmed družbenih fenomenov so bistveni akterji ljudje, ti pa so determinanta polidimenzionalnosti slehernega družbenega pojava. Prav zaradi tega ne govorimo o raziskovanju izključno političnih, *par excellence* ekskluzivno političnih pojavov. Nasprotno: menimo, da ima vsak družbeni pojav glede na svoj vzrok, vsebino, pomen, udeležence itn. več dimenzij, med temi pa je tudi politična dimenzija.« (str. 21.).

Potemtakem je tudi znanstveni cilj tega raziskovanja, ki izhaja iz marksističnega pogleda na svet in uporablja dialektično metodo, zastavljen tako, da znanstveno opiše glavne metodološke probleme empiričnega raziskovanja politične akcije v samoupravni družbi.

Temeljni metodološki prijem najde avtor v motivacijah človeka in njegovem družbenem položaju. S tega vidika pa je jugoslovanska socialistična samoupravna družba izredno hvaležno področje za empirične raziskave in teoretična posploševanja. Ob tem avtor navaja bistvene specifične lastnosti naše družbe, ki so po njegovem mnenju pomembne za raziskovanje, kot na primer: revolucionarna pot, po kateri pride delavski razred na oblast; vzpostavljanje državne in kasneje družbene lastnine kot temelja za konstituiranje samoupravljanja; dinamičnost, vendar pa tudi relativna nerazvitost, iz katere izhajajo tudi različni interesi; večnacionalnost in različna raven razvitosti naše skupnosti; blagovno-tržni odnosi itn.

Zelo pomembna je tudi pravilna opredelitev pojma aktivnosti in akcije. O tem pravi avtor takole:

»Družbena aktivnost, ki je najbližja predmetu tega dela, je nedvomno sestavljena iz množice različnih in istorodnih akcij. Akcija je del aktivnosti; kot celota zajema celo vrsto pravilno povezanih in sinhroniziranih postopkov. Družbena akcija je pretežno v zavesti mnogo bolj pogostna, ima določen cilj, je bolj smo-

trna. Je natančneje opredeljena družbena aktivnost v malem, postavljena pa je praviloma v krajše časovno obdobje. Vsebina akcije (predmet učinkovanja) je največkrat ožja, če pa ima več ciljev, je njihovo število omejeno, ti cilji so sorodni in praviloma iz iste sfere, iz istega področja družbenega življenja.» (Str. 45—46.)

Avtor natančneje ugotavlja tudi razliko med politično in družbeno aktivnostjo; po njegovem mnenju je politična aktivnost del celotne družbene aktivnosti; zasnovana je na razrednem interesu, oprta je na monopol nasilja, je pa tudi način, kako ohraniti minimalno družbeno stabilnost. Toda sfera političnega ni nespremenljiva, v njej prihaja do premikov skladno z razrednimi in družbenimi spremembami.

Politika se torej uresničuje kot proces, v katerem se oblikujejo, uveljavljajo ali spreminjajo politični programi, cilji, vsebine, norme vedenja in oblike politične organizacije. Hkrati avtor opozarja na bistveno drugačen smisel političnega procesa v samoupravni socialistični družbi, kjer proces teče skozi nekoliko faz — od razrednega boja proti ostankom razlaščenih plasti stare družbe h konstituiranju odnosov, v katerih si delavski razred in združeno delo ustvarjata samoupravno zgodovinsko dominantno pozicijo.

To je v bistvu transformacija politične aktivnosti v družbeno-politično aktivnost; to pomeni, da politika zgublja nekdanjo lastnost, da je sredstvo upravljavcev nad proizvajalci — in to v korist samouresničevanja delavskega razreda.

Dokaj prostora v prvem delu knjige je avtor namenil temu, da je pojasnil temeljne faze politične aktivnosti in akcije (inicijativa, priprave na izvrševanje, ocena in uporaba rezultatov akcije), njuno temeljno strukturo oziroma pojave elemente, lastnosti in odnose.

Zanimiva je definicija politične in družbene moči, ki jo avtor izoblikuje tako, da ju med seboj primerja:

»Oblasti se ne dá poistovetiti z močjo. Vsebina oblasti je sposobnost za prisiljevanje, in to predvsem z grožnjo uporabe nasilja ali z uporabo fizičnega nasilja. Moč je obsežnejši, širši in globlji pojav.

V bistvu je moč kapitalna družbena lastnost, pozitivno opredeljena, njena srž sta možnost in vsebina napredka. Je možni končni izraz vsestranske zrelosti družbe, da širi obzorje izkustva; kopičenja moči, da v danih razmerah in situacijah odpira nove vidike, ustvarja in uresničuje interese in cilje; da spreminja človeka, ki mu pripada ta svet — svet, ki se hkrati s človekom in z njegovo lastno aktivnostjo, akcijo spreminja; da eno raven razmer zamenja z drugo, višjo, en krog družbenih situacij z drugim, širšim in bolj človeškim. Lahko bi dejali, da je moč najvišja lastnost in totalnost, kot je najvišja posebnost in totalnost počlovečeni človek, ki poseduje moč kot nedotujljivo lastnost.» (str. 86).

V tem pomenu je politična moč samo ena izmed oblik družbene moči, oblika, ki izvira iz ekonomske moči, delitve dela in narave upravljanja s procesom dela. Politični vpliv, poudarja avtor, je del politične moči, ki se uresničuje v političnem delovanju; njegov strukturalni elementi so: obseg, vsebina, usmerjenost, trajnost, intenzivnost, pogostnost, kontinuiteta, nosilci, načini uveljavljanja vpliva, podlaga, rezultati in vzroki vpliva. Vsekakor je politična moč pomemben način uveljavljanja vpliva, pri čemer navaja avtor predvsem dva nasprotujoča si vpliva: samoupravni (dogovarjanje) in politični (kot antagonizem interesov); med njima je družbenopolitični način oziroma uveljavljanje vpliva z družbenopolitično aktivnostjo.

Drugi del knjige obravnava subjekte politične aktivnosti in akcije. Ljudje stopajo v odnose neodvisno od svoje volje; v težnji, da bi interese uresničili, so pogosto hkrati vodje in vodeni.

»Človek, sam in združen, individualen in del skupine, v prežemanju in preseganju spopada s seboj in z drugimi — je svoj lastni subjekt in objekt hkrati, in nikoli se ne ve, kaj je bolj sam sebi.« (Str. 135.)

Del knjige, ki je posebno zanimiv in dobro obdelan, obravnava tako imenovano »akcijsko jedro«. To nastaja v vsakem segmentu družbe. To jedro so praviloma najbolj vplivni posamezniki, ki v danih razmerah uživajo največ zaupa-

nja in ki so sposobni, da se lotijo ukrepov za uresničevanje političnih ciljev in aktivnosti. Socialna baza akcije in samo »jedro« določata raven potrebnih sposobnosti in prizadevanj — in vsakršno spuščanje pod raven minimuma zahtev vpliva na odhajanje, odpadanje iz »jedra«.

Pomemben je sestav akcijskega jedra:

»Posamezniki, ki tvorijo akcijsko jedro, se kljub temu, da so si po najrazličnejših lastnostih bolj podobni kot drugi posamezniki, in četudi imajo praviloma enake splošne poglede na svet, enake cilje, približno enake sposobnosti itn., med seboj razlikujejo. Prvič se razlikujejo po načinu, kako stopajo v jedro, razlikujejo se po času vstopa, po različnosti interesne in socialne baze, ki jo zastopajo, po osebnih nagnjenjih, po svoji naravnosti, lastnostih, zvezah itn. Najbolj pomembne razlike med člani akcijskega jedra so prav razlike med njihovimi akcijskimi sposobnostmi in vplivom.« (Str. 140.)

Niansiranja v sposobnosti in vplivu v jedru kažejo, da ti lastnosti nista vedno medsebojno določeni, zato je vpliv odvisen od področja, osebnih lastnosti, sprejemljivosti njihovih predlogov in od temu podobnega.

Pomembna je politološka ugotovitev, da se jedro v odnosu do socialne baze pojavlja kot poseben subjekt oziroma kot organ, institucija ali kot neformalna skupina. Drugič, proces dela in odločanja v jedru kaže, da delež, intenzivnost in vpliv vsakega člana ni pri vseh enak. To pomeni, da nastaja, če lahko tako rečemo, »jedro jedra«, izloča se tako imenovana »osrednja osebnost« oziroma vodja. Interpretacija ciljev in dela jedra je zadosten indikator za določanje odnosov v jedru.

Pomembna kategorija v družbenopolitični dejavnosti so aktivisti-posamezniki, ki se odlikujejo z vdanostjo do akcijskega jedra in so pri uresničevanju ciljev in norm vedenja pripravljeni na žrtve:

»To je tisti, ki bo v času, ko se je akcija začela in se še ne ve zanesljivo za njene rezultate, storil vse in tudi tvegati vse za to, da bo akcija uspela; ki prenaša najbolj neposredne posledice vsakega neuspeha — in na katerega ta-

krat, ko akcija uspe, praviloma pozabijo. To je entuziast, ki sta mu akcija in njegini cilji vse, on pa je v tej akciji samo »nekdo!« (Str. 147.)

Naslednja kategorija so »privrženci«, ki se akciji priključijo šele tedaj, ko je že tako daleč, da je že mogoče ugotoviti, da bo izid ugoden. To so ljudje, katerih motivacije oziroma interesi niso tako močni, da bi se sami bolj angažirali, pač pa se odzovejo šele na spodbudo drugih.

»Uporabniki« so pasivni udeleženci, ki se zaradi akcije v bistvu ne odrečejo svojemu miru in dani ureditvi. Pogosto postajajo objekt politike in politične manipulacije. V organizaciji so največkrat balast. Avtor razčlenjuje tudi kategorijo »nasprotnih aktivistov«; to so, pogojno rečeno, posamezniki, ki aktivno nasprotujejo uresničevanju akcij drugih subjektov.

Poučna so tudi razmišljanja, ki se nanašajo na prostovoljnost in kolektivnost udeležencev v akciji in na njihovo legitimnost. V tem kontekstu opozarja dr. Milosavljević na frakcije:

»Tendenco h konstituiranju frakcij v političnem življenju v razmerah preraščanja razredne — vendar samoupravne socialistične družbe — v brezrazredno samoupravno socialistično družbo, v razmerah, ko je materialna baza (po obsegu in strukturi) relativno šibka in nerazvita, v razmerah zelo heterogene socialne baze, lahko obravnavamo kot pravilo, ki se bo ponavljalo v vsaki novi razvojni etapi, če že ne pogosteje.« (Str. 171.)

Zato je boj proti zaostalim, represivnim tendencam in njihovim nosilcem neizbežen.

V drugem delu tega poglavja — Raziskovanje ravnanja udeležencev v politični aktivnosti in akciji — obravnava avtor naravo verbalnega in dejanskega vedenja udeležencev in njihov odnos do političnih stališč.

Opredelitev pojma političnega stališča zajema tri komponente: kognitivno, emocionalno in konativno (ta je posebej pomembna zato, ker spaja stališče z akcijo).

O ideologiji, ki ima v politični aktivnosti integrativno in selektivno funkcijo,

in o ciljih, o njihovi interpretaciji govori avtor tako, da pojasnjuje njihovo zapletenost in najrazličnejše rabe v politični akciji.

Temeljna sredstva za uresničevanje politične aktivnosti in akcije avtor globalno razvršča na sredstva, ki delujejo zaviralno ali pa stimulatивно, te pa nadalje deli na materialno-tehnična in psihična sredstva. V tem delu knjige avtor na zelo ustrezen in funkcionalen način pojasni pomembnost materialnih sredstev za uspešnost aktivnosti in akcije. Iz tega sklopa navajamo misel o pomembnosti in vlogi organizacije:

»V političnem življenju imajo organizacije in institucije izreden vpliv. Njihova funkcija je v tem, da združujejo, povezujejo, socializirajo posameznika, da ga informirajo, da mu omogočijo ustrezno komunikacijo, da artikulirajo njegove interese, da se mu ponudijo kot močan dejavnik za uresničevanje teh interesov in varstva njegove osebnosti, da mu zagotovijo osnovo za formiranje stališč, da skratka, kot funkcionalen instrument posredujejo med njim in drugimi posamezniki, med njim in organizacijami, med njim in politiko ali celo med njim in širšim delom skupne življenjske realnosti. Organizacija je sredstvo njegovega pritiska in hkrati sredstvo pritiska nanj; sredstvo stimuliranja (mobilizacije), pa tudi sredstvo organiziranja, sredstvo varnosti — pa tudi sredstvo strahu.« (Str. 212.)

V tretjem poglavju — Viri spoznavanja in tehnike raziskovanja politične aktivnosti in akcije — obravnava avtor probleme načrtovanja empiričnega raziskovanja; pri tem ugotavlja, »da politična znanost še vedno nima zadosti dogane, zadosti obsežne in zadosti vsebinsko opredeljene metodološke in epistemološke osnove, da bi v empiričnem raziskovanju dosegala ustrezno raven funkcionalnosti«. Dotakne se tudi neugodnega stanja glede kadrov, kajti ljudje, ki se s tem ukvarjajo, so v večini praktično samouki.

Zelo pregledno in poučno avtor uvaja bralca k pravim rešitvam in ustreznim ukrepom glede izbora in dimenzioniranja raziskovalnega projekta, zlasti pa še predmeta raziskovanja. To bi lahko rekli

tudi za napotila o uporabi virov podatkov (zapisani, vizualni, auditivni in kombinirani) in o načinu zbiranja podatkov (spraševanje, opazovanje, analiza vsebine dokumentov, eksperiment, metoda študija primera). Opozarja na možne probleme v analizi podatkov, graditvi sinteze in v sklepanju o empiričnih raziskavah politične aktivnosti in akcije.

Sklepne ugotovitve dr. Milosavljević dosledno in koncizno izvaja iz vsebine in spoznanj, do katerih je prišel v analizi metodoloških problemov proučevanja politične aktivnosti in akcije. Ob tem ugotavlja:

»Metode politične znanosti ne moremo pojmovati kot povsem drugačno in ločeno od metodoloških spoznanj in metod drugih družbenih znanosti, predvsem sociologije, socialne psihologije, politične ekonomije in družbene statistike. Prav njena utemeljenost v marksistični filozofiji, zgodovinskem in dialektičnem materializmu in logiki je tisti splet skupnih postulatov in vezi.« (Str. 280.)

Hkrati pa navaja tudi nekatere posebnosti politološke metode, uvajanja in uporabe znanstvenih metod, instrumentov in tehnik.

Po pozornem prebiranju te knjige ostane vtis, da je njena odlika v aktualni vsebini in v praktičnem prispevku k obvladovanju politološke metodologije. V krog tistih, ki bi jim ta knjiga lahko koristila, lahko uvrstimo raziskovalce, študente, strokovne sodelavce in znanstvene delavce, obiskovalce političnih šol zveze komunistov, družbenopolitične delavce in druge strokovnjake in zainteresirane posameznike, ki spremljajo razvoj politične znanosti ali prispevajo k temu razvoju.

Avtor dr. Slavomir Milosavljević ima očitno zelo bogato praktično politično in raziskovalno izkustvo pa tudi sposobnost za teoretično posploševanje; zato lahko pričakujemo, da bodo tej knjigi sledila nova iskanja in novi teksti. Na področju metodologije empiričnih in znanstvenih raziskav je namreč še mnogo neobdelanih vprašanj, zato je prispevek te vrste vsekakor potreben, potrebno pa je tudi nadaljevati v tej smeri.

Inštitut za politične študije fakultete političnih znanosti v Beogradu je tudi

ob tej priložnosti dokazal, da skrbno spremlja potrebe politične prakse ter da s svojo založniško dejavnostjo mnogo prispeva tudi k napredku politične teorije.

PAVLE GANTAR

Raumplanungs- gespräch Südkärnten

(Pogovor o prostorskem načrtovanju na južnem Koroškem, izdal Slovenski znanstveni inštitut, redigiral Wolfgang Brunbauer, Dunaj, september 1977)

Z referati so na pogovoru sodelovali dr. Andreas Moritsch, »Socialno in gospodarsko zgodovinski razvoj južne Koroške«, dr. Hanns Haas, »Geneza in funkcija manjšini sovražne politike na južnem Koroškem«, mag. Ludwig Flaschberger, »Razvoj prebivalstva južne Koroške«, dipl. ing. Ernst Gehmacher, »Pripombe k položaju trga delovne sile na Koroškem, s posebnim ozirom na južno Koroško«, dr. Josef Krämer, »Problemi poljedelstva v obmejnih območjih, s posebnim ozirom na južno Koroško«, dipl. trg. Kurt Graf, »Funkcija obrti in industrije pri regionalnem razvoju obmejnih območij«, dr. Ferdinand Velik, »Gospodarska substanca in trgovina na južnokoroškem obmejnem območju«, dr. Albert Reiterer, »K ekonomski situaciji slovenske manjšine v jezikovno mešanem območju Koroške«, dr. Kurt Traar, »Tujski promet na južnem Koroškem«, dipl. ing. Herbert Brandt, »Oskrba z javnimi prometnimi sredstvi v podeželskih območjih«, r. prof. dr. H. Knoflacher, »Cestnoprometna povezava južnokoroškega prostora«, dipl. ing. Wolfgang Brunbauer, »Urbanizem in občinsko planiranje na južnem Koroškem«, dipl. trg. Helmut Wintersberger, »Problemi oskrbe z zdravstvenimi institucijami v obmejnih območjih«, prof. Bran-ko Elsner, »Šport in prostorsko načrto-

vanje«, Horst Ogris, »Kultura — stanje, tendence, zahteve«.

V razpravi so sodelovali tudi Feliks J. Bister, dr. Augustin Malle, dr. Karel Stuhlpfahner, dr. Vladimir Vremec in mag. Franz Wedenig.

Referatom in razpravam v njih so dodana »Načela in cilji prostorskega urejanja v Avstriji«, seznam literature ter viri ilustracij. Zbornik vsebuje 72 ilustracij: statističnih razpredelnic, fotografij, kartografskih prikazov in nazorno dokumentira družbenoekonomske razmere južne Koroške, kakor tudi težnje raznarodovalne politike.

Že v predgovoru organizacijskega komiteja je zarisano jedro problematike, ki je bila predmet Pogovora o prostorskem planiranju na južnem Koroškem: »V južnokoroškem prostoru se ujema etnični problem z obrobni položajem regije in njenimi specifičnimi socialnimi in ekonomskimi posledicami.« Tako referati in razprave obravnavajo dva med seboj tesno prepletena problema južnokoroškega prostora: a) družbenoekonomske vzroke in silnice, ki so privedle do stagnacije in obrobne položaja južnokoroškega prostora v širšem avstrijskem prostoru; b) kakšno vlogo je v tem procesu odigrala manjšini sovražna politika, kajti njene socialne korenine lahko iščemo prav v procesu družbenoekonomske stagnacije južnokoroške regije.

Skoz več referatov in razprav se vleče ugotovitev, da je bila južna Koroška v širšem avstrijskem prostoru »območje praznjenja« delovne sile in drugih resursov za »potrebe« hitro se razvijajočih mest v širšem prostoru. Ves ta proces upadanja gospodarske moči koroškega prostora in migracije prebivalstva v mesta pomeni hkrati tudi družbenoekonomsko podlago germanizacije in manjšini sovražne politike. Posebej nas v to prepričuje Moritscheva analiza upadanja gospodarske moči južne Koroške in z njim zvezana raznarodovalna politika in Haasova analiza socialnoekonomske utemeljene geneze manjšini sovražne politike. Tu je še posebej zanimiv prikaz, kako je nemški meščanski razred zavrl razvoj avtonomnega slovenskega meščanstva, ki bi znotraj zgodovinskih okvirov tedanje avstrijske družbe lahko

bil podlaga politične emancipacije slovenske manjšine.

Medtem ko omenjena avtorja podajata »sociološkohistorične skice«, pa ostali avtorji obravnavajo aktualne probleme prostorskega načrtovanja na južnem Koroškem, predvsem to, kako manjšini zagotoviti enakopravno možnost razvoja (demokratično prostorsko planiranje). Tu je niz zanimivih ugotovitev o položaju in razvoju kmetijstva, trgovine, zdravstva, obrti, prometnem sistemu in njihovih posledicah za položaj manjšine.

Posebno pomemben je zbornik prav gotovo zaradi načina obravnave razmerja med družbenoekonomskim razvojem in položajem manjšine. Če je dosedanji družbenoekonomski (ne) razvoj južne

Koroške deloval raznarodovalno na slovensko manjšino, je prav lahko zapasti iluzorični predstavi, da je obstoj manjšine kot avtohtone enote možen z zapiranjem manjšine pred družbenoekonomskim razvojem. Več udeležencev pogovora je opozorilo na zmotnost takšnih predstav in poudarilo, da sta enakopravnost družbenoekonomskega položaja Slovencev na južnem Koroškem in pravičen in enakopraven razvoj južnokoroške regije tudi podlaga za obstoj slovenske manjšine.

Ob izidu tega dela je vredno posebej poudariti, da je študija ena od prvih — in to zelo solidnih akcij — s katerim se je mladi slovenski raziskovalni inštitut v Celovcu predstavil avstrijski in tudi širši znanstveni javnosti.

Naše teme (Zagreb) št. 1/1978

STIPE ŠUVAR: Kontinuiteta in oblike konfrontacije KPH (ZKH) z meščanskimi silami in antisocialističnimi tendencami; ZORICA STIPETIĆ: Oris idejno-politične dejavnosti in družbenega položaja hrvaške inteligence v medvojnem obdobju; GORDANA VLAJČIĆ: Revolucija in nacije; *Problemi delikvence mladoletnikov*: VLADO PULJIZ: Uvodna beseda; VOISLAV KOVAČEVIĆ: Prevzgoja in struktura osebnosti; SLOBODAN UZELAC: Zavod kot odgovor družbe na delikvence mladih; MLADEN KNEŽEVIĆ: Vzgoja za zavod in ne za družbo; FRANJO STARČEVIĆ: Filmi in vzgojitelji; IVAN BIONDIĆ: Stare in nove zmešnjave okoli delikvence mladostnikov; NIKŠA NIKOLA ŠOLJAN: Protislovja v prevzgoji in resocializaciji; VLADIMIR ČOLOVIĆ: Fenomenološka in etiološka problematika prestopništva mladih; ALEKSANDAR TODOROVIĆ: Prosti čas, film in prestopništvo mladih; *Esej*: JÜRGEN HABERMAS: Znanost in tehnika kot ideologija; *Pogledi*: JASNA TKALEC: O »končni rešitvi ženskega vprašanja«; *Polemika*: ŽIVOJIN D. DENIĆ: O stvarnem človeku, dogmatizmu in še o čem; *Razstava knjig: Iz tujih revij*.

Obeležja (Pristina) št. 6/1978

Jubileji: MILAN M. MILADINOVIĆ: Pojem in bistvo jugoslovanskega socialističnega patriotizma danes; ŠEČET PLAHA: Tovariš Tito v albanski narodni pesmi na Kosovu; *Mednarodni ekonomski odnosi*: SKENDER BERIŠA: Nekatera aktualna vprašanja med-

narodnega financiranja razvoja s posebnim poudarkom na multilateralnih akcijah; *Gospodarstvo*: BINAK MABARI: Strukturne spremembe v razvoju gozdarstva SAP Kosovo v povojnem obdobju in koncepcija dolgoročnega razvoja v obdobju do 1985. leta; MURIS HADŽIBULIĆ: Osnovni fondii in tehnični progres kot determinanti razvoja SAP Kosovo; *Novinarstvo in informatika*: ŽIVORAD IGIĆ: Sedanji politični trenutek in borbeno novinarstvo; JORGOVANKA MILOJEVIĆ: Informiranje v organizacijah združenega dela; *Sociologija*: MIROSLAV RADOVANOVIĆ: Vas kot predmet profesionalne dejavnosti sociologov; *Izobraževanje*: Lingvostilistična metoda in možnosti njene uporabe v šolski praksi; *Tribuna*: BOŽIDAR ČOLAKOVIĆ: Znanstvena misel v službi zdravstvene zaščite; JOVAN BOGIČEVIĆ: Naloge pri izvajanju zakona o združenem delu; *Filozofija*: ŠEFKET KRCIĆ: Racionalna filozofija duha, akcije in življenja; *Prikazi*.

Savremenost (Novi Sad) št. 1—2/1978

Delegatski sistem in samoupravno odločanje: STEVAN DORONJSKI: Ni alternative za izbrano pot; BORIVOJE PUPIĆ: Delegatski sistem kot preseganje odtujenosti človeka; MARIJANA PEJVANČIĆ: Konstituiranje delegacij in delegatskih teles; LJUBISLAV KAZIMIROVIĆ: Proces sporazumevanja in dogovarjanja kot specifična oblika odločanja v delegatskem sistemu; ALEKSANDAR DRURDŽEV: Vloga družbeno-političnih organizacij v funkcioniranju in uresničevanju delegatskega sistema; SAVA TUBIĆ: Angažiranost družbeno-političnih organizacij v delegatskem sistemu, ocene oblik in vsebine

aktivnosti; SERGEJ FLERE: Informiranje v delegatskem sistemu; PAVLE B. JOVANOVIĆ: Nekateri kazalci interesne dejavnosti krajevne skupnosti; MOMČILO VUKIČEVIĆ: Aktualni problemi prebivalstva v Vojvodini; MLADEN STOJANOV: Nekaj podatkov o vplivu v praksi delegatskega odločanja; SLOBODANKA MARKOV: Nekateri posebnosti strukture delegacij in delegatov družbeno-političnih skupnosti v SAP Vojvodina; *Okrogla miza* (o delovanju in uresničevanju delegatskega sistema); SLOBODAN DUČIĆ: Tovarniški tisk — enakopraven udeleženec v sistemu informiranja; ZORAN VIDAKOVIĆ: Socializem in demokracija v zahodnoevropskih deželah; G. LUKACS: Problem ideologije; *Prikazi*.

Sociološki pregled (Beograd) št. 1—3/1976

Organizacija združenega dela in družbeno okolje: VLADIMIR MILANOVIĆ: Nekateri problemi moralne interakcije med delovnim okoljem in družbenim okoljem; ŽIVAN TANIĆ: Podjetje in družbeno okolje — možnosti sociološke analize; STANE MOŽINA: Ustvarjalnost v združenem delu; DANILO Ž. MARKOVIĆ: Vpliv stanovanjskih razmer na samoupravno angažiranje v organizacijah združenega dela; VERA TANASIJEVIĆ — ŽIVOJIN KOJIĆ: Obveščenost delavcev rudnika, topilnice in rafinerije bakra Bor o pravicah zbora delovnih ljudi; *Sociologija in zgodovina*: SIMA ČIRKOVIĆ: Socialna zgodovina: srečevanje sociologije in zgodovine; DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ: Sociologija in zgodovina; MIODRAG RANKOVIĆ: Teorije o industrijski družbi — nekaj temeljnih vprašanj sodobne zgodovine in sociologije; MILOSAV JANIČIJEVIĆ: Stari in novi predodski o odnosu med sociologijo in zgodovino; MIROSLAV RADOVANOVIĆ: Predmet in naloge sociologije zgodovine; SLOBODANKA BAKIĆ-DAMJANOVIĆ: Sociolog in zgodovinar (teze); UGLJEŠA ZVEKIĆ: O tezah S. Bakić-

-Damjanović; *Študije*: DŽORDŽE MALAVRAZIĆ: Novi konservativizem in »konec ideologij«; *Delo in prosti čas mladih*: SLOBODAN BAKIĆ: Kreacija in rekreacija mladih delavcev v delovnem in prostem času; MIROSLAV AHTIK: Psihološki vidiki prostega časa in dela; *Polemike*: ZAGORKA GOLUBOVIĆ: Še enkrat o nesporazumu okoli Marxove antropološke koncepcije; *Prikazi*.

Pregled (Sarajevo) št. 2/1978

MLADEN OLJAČA: In memoriam Skender Kulenovića; *Članki*: SKENDER KULENOVIĆ: O neki žalosti in neki potrebi; DRAGOLJUB NEŠIĆ: Idejna zapuščina klasicizma in njen vpliv na nadaljnji razvoj politično-ekonomske misli; ANOUAR ABDEL-MALEK: Združena fronta kot zgodovinska strategija; KASIM SULJEVIĆ: Primerjalna izhodišča v pristopih k nacionalnemu fenomenu; NEDŽO BJELICA: Sindikat v procesu samoupravnega razvoja družbe; IVO ČUPIĆ: Zastopanost Bosne in Hercegovine v strukturi zunanje-trgovinske menjave Jugoslavije; BRANKO DŽERIĆ: Nekatera vprašanja teorije ekonomskega optimuma v samoupravnih socialistični družbi; *Prevod*: HANS KELSEN: Politika, etika, religija in pravo; *Pogledi*: MIOMIR DAŠIĆ: Nova spoznanja in raziskovalni rezultati o Užiški republiki; *Prikazi*.

Opredeljenja (Sarajevo) št. 12/1978

Aktualni politični trenutek: JOSIP BROZ TITO: Dosledno uveljavljanje načela odgovornosti lahko še bolj okrepi kohezijo naših delovnih ljudi, narodov in narodnosti; *Teme*: HAMDIA POZDERAC: Skupnost in kultura; *Ekonomska tribuna*: LOKMAN ZUBČEVIĆ: Organizacijsko-ekonomska osnova povezovanja proizvodnje in prometa v

združenem delu; VLADIMIR TRLIN: Značilnosti mednarodnega gibanja kapitala; SAFET MILAK: Ugotavljanje strukturnih sprememb v industriji BiH v obdobju 1953—1975; IVO ČUPIĆ: Dejavnost investicijske in monetarno-kreditne politike v kmetijstvu SR BiH v času 1947—1976; *Refleksije*: NIKOLA BABIĆ: Zgodovinski smisel in pomen oktobrske revolucije; ESAD STAVILEC: Politična odgovornost in odnos do drugih zvrsti odgovornosti; BOŽO KLJAJIĆ: Ustavno-pravni vidiki položaja federalnih enot; IVO KOMŠIĆ: Odnosi družbene dejavnosti; *Pogledi*: MUSTAFA RESULOVIĆ: Tito — tematski izbor (1—5); *Prikazi*.

Socijalizam (Beograd)

št. 1/1978

Studije in članki: MUHAMED FILIPOVIĆ: Marksizem in samoupravljanje. MILAN DŽURČINOV: Kritika in umetniška ustvarjalnost; JOŽE GORIČAR: Sankcije v našem samoupravnem pravu; VUKO MEDENICA: Funkcioniranje samoupravnega sistema družbenega planiranja; HAMDİJA POZDERAC: Marksistična teorija nacije in nacionalnih odnosov; ŽIVKO MARKOVIĆ: Sindikat in samoupravljanje; *Prispevki*: NISIM KONFINO: Problemi in smeri gospodarskega razvoja v letu 1978;

NAUM GRIZO: Neoracionalistična teorija odločanja; BRANISLAV SINADINOVSKI: TOZD in krajevna skupnost — temelj organiziranosti in dejavnosti komunistov; *Prikazi*.

Politička misao (Zagreb)

št. 4/1977

SAVA ŽIVANOV: Tito in jugoslovanski spopad s stalinistično hegemonistično politiko Informbiroja (1948 do 1953); ČEDOMIR VUČKOVIĆ: Tito in neuvrščenost; *Socializem in država*: WOLFGANG FRITZ HAUG: O dialektiki družbene baze in politične vrhnje stavbe v socializmu; ARGHIRI EMMANUEL: Država prehodnega obdobja; FRANK DEPPE: O pomenu »demokratske preobrazbe države« za razredni boj v visoko razvitih kapitalističnih državah zahodne Evrope; *Iz zgodovine in teorije politične misli*: RADULE KNEŽEVIĆ: Politične ideje babeuvizma; PHILIPPE BUONARROTI: Analiza nauka Babeufa; ZVONKO POSAVEC: Aristotelova opredelitev biti znanja; RADOVAN PAVIĆ: Politični problemi zaščite človekovega okolja; STANE PAVLIČ: Razorožitev — osmo posebno zasedanje GS ZN in uresničevanje nove mednarodne ekonomske ureditve; SVETLANA MILAČIĆ: Zgodovinski razvoj ideje in prakse samoupravljanja; *Recenzije*.

bibliografija knjig in člankov

(iz dokumentacije Inštituta za sociologijo in filozofijo v Ljubljani)

A. ČLANKI IN KNJIGE IZ SFRJ

I. MARKSIZEM

KRAIGHER Sergej: Nenadomestljiva sila marksizma. I, II. Delo, Lj., 11. in 18. 3. 1978.

STOKOVIĆ A. B.: Dialektičnost prirode, družbe, človeka. Marksistično pojmovanje materije. Prev. F. Šafar. Ljubljana, Zavod SRS za šolstvo 1977. 53 str. (Novi vidiki, 1977/6) — sig. 13.491-77/6.

II. FILOZOFIJA

BERGSON Henri: Ogleđ o neposrednim čutenicama svesti. (Essai sur les données immédiates de la conscience. Prev. F. Pašić. Uvod: M. Bida) Beograd, Mladost 1978. XXX+116 str. (Velika edicija »Ideja«, 13) — sig. II/12.972-13.

CASSIRER Ernst: Ogleđ o čovjeku. Uvod u filozofiju ljudske kulture. (An Essay on man. Prev. O. Lakomica i Z. Sušić. Predgovor: G. Petrović). Zagreb, Naprijed 1978. LVI+288 str. (Filozofska biblioteka, 12) — sig. 13.438-12.

CORBIN H.: Historija islamske filozofije. 1. knj., Sarajevo, Veselin Masleša 1977. (Logos) — sig. 14.055-1.

JUNG C. G.: Odabrana dela. 5. knj. Beograd, Matica Srpska 1977. — sig. 14.049.

MUSEK Janek: Simbolizam v odnosu do osebnostnih lastnosti. Ljubljana, Filozofska fakulteta 1977. 108 str. — sig. 14.050.

PLATON: Državnik. — Sedmo pismo. Prev. V. Gortan. Zagreb, Liber 1977. 179 str. (Biblioteka politička misao, 12) — sig. 12.519-12.

III. SOCIOLOGIJA

ARZENŠEK V.: Interesne strukture zaposlenih v delovnih organizacijah. Ljubljana, FSPN-ISF 1976—1977. 2. d. — sig. IV/2654-1,2.

BODROGVARI F.: Slobodno vreme i sloboda. Subotica, RU »Veljko Vlahović« 1976. 195 str. (Samoupravljanje u teoriji i praksi, 4) — sig. 13.458-4.

JANKOVIĆ V. — Z. Raković: Odabrana poglavja sociologije. Beograd, Savremena administracija 1978. VII+310 str. — sig. P 14.054.

JAKŠIĆ S.: Porodica u sistemu vrednosti Jugoslavije. Beograd, Savremena administracija 1978. XIV+207 str. — sig. II/14.490.

JUŽNICA Stane: Socialna in politična antropologija. Splošni del. Ljubljana, Partizanska knjiga 1978. 578 str. — sig. 14.059.

KAVČIČ Bogdan — Vojko Antnončič: Samoupravna urejenost in gospodarska uspešnost delovnih organizacij. (Poročilo o petletni raziskavi). Ljubljana, Delavska enotnost 1978. 265 str. — sig. 14.051.

MARKOVIĆ D. Z.: Osnovni pojmi sociologije. 2. izd. Beograd, Savremena administracija 1978. VIII+250 str. — sig. P 14.053.

—: MASA u sociološkoj teoriji. Kolektivna studija. Red. M. Ranković. Beograd, Institut za sociološka istraživanja 1977. 410 str. — sig. III/3190.

MIHOVILOVIĆ M. A.: Vrhunski sportaši. Biološki, psihološki, sociološki, ekonomski i sportski elementi iz života i rada vrhunskih športaša Jugoslavije. Zagreb, Institut za društvena istraživanja 1974. loč. pag. — II/14.437.

MLADENOVIC M.: Uvod u sociologiju porodice. 4. izd. Beograd, Savremena administracija 1977. XV+376 str. — sig. II/14.392.

MOŽINA S.: Kadrovska politika v pogojih samoupravljanja. Kranj, Moderna organizacija 1975. 163 str. (Knjižnica za vodstvene in strokovne kadre) — sig. II/14.442.

SLOVIĆ L. T.: Sociološka misao Svetozara Markovića. Beograd, Savremena administracija 1977. V+173 str. — sig. II/14.491.

SUPEK RUDI: Ova jedina zemlja. Idemo li u katastrofu ili u treću revoluciju? 2. dop. izd. Zagreb, Liber 1978. 287 str. — sig. II/14.493.

TAVČAR Jože: Ženska in razvoj. I, II. Naši razgledi, Lj., 10. in 24. 3. 1978, št. 5, 6.

TRAMPUŽ Cveto: Študija in priprava sistema za izkoriščanje empiričnih podatkov in izdelava enotnega sistema klasifikacije informacij ter programov za elektronske računalnike na področju sociologije, političnih ved in komunikacij. Ljubljana, FSPN 1977. loč. pag. — sig. IV/2662.

V. ZNANOST — KULTURA — PROSVETA — SOLSTVO

BENEDICT R.: Obrasci kulture. (Patterns of culture. Prev. B. Marković.) Beograd, Prosveta 1976. 304 str. (Biblioteka Današnji svet, 14) — sig. 11.947-14.

BEZDANOV S.: Tito o vaspitanju i obrazovanju na Titovom revolucije putu koja teče. Beograd, Sindikat radnika društvenih delatnosti Jugoslavije 1977. 119 str.—sig. 14.058.

BLAHA Tilka: Kako do bolj ustvarjalnega sodelovanja. Komunist, Lj., 6. 3. 1978, št. 10.

DAMNJANOVIĆ M.: Istorija kulture. Sa principima izlaganja i tumačenja. Niš, Gradina 1977. 421 str. Ilustr. — sig. II/14.492.

DAVIDSON B.: Genij Afrike. Uvod u kulturnu povjest. Prijev. D. Bučan, Zagreb, Stvarnost 1977. 356 str. +12 str. pril. (Svijet suvremene stvarnost, 13) — sig. 12.137-13.

DEBENJAK Božidar: Nov list v organizaciji filozofskoga življenja. Delo, Lj., 18. 3. 1978.

EGGERS Hans: Možemo li se još sporazumijevati? V: GADAMER/HORMANN/EGGERS: Učenje i razumijevanje, 1977, str. 35—49.

GORENC Ivan: Informatika in uporaba avtomatske obdelave podatkov. Kranj, Moderna organizacija 1976. 336 str. — sig. II/14.445.

HEISENBERG Werner: Del in celota. Pogovori v območju atomske fizike. (Der Teil und das Ganze. Prev. K. Bogataj-Gradišnik.) Celje, Mohorjeva družba 1977. 278 str. (Znanstvena knjižnica, N. S. 7) — sig. 13.286-7.

JEROVSEK Janez: Ekspanzija slovenskega visokega šolstva v luči krize ekspanzije visokega šolstva v industrijsko razvitih državah. Ljubljana, Center za razvoj univerze 1977. 29 str. — sig. II/14.499.

—: JEZIK u društvenoj sredini. Zbornik radova sa konferencije »Jezik i društvo. Ured. R. Bugarski, et al. Novi Sad, Društvo za primjenu lingvistiku Jugoslavije 1976. 208 str. — sig. II/14.497.

MARCUSE H.: Kultura i društvo, Prev. Olga Kostrešević. Beograd, BIGZ 1977. 255 str. (Filozofska fakulteta) — sig. 14.488.

PIVAC J.: Vzgoja in izobraževanje v samoupravni družbi kot funkcija dela in v funkciji dela. Sodobna pedagogika, Lj., 1977, št. 9810, str. 289—314.

RISTANOVIĆ S.: Socijalne razlike u oblasti obrazovanja i društveni instrumenti za njihovo prevazilaženje. Beograd, institut za političke studije 1976. 174 str. — sig. 14.057.

ROJC Emil: Izobraževanje za delo in samoupravljanje kot sestavina kulturnega boja. Delo, Lj., 25. 2. 1978.

ROSZAK Th.: Kontrakultura. Razmatranje o tehnokratskom društvu i njegovoj mladenačkoj opoziciji. Prev. S. Drakulić, Naprijed 1978. 235 str. (Biblioteka Naprijed) — sig. II/14.494.

ROTOVNIK M.: Ali imamo kulturno politiku? Naši razgledi, Lj., 24. 2. 1978, št. 4.

SOKOLOV E. V.: Kultura i ličnost. Prev. M. Lalić. Beograd, Prosveta 1976. 243 str. (Biblioteka Današnji svet, 15) — sig. 11.947-15.

—: TEHNOLOGIJA in samoupravljanje. Ljubljana, Delavska enotnost 1978. 79 str. (Knjižnica Sindikati, 12) — sig. 13.687-12.

VALENTINCIĆ J.: Izobrazbeni minimum. Naši razgledi, Lj., 10. 3. 1978, št. 5.

ZLOBEC Ciril: Zgrešenost alternativnega pristopa. Sodobnost, Lj., 1978, št. 2, str. 149 do 155.

ZUPAN Vitomil: Zelena dvorana do konca. Sodobnost, Lj., 1978, št. 2, str. 219—232.

VI. POLITIČNE VEDE

1. Splošna dela:

VIDAKOVIĆ Z.: Stari i novi fašizam. Beograd, Komunist 1976. 428 str. — sig. 14.026-2.

2. Druženopolitični sistem SFRJ:

ALBREHT Roman: Pogled na sedanji trenutke društvene preobrazbe. Delo, Lj., 18. 3. 1978.

BILIĆ Jure: Notranja revolucionarna moč društvenih preobrazb. Komunist, Lj., 6. 2. 1978, št. 6.

FINZGAR A.: Družbena lastnina v jugoslovanskem pravu. Ljubljana, SAZU 1977. 55 str. (Razprave SAZU: Razred za zgodovinske in društvene vede, 1/3). — sig. III/575-10/3.

—: IZHODIŠČA za programsko usmeritev dela mestne konference ZKS Ljubljana. Komunist, Lj., 20. 3. 1978, št. 12, pos. pril.

JEZERNIK Mišo: Samoupravni sistem v stanovanjskem in komunalnem gospodarstvu. —, in sodel. Ljubljana, ISF 1977 — sig. IV/2660-1.

KARDELJ E.: Savez komunista Jugoslavije u revolucionarnoj akciji. Novi Sad, Centar PK SKV za političke studije i marksističko obrazovanje 1976. 294 str. (Politička teorija i praksa, 2) — sig. 13.875-2.

KARDELJ E.: Brez dviga produktivnosti ne bo večjih osebnih dohodkov. Delo, Lj., 16. 2. 1978.

KSELA Draga: Krajevna skupnost. Ljubljana, Univerzum 1977. 82 str. (Družbeno izobraževanje, 32) — sig. I/2952-32.

LAH Avguštin: Slovenija sedemdesetih let. Ljubljana, DZS 1977. 456 str. ilustr. — sig. 14.029.

LJUBIČIĆ N.: Splošna ljudska obramba — strategija miru. Prev. S. Petelin. Ljubljana, Partizanska knjiga 1977. 359 str. — sig. 14.048.

POPI Franc: Zahteve sedanjega obdobja revolucionarne graditve. Komunist, Lj., 13. 3. 1978, št. 11.

POPI Franc: Učvrstiti položaj delavca. Delo, Lj., 14. 2. 1978.

—: STALIŠČA in sklepi 61 razširjene seje komiteta mestne ZKS Ljubljane o marksističnem izobraževanju in idejno-političnem usposabljanju komunistov v organizacijah ZK na območju Ljubljane. Komunist, Lj., 30. 1. 1978, št. 5 — pos. pril.

STANIĆ Gojko: Kadrovska ali množična Zveza Komunistov. Naši razgledi, Lj., 24. 3. 1978, št. 6.

—: STATUT ZKJ. Predlog sprememb in dopolnitev. Komunist, Lj., 27. 3. 1978, št. 13 — pos. pril.

—: SVOBODNO odločanje o rojstvu otrok. Ustavni, pravni in zdravstveni vidiki. Ljubljana, Uradni list SRS 1977. 80 str. — sig. 14.021.

SETINC Franc: V našem sistemu ne more biti »nadorganizacije«. Komunist, Lj., 30. 1. 1978, št. 5.

—: TEZE za priprave stališč in sklepov 11. kongresa ZKJ. Komunist, Lj., 13. 2. 1978, št. 7, pos. pril.

TITO: Naša revolucija je bila od vsega začetka avtentična in nikakršne spremembe osnovnih opredelitev niso mogoče. Intervju za »New York Times«. Delo, Lj., 4. 3. 1978.

TOPLAK L.: The Yugoslav legal system. (Yugoslav law directory for the foreign lawyers and businessmen.) Ljubljana, Delo, 1978. 247 str. (Gospodarska založba, 18) — sig. 13.515-18.

VRATUŠA A.: Enotna pravna ureditev. Temelji sistema državne uprave. Delo, Lj., 1. 3. 1978.

3. Politični sistemi in organizacije:

—: TEMELJNI podatki o Združenih narodih. Ljubljana, Zavod SRS za šolstvo 1978. 128 str. (Novi vidiki, 1977/7) — sig. 13.491—77/7.

—: ŽENEVSKE konvencije. V. ŽNIDARŠIČ I. & M. Klanšek: O nastanku in razvoju mednarodne organizacije Rdečega križa 1977, str. 86—125.

5. Mednarodni odnosi:

—: OSIMSKI sporazumi. Koper, Lipa 1977. 515 str. +9 str. pril. ilustr. — sig. 14.022.

PELES A.: Rasna diskriminacija i međunarodno pravo. Sarajevo, Svjetlost 1977. 254 str. — sig. II/14.495.

IX. RELIGIJA IN VERSKE ORGANIZACIJE

CORM G. G.: Prilog proučevanju multikonfesionalnih društava. Društveno-pravne i političke posljedice religioznog pluralizma. Prev. M. Popović-Vujisić. Sarajevo, Svjetlost 1977. 305 str. (Biblioteka Etos: društvo i religija, 2.) — sig. 14.004-2.

KERSEVAN Marko: Marksizem in religija. Naši razgledi, Lj., 10. 3. 1978, št. 5.

RODE Franc: Knjiga o verstvih. Celje, Mohorjeva družba 1977. 157 str. — sig. 14.052.

X. ZGODOVINA IN GEOGRAFIJA

CARATAN B.: Tradicije »Oktobra« i suvremenost. Zagreb, Globus 1977. 456 str. (Biblioteka Aktualna misao) — sig. 14.056.

KLOPČIČ France: Nastanek komunističnega mladinskega gibanja v Sloveniji. Komunist, Lj., 6. 2. 1978, št. 6.

LIŠKA Janko: Ustanovitev komunistične stranke v Sloveniji. Komunist, Lj., 30. 1. 1978, št. 5.

—: REVOLUCIONARNI omladinski pokret. Studije, dokumenti, kronologija. Priredio: J. Bolić. Zagreb, Centar društvenih djelatnosti SSSOH 1976. 245 str. (Udžbenici i priručnici: politologija, 2) — sig. 13.644-2.

XI. POTOPISI — BIOGRAFIJE — PRIROČNIKI — SLOVARJI

GASPAROVIĆ Z.: Bibliografija radova sociologa Jugoslavije objavljenih 1969—1973. Zagreb, Jugoslovansko udruženje za sociologiju 1976. 149st r. (Revija za sociologiju, vol. 6, pos. izd.) — sig. P II/13.342-6 pos. izd.

JANZEKOVIĆ J.: Misleci. Celje, Mohorjeva družba 1977. 347 str. (Izbrani spisi, 3. Znanstvena knjižnica, N. S. 9) — sig. 13.286-9/3.

—: VRH gore hrast. Spomin B. Jakca, V. Begovića, B. Zihlerja, J. Vidmarja, T. Vidmarja na velikega človeka in borca (Borisa Kidriča). B. Pogačnik, Delo, Lj., 18. 3. 1978.

III. SOCIOLOGIJA

BERRUTO Gaetano La sociolinguistica. Bologna, Zanichelli 1977. 159 str. (Biblioteca Linguistica, 1) — sig. I/2906-1.

—: BIBLINGUALISM. Psychological, social, and educational implications. Ed. by Peter A. Hornby. New York, Academic press 1977. XI+167 str. — sig. II/14.473.

CARTWRIGHT F. F.: A Social History of Medicine. London, Lomoman 1977. 209 str. (Themes in British Social Theory) — sig. II/14.487.

—: COMPARATIVE Studies in Science and Society. Ed. by Sal P. Restivo, Ch. K. Vanderpool. Columbus, Ch. E. Merrill 1974. VIII+472 str. — sig. III/3189.

DANZINGER Kurt: Socialization. Harmondsworth, Penguin Books 1976. 175 str. — sig. I/2909.

EHRlich P. R. — A. H. Ehrlich — J. P. Holdren: Human Ecology. Problems and Solutions. San Francisco, W. H. Freeman and Co. 1973. XI+304 str. Illustr. — sig. II/14.429.

GREER B.: Städtebau ohne Konzept. Kritische Thesen zur Stadtplanung der Gegenwart. Hamburg, Hoffmann und Campe 1973. 177 str. — sig. I/2908.

HOLLAND Ray: Self and social context. London-Basingstoke, MacMillan 1977. 303 str. — sig. II/14.480.

—: IMAGE and environment. Cognitive mapping and spatial behavior. Ed. by R. M. Downs and Stea D. Foreword by K. E. Building. 2. print. Chicago, Aldine 1976. XXII+439 str. — sig. II/14.477.

JONES Emrys: An introduction to social geography. By —, John Eccles. Oxford, Oxford Univ. Press 1977. XI+273 str. — sig. II/14.475.

KLEINBERG B. S.: American Society in the Postindustrial Age. Technocracy, power, and the end of ideology. Columbus, Ch. E. Merrill 1973. VI+279 str. — sig. II/14.486.

KRUBER K. P.: Konsum und Arbeit. Eine Einführung in die Mikroökonomik für Lehrer und Lehramtstudenten. München-Basel, E. Reinhardt Vlg 1977. 126 str. (Uni-Taschenbücher, 660) — sig. 12.893-660.

LEE T. R.: Race and residence. The concentration and dispersal of immigrants in London. Oxford, Clarendon Press 1977. 193 str. — sig. II/3191.

MARTINDALE Don A.: Sociological Theory and the Problem of Values. Columbus, Ch. E. Merrill Publ. 1974. X+246 str. — sig. II/14.484.

MOSCOVICI Serge: Social influence and social change. Transl. by C. Sherrard and Greta

Heinz. London, Academic Press 1976. IX+239 str. (European monographs in social psychology, 10) — sig. II/13.955-10.

PFEIFFER W.: Menschliche Arbeit in der industriellen Produktion. Von —, U. Dörrie, E. Stoll. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht 1977. 312 str. — sig. 12.893-682.

PHILLIPS Bernard S.: Worlds of the Future, Exercises in the sociological imagination. Columbus, Ch. E. Merrill Publ. 1972. XI+337 str. — sig. II/14.485.

POCOCK David: Understanding social anthropology. London, St. Paul's House 1975. X+255 str. — sig. I/2906.

SANDEL Rolf: Linguistic style and persuasion. London, Academic Press 1977. XIV+329 str. (European monographs in social psychology, 11) — sig. II/13.855-11.

STEISS A. W.: Models for the Analysis and Planning of Urban Systems. Lexington, D. C. Heath & Co. 1974. XI+352 str. — II/14.432.

STÖHR Walter: Regional development experience and prospect in Latin America. The Hague-Paris, Mouton 1975. XVI+186 str. illustr. (Regional planning, 3) — sig. II/13.730-3.

—: URBAN poverty. Its social and political dimensions. Ed. by W. Bloomberg and H. J. Schmandt. Beverly Hills, Sage Publ. 1970. 98 str. — sig. II/14.435.

—: URBAN problems. Psychological inquiries. Reading and text. Ed. by N. C. Kalt, Sh. S. Zalkind. New York, Oxford Univ. Press 1976. XII+543 str. — sig. II/14.478.

IV. PSYCHOLOGIJA

—: ISSUES in the classification of children. A sourcebook on categories, labels, and their consequences. Ed. by N. Hobbs. 2. print. San Francisco, Jossey Bass 1976. 2. vols. — sig. II/14.388-1,2.

—: Das LEISTUNGSPRINZIP. Merkmale, Bedingungen, Probleme. Hrsg. von G. Hartfield. 1. Aufl. Opladen, Leske Vlg 1977. 244 str. (Uni-Taschenbücher, 573) — sig. 12. 983-573.

V. ZNANOST — KULTURA — PROSVETA — SOLSTVO

AOKI Masano: Vvedenie v metody optimizacii. Osnovy prilozhenija nelinejnogo programirovanija. (Introduction to optimization techniques.) Per. s angl. Z. B. Dubro. Moskva, Nauka 1977. 343 str. — sig. II/14.459.

FRENCH W. L.: Organisationsentwicklung. Sozialwissenschaftliche Strategien zur Organisationsveränderung. Von — etc. (Organisation development. Übersetzung aus dem Amerikanischen Ch. Market. Bern-Stuttgart, Vlg P. Haupt 1977. 256 str. (Uni-Taschenbücher, 486) — sig. 12.893-486.

KULIK A. N.: Informacionnye seti i jazykovaja sovmestnost' deskriptornyh informacionno-poiskovyh sistem. Moskva, Sovetskoe radio 1977. 246 str. — sig. II/14.460.

—: LESEBUCHDISKUSSION 1970—1975. Hrsg. von H. Geiger. München, W. Fink 1977. 381 str. (UNI-Taschenbücher, 641) — sig. 12.893-641.

NEEDHAM Joseph: Order and Life. Cambridge & London, The MIT Press 1968. XVII + 175 + 13 pril. ilustr. — sig. 14.035.

—: PRINCIPY i metody semantičeskikh issledovanij. AN SSSR: Institut jazykoznani-ja, Moskva, Nauka 1976. 377 str. — sig. II/14.464.

SMIRNOV K. A.: Informacionnye sistemy sledjaščego upravljenja. Voploščenie principov avtomatičeskogo regulirovanija v sistemah upravljenja. —, A. A. Enin. Moskva, Nauka 1976. 377 str. — sig. II/1, a skva, Energija 1975. 231 str. — 14.038.

—: SovJET studies in language and language behavior. Ed. by Jan Prucha. Amsterdam, North-Holland Publ. Co. 1976. IX+240 str. (North-Holland Linguistic Series, 24) — sig. II/14.482-24.

TITONE Renzo: Bilingualismo precoce e educazione bilingue. Roma 1972. 452 str. (Serie di psicologia, 7) — sig. II/14.420-7.

XI. POTOPISI — BIOGRAFIJE — PRIROČNIKI — SLOVARJI

—: HANDBOOK on contemporary education. Compiled and ed. by S. E. Goodman in association with Reference Development Corporation. 2. print. New York-London, Bowker Co. 1977. IX+622 str. — sig. P IV/2661.

UDC 330.001.1(497.12):331.152.1(497.12)

ČERNE, dr. France: Tradition and Message of B. Kidrič's Socio-economic Thought
Teorija in praksa, Ljubljana 1978, Vol. 15, No. 3, p. 215—232

Boris Kidrič, who died twenty five years ago, was, beyond all doubt, a great Yugoslav thinker and a pioneer of the socialist economic theory based on self-management. The author tries in his paper to evaluate B. Kidrič's theory in a dialectical and critical way as a contribution to the socialist political economy, particularly in its basic economic categories such as: the socialist ownership, the character of the commodity-monetary relations in the transitional period, the role of planning, money, prices and the new distribution of social product. He views this from four aspects: the originality of marxism, the anti-bureaucratic orientation, economic logic and Yugoslav reality.

The author concludes with the thought that B. Kidrič's ideas on political economy have, so far, not been studied enough and not sufficiently confronted with the nature of the system in which our economy operates at present.

UDC 323.285(4)

PETRIČ, dr. Ernest: Terrorism
Teorija in praksa, Ljubljana 1978, Vol. 15, No. 3, p. 241—252

The author deals with the different forms of contemporary terrorism; he draws a line between terrorism and the revolutionary struggle of the working class and the similar nation-liberation and anti-colonial movements. Furtheron he discusses the relationship of the classical marxist thought to terrorism, the contemporary terrorism on international scale, and the social reasons which engender this contemporary evil. He comes to the conclusion that it is impossible to equate the terrorist action of Baader-Meinhoff, the Red Brigade and similar groups with the revolutionary struggle of the working class. He points out that the effects of terroristic actions have proved to be in the history as well as to-day, contrary to the goals of the revolution and the struggle of the working class and its parties.

UDK 330.001.1(497.12):331.152.1(497.12)

ČERNE, dr. France: Izročilo in sporočilo Kidričeve družbenoekonomske misli
Teorija in praksa, Ljubljana 1978, let. 15, št. 3, str. 215—232

Boris Kidrič, ki je (prerano) umrl pred petindvajsetimi leti, je bil nedvomno velik jugoslovanski mislec-pionir teorije samoupravno, socialistično urejene ekonomike. Avtor skuša v razpravi na kritično-dialektičen način ovrednotiti to Kidričevo teorijo kot prispevek k politični ekonomiji socializma, zlasti v temeljnih ekonomskih kategorijah kot so: socialistična lastnina, značaj blagovno-denarnih odnosov v prehodnem obdobju, vloga planiranja, denarja, cen, nova delitev družbenega produkta — in to iz štirih vidikov: marksistične izvirnosti, protibirokratske naravnosti, ekonomske logike in jugoslovanske realnosti. Avtorjeva sklepna misel je, da so Kidričeve politično-ekonomske ideje še nezadostno raziskane in aktualizirane, oziroma soočene s sistemskimi razmerami, v katerih deluje naše današnje gospodarstvo.

UDK 323.285(4)

PETRIČ, dr. Ernest: Terorizem
Teorija in praksa, Ljubljana 1978, let. 15, št. 3, str. 241—252

Avtor razpravlja o različnih pojavnih oblikah sodobnega političnega terorizma; v prispevku te vidike razmejuje od revolucionarnega boja delavskega razreda in od narodnoosvobodilnih in antikolonialnih gibanj. Razglablja o odnosu klasične marksistične misli do terorizma, o mednarodnih razsežnostih sodobnega terorizma in o družbenih vzrokih, ki porajajo to sodobno zlo. Ugotavlja, da ni moči enačiti terorističnih dejanj skupin kot so Baader-Meinhoff, Rdeče brigade itn. z revolucionarnim bojem delavskega razreda in da so bili učinki terorističnih dejanj v zgodovini in tudi danes praviloma nasprotni ciljem revolucije in boju delavskega razreda ter njegovih strank.
